

ACADEMIA
DE ȘTIINȚE
SOCIALE
ȘI POLITICE
A REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

ISTORIA ROMÂNIEI

70 DE ANI DE LA FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

TRANSILVANIA ÎN CONȘTIINȚA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ (1859-1862).
CONTRIBUȚII DOCUMENTARE

GRIGORE CHIRIȚĂ

PARTICIPANȚI BĂNĂȚENI LA LUPȚA PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ
RADU PĂIUȘAN

G.H. I. BRĂȚIANU ȘI UNELE PROBLEME ALE CONSOLIDĂRII STATU-
LUI NAȚIONAL UNITAR

VALERIU-FLORIN DOBRINESCU

DIPLOMAȚIA FRANCEZĂ ȘI UNIREA ROMÂNILOR DIN 1918 (II)

NICOLAE DASCĂLU

THEODORE ROOSEVELT, VASILE STOICA ȘI CAUZA UNITĂȚII ROMÂ-
NEȘTI

ION STANCIU

CONTRIBUȚIA POPORULUI ROMÂN LA ÎNFRÎNGEREA FASCISMULUI

VASILE MOCANU

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

CARTEA ROMÂNEASCĂ
ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE
INDEX ALFABETIC

REVISTA REVISTELOR DE ISTORIE

12

TOMUL 41

1988

DECEMBRIE

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (*redactor șef*), ION APOSTOL (*redactor șef adjunct*); NICHITA ADĂNILOAIE, LUDOVIC DEMÉNY, GHEORGHE I. IONIȚĂ, AUREL LOGHIN, DAMASCHIN MIOC, ȘTEFAN OLTEANU, POMPILIU TEODOR (*membri*).

Prețul unui abonament este de 180 lei.

În afară abonamentele se primesc la oficiile poștale și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ROMPRES-FILATELIA Departamentul Export-Import presă P. O. Box 12-201. Telex 10376 prsfir — București, Calea Griviței nr. 64-66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

Adresa Redacției:
B-dul Aviatorilor nr. 1,
71 247 — București, tel. 60.72.41.
www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM 41, NR. 12
decembrie 1988

ISTORIA ROMÂNIEI

70 de ani de la făurirea statului național unitar român	1141
GRIGORE CHIRIȚĂ, Transilvania în conștiința politică românească (1859—1862). Contribuții documentare	1147
RADU PĂIUȘAN, Participanți bănățeni la lupta pentru unitate națională	1165
VALERIU-FLORIN DOBRINESCU, Gh. I. Brătianu și unele probleme ale consolidării statului național unitar	1177
NICOLAE DASCĂLU, Diplomația franceză și unirea românilor din 1918 (II)	1185
ION STANCIU, Theodore Roosevelt, Vasile Stoica și cauza unității românești	1199
VASILE MOCANU, Contribuția poporului român la înfringerea fascismului	1211

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

Laboratorul de demografie istorică în anul universitar 1987—1988 (<i>Louis Roman</i>); Două decenii de dezvoltare a cercetării istorice agrare în România (<i>Eugen Mewes</i>); Sesiuni științifice organizate de Societatea de științe istorice în cinstea împlinirii a 140 de ani de la revoluția română de la 1848: Tirgoviște, Turnu-Măgurele și Islaz (<i>Constantin Mocanu</i>).	1225
--	------

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

* * * <i>Documente privind revoluția de la 1848 în țările române C. Transilvania</i> , vol. IV, 14—25 mai 1848, Edit. Academiei, București, 1988, 598 p. (<i>Apostol Stan</i>)	1237
* * * <i>Astra 1861—1950. Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cul- tura Poporului Român. 125 de ani de la înființare</i> , Sibiu, 1987, 520 p. + XIV p. planșe (<i>Ion Babici</i>)	1239
* * * <i>General Henri Berthelot and Romania, Mémoires et Correspondance, 1916—1919</i> , Ediție și introducere bibliografică de Glenn E. Torrey, East European Monographs, Boulder, Columbia University Press, New York, 1987, LXV + 260 p. (<i>Ilie Șchipor</i>)	1240
BARTOLOMÉ BENNASSAR, <i>Histoire des Espagnols</i> , vol. I, VI ^e —XVII ^e siècles, vol. II, XVIII ^e —XX ^e siècles, Armand Colin, Paris, 1985, 560 + 560 p. (<i>Eugen Denize</i>)	1243

REVISTA REVISTELOR DE ISTORIE

* * * „Studii și cercetări de documentare”. Educație-Învățământ, XXVIII, 3—4, Bucu- rești, 1986 (<i>Sever Catalan</i>)	1247
* * * „L'histoire”, Paris, 1978—1986, nr. 1—95 (<i>Mihai Manea</i>)	1248
INDEX ALFABETIC	1251

„Revista de istorie”, tom 41, nr. 12, p. 1139—1256, 1988

REVISTA DE ISTORIE

TOME 41, N° 12
décembre 1988

HISTOIRE DE LA ROUMANIE

70 ans depuis la création de l'état national unitaire roumain	1141
GRIGORE CHIRIȚĂ, La Transylvanie dans la conscience politique roumaine (1859—1862). Contributions documentaires	1147
RADU PĂIUȘAN, Les participants de Banat à la lutte pour l'unité nationale	1165
VALERIU-FLOREN DOBRINESCU, Gh. I. Brătianu et quelques aspects concernant le raffermissement de l'État national unitaire	1177
NICOLAE DASCĂLU, L'activité diplomatique française et l'union des Roumains en 1918 (II)	1185
ION STANCIU, Théodore Roosevelt, Vasile Stoica et l'idéal de l'unité roumaine	1199
VASILE MOCANU, La contribution du peuple roumain à la défaite du fascisme	1211

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

Le laboratoire de démographie historique pendant l'année universitaire 1987—1988 (<i>Louis Roman</i>); Deux décennies de développement de la recherche historique agraire en Roumanie (<i>Eugen Mewes</i>); Sessions scientifiques organisées par la Société des sciences historiques en l'honneur du 140 ^e anniversaire de la révolution roumaine de 1848: Tirgoviște, Turnu-Măgurele, Islaz (<i>Constantin Mocanu</i>)	1225
---	------

LE LIVRE ROUMAIN ET ÉTRANGER D'HISTOIRE

* * * <i>Documente privind revoluția de la 1848 în țările române</i> . C. Transilvania (Documents concernant la révolution de 1848 dans les pays roumains. C. La Transylvanie), vol. IV, 14—25 mai 1848, Edit. Academiei, București, 1988, 598 p. (<i>Apostol Stan</i>)	1237
* * * <i>Astra 1861—1950. Asociațiunea Transilvană pentru Literatură Română și Cultura Poporului Român. 125 de ani de la înființare</i> (Astra 1861—1950. L'Association Transylvainne pour la Littérature Roumaine et la Culture du Peuple Roumain. 125 ans depuis sa création), Sibiu, 1987, 520 p. + XIV p. planches (<i>Ion Babici</i>)	1239
* * * <i>General Henri Berthelot and Romania, Mémoires et Correspondance, 1916—1919</i> , Édition et introduction bibliographique par Glenn E. Torrey, East European Monographs, Boulder, Columbia University Press, New York, 1987, LXV + 260 p. (<i>Ilie Șchipor</i>)	1240
BARTOLOMÉ BENASSAR, <i>Histoire des Espagnols</i> , vol. I, VI ^e —XVII ^e siècles, vol. II, XVIII ^e —XX ^e siècles, Armand Colin, Paris, 1985, 560 + 560 p. (<i>Eugen Denize</i>)	1243

REVUE DES REVUES D'HISTOIRE

* * * „Studii și cercetări de documentare”. <i>Educație-Învățămînt</i> , XXVIII, 3—4, București, 1986 (<i>Sever Catalan</i>)	1247
* * * „L'histoire”, Paris, 1978—1986, n° 1—95 (<i>Mihai Manea</i>)	1248
INDEX ALPHABÉTIQUE	1251

ISTORIA ROMÂNIEI

70 DE ANI DE LA FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

Popor căruiua îi sint scumpe înaltele valori universale ale spiritului uman, libertatea, unitatea, progresul social, poporul român a luptat dintotdeauna — multimilenara sa istorie o dovedește — pentru a trăi liber într-un singur stat.

Împlinirea acestor idealuri a însemnat în condițiile unor realități geopolitice cunoscute o luptă necurmată de mai multe veacuri pentru ca la sfârșitul anului 1918, pentru prima dată în istorie românii să se afile reuniți în aceleași fruntarii ale vechii Dacii.

Un triptic de date 27 martie, 28 noiembrie, 1 decembrie au făcut din anul 1918 anul unității depline a românilor încheind un îndelungat și complex proces social istoric.

Originea comună daco-romană, limba unică, unitatea spațiului geografic, îndreptățeau neamul românesc să aspire la unitatea statală și națională. Dar prin bogăția sa, prin poziția strategică, punte de legătură între Orient și Occident, arie de convergență a civilizațiilor, spațiul locuit de români a fost o atracție constantă a marilor imperii din antichitate pînă în epoca modernă.

Existența marilor puteri, politica lor expansionistă, a înrîurit profund — în sens negativ — destinele poporului român, lupta împotriva lor pentru a-și apăra ființa l-a costat imense resurse umane și materiale, i-a afectat evoluția pe coordonatele progresului.

„Istoria, evenimentele ne învață — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului nostru la Plenara lărgită a C. C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982 — că dominația străină, existentă în vecinătatea țării noastre a unor imperii au întîrziat într-o perioadă sau alta dezvoltarea economico-socială a poporului, formarea națiunii române, a statului național unitar”.

Lupta împotriva dominației străine a marilor puteri de la fruntariile lor, pentru unirea într-un stat puternic capabil să se opună ferm invaziilor străine a fost o constantă a evoluției statelor românești în evul mediu.

Frontul comun realizat nu odată sub conducerea unor mari voievozi ca Mircea, Ștefan, Vlad Țepeș sau Mihai Viteazul de statele medievale românești în lupta împotriva unor agresori externi a cimentat prin singele comun vărsat și mai mult legăturile dintre români, le-a întărit sentimentul că aparțin unuia și aceluiași popor.

Alături de celelalte elemente de unitate de care am vorbit deja, lupta comună pentru libertate, similitudinea structurii statale, puternicele legături economice și culturale au fost factorii care au determinat la sfârșitul secolului al XVI-lea, într-o epocă tranzitorie de la Renaștere

la epoca modernă când în apusul Europei se cristalizau statele unitare, pe Mihai Viteazul să cuteze mai mult decît înaintașii săi trecînd de la frontul comun antiotoman la unirea celor trei țări sub același sceptru.

Deși meteorică, distrusă înainte de a se consolida de marile imperii limitrofe, unirea realizată de marele voievod a avut un ecou extraordinar în conștiința românească.

„Istoria însăși a confirmat — arăta secretarul general al partidului în 1975 la aniversarea a 350 de ani de la Unirea din 1600 — justețea și necesitatea obiectivă a actului săvîrșit de Mihai Viteazul prin realizarea ulterioară a idealului său — ideal al tuturor românilor — prin înfăptuirea în epoca modernă a statului național român unitar”.

Urmașii la domnie au încercat cu mai puțin succes să repună în practică programul său politic fie deschis, fie prin intermediul diplomației secrete inițiate cu puterile creștine în secolul al XVII-lea.

Atunci cînd nu a mai fost de actualitate în sfera politicului ideea unității a devenit o idee forte în sfera culturii fiind amplu documentată în opera unor mari cărturari umaniști ca Grigore Ureche și Miron Costin sau în opera științifică a unui savant de factură europeană Dimitrie Cantemir.

Faptul că acești cărturari erau și oameni politici, Dimitrie Cantemir fiind cum se știe domn al Moldovei, conferea acestor idei valențe politice.

Secolul al XVIII-lea este în Europa secolul renașterii naționale, iar pe aceste coordonate se înscrie și poporul nostru. Începînd cu Inocenție Micu continunduînd marea ridicare țărănească din 1784—1785 al cărui substrat național nu poate fi contestat și culminînd cu Suplex Libellus Valachorum din 1791 românii transilvăneni, supuși unei crunte asupriri străine pășesc cu hotărîre pe calea ce se va încheia definitiv în 1918.

În același timp secolul al XVIII-lea — secol în care presiunea marilor imperii asupra țărilor române a atins limitele sale maxime — și începutul celui următor au însemnat prin mutilările teritoriale suferite de Țările române puternice lovituri date procesului unității naționale.

Prefațat de Marea Revoluție Franceză, secolul al XIX-lea caracterizat drept secolul naționalităților, al formării statelor naționale, este un secol frămîntat în care se manifestă puternic contradicția dintre aspirațiile spre libertate și unitate ale națiunilor și marile imperii reacționare multinaționale, a căror existență însemna menținerea națiunilor divizate în adevărate închisori ale popoarelor.

În 1821 și 1848 marile imperii înăbușeau cu hotărîre prin forța armelor aspirațiile legitime ale românilor de a trăi liber într-o singură patrie.

În 1859 în contextul în care războiul Crimeii provocase în spațiul sud-est european un reflux al presiunii politice și militare a imperiilor otoman și țarist, românii își făureau prin actul de la 24 ianuarie statul național, acea „chee de boltă a viitorului edificiu național” cum atît de sugestiv îl numea încă din 1848 unul din făuritorii lui, Mihail Kogălniceanu.

Privind retrospectiv cu ochii istoricului apare clar că între marile evenimente ale secolului al XIX-lea Revoluția de la 1821, cea de la 1848, unirea din 1859, Independența din 1877 și marea Unire din 1918 exista o corelare logică, dialectică, primele fiind incontestabil pietrele de temelie ale edificiului celui din urmă.

Parafrazându-l pe Bălcescu care afirma că revoluția de la 1848 este dezvoltarea progresivă a revoluției din 1821 putem conchide că unirea din 1918 este dezvoltarea progresivă a celei din 1859.

Făurirea României moderne a însemnat pentru mișcarea națională a românilor din teritoriile asuprite acel suport moral, acea speranță pentru eliberarea lor viitoare.

Întemeiată în 1866 Academia Română a fost de începutul existenței nu numai un înalt for de cultură dar și un reprezentativ centru al unității românești.

În Aula sa nu numai că se reuneau cu ocazia sesiunilor sale ordinare sau jubiliare tot ce a dat mai valoros în domeniul științei, artei și culturii poporul român dar nu de puține ori s-a afirmat cu hotărîre necesitatea unității naționale.

Semnificativ este și faptul că două treimi din membrii ei, la înființare, erau din teritoriile aflate sub dominație străină, iar în sesiunea inaugurală s-a afirmat deschis ca ea „este un congres al tuturor românilor” că reprezintă „piatra fundamentală a edificiului măreț la care aspirăm cu toții”.

În România s-au refugiat numeroși oameni politici și de cultură, Treboniu Laurian, Steie, Slavici, Goga, Rebreanu unii din ei jucînd un important rol în viața politică, dinamizînd mișcarea de eliberare națională.

După cucerirea Independenței moment care prin numeroase manifestații a arătat hotărîrea românilor în realizarea unității lor depline, problema întregirii statale, a eliberării fraților asupriți a devenit principala problemă a societății românești.

Întreținînd permanent în actualitate în România problema situației românilor din teritoriile asuprite, sau organizînd lupta împotriva politicii de deznaționalizare practicate de imperiile absolutiste, în provinciile cötropite organizîndu-se politic, românii se pregăteau cu hotărîre pentru înfăptuirea idealului național.

Atingînd apogeul în anii dualismului politica de maghiarizare a regimului de la Budapesta nu a avut drept consecință decît strîngerea și mai mult a rîndurilor românilor de pretutîndeni. În teritoriile aflate sub ocupație se întemeiază partide naționale, în 1892—1894 se desfășoară cea mare mișcare de protest a românilor din Transilvania grupată în jurul Memorandumului care a dovedit lumii întregi forța și hotărîrea luptei naționale românești în timp ce în România în 1890 se întemeia Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor ce se va transforma în 1914 în Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor afirmîndu-și acum, cînd ceasul unirii se prefigura deschis, sensurile sale politice.

Rod al unor contradicții ireductibile între marile puteri precum și între marile imperii și lupta națională a popoarelor primului război mondial a însemnat și ultimii ani de existență ai marilor imperii.

Marea conflagrație din anii 1914—1918 a ascuțit contradicțiile sociale din interiorul lor, le-a secătuit ultimile resurse economice, a intensificat la maximum lupta de eliberare națională. Pentru oamenii politici realiști ce cunoșteau situația din imperiul dualist sau din cel al Romanovilor era clar că ele nu vor putea rezista acestei teribile încercări a istoriei.

În România declanșarea primului război mondial a fost primită cu legitimă îngrijorare mai ales că detonatorul său a fost regiunea Balca-

nilor. Ea a însemnat sfârșitul unei alianțe politice încheiate cu trei deceni înainte în alte condiții istorice și al cărui conținut fusese ținut secret tocmai pentru că alianța era în totală contradicție cu aspirațiile naționale ale românilor.

Primii doi ani de război au fost pentru România ani de febrile pregătiri precum și de o intensă campanie a conducătorilor mișcării naționale de sensibilizare a opiniei publice românești față de suferințele fraților din provinciile asuprite. Treptat curentul de opinie pro-Antantist devine dominant deoarece Antanta promitea României integrarea teritoriilor românești din Austro-Ungaria: Transilvania, Banat, Bucovina.

Făcându-se purtătorul de cuvânt al acestui curent, marele patriot, strălucitorul orator care era Nicolae Titulescu, cel care în 1920 v-a semna alături I. Cantacuzino ca plenipotentiar al României, Tratatul de la Trionon rostea la Ploiești în vara anului 1915 un fulminant discurs dedicat provinciei intracarpatică afirmând hotărât: „Din împrejurările de azi, România trebuia să iasă întregă și mare. România nu poate fi întreagă fără Ardeal. România nu poate fi mare fără jertfă” conștient că toate marile realizări ale românilor au fost obținute prin jertfa fiilor săi.

Însăși declarația de război a României din august 1916 arăta clar că „se vede nevoie a intra în război alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unității sale naționale”.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în toamna lui 1917, proclamarea dreptului la autodeterminare al popoarelor, anunțau crepusculul marilor imperii.

Efortul marilor puteri ale Antantei de a menține pe baze federaliste Austro-Ungaria invocând principiul echilibrului politic european, principiu ce o salvase de la prăbușire în 1848 sau 1867 va eșua sub presiunea luptei unite a popoarelor pentru formarea sau desăvârșirea statelor naționale.

Nu marile puteri au distrus imperiile, ci popoarele prin lupta lor, uneori întinsă pe mai multe secole, au fost acelea ce au determinat, la sfârșitul primului război mondial dispariția unor anacronice imperii feudalo-absolutiste.

Judecând evenimentele istorice ce s-au întâmplat acum șapte decenii în granițele fostului imperiu habsburgic putem demonstra că ele au fost adevărate revoluții de eliberare națională și socială, că au actualizat la noile condiții istorice de la sfârșitul primului război mondial, obiectivele și revendicările sociale și naționale din 1848, că evenimentele ce au avut loc în Transilvania reprezintă desăvârșirea revoluției române de la mijlocul veacului trecut. Acționând strâns unite în Consiliul Național Român pe baze egale partidele politice ale românilor transilvăneni dovedeau că în problema unității foată suflarea românească reprezenta o unică voință realizându-se acel consens național care a făcut să triumfe și în alte momente 1859, 1877 neamul românesc.

Aleasă în mod democratic, prin vot universal, Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia, orașul primei uniri era expresia tradițiilor democratice ale românilor, expresia voinței unui popor pe care secole de asuprire și umilință, cea mai cruntă politică de deznaționalizare nu reușiseră să-l înfrângă.

Ea demonstra lumii întregi într-o sincronizare incontestabilă cu adunările plebiscitare de la Chișinău din martie și Cernăuți din noiembrie, că românii din aceste provincii liberi, nesiliți de nimeni s-au alipit trunchiului firesc al neamului lor.

În același timp, prin lupta lor, românii, alături de alte popoare asuprite învecinate, au contribuit la dispariția unor citadele ale reacțiunii europene, marile imperii aducându-și astfel o contribuție importantă la un fenomen istoric de dimensiuni europene și universale. Unitatea românilor devenea astfel parte integrantă a unui major proces al istoriei universale, elocvent exemplu de integrare a istoriei românești în istoria umanității.

Marea unire din 1918 era ultima etapă a unui proces ce își avea originile la începutul secolului trecut după 1821 de integrare a românilor în Europa estompind influența orientală puternică pînă atunci în societatea românească.

Unirea de acum șapte decenii încununa o luptă, o credință și speranță în justetea unei cauze care nu i-a părăsit niciodată. Ca întotdeauna cînd au fost în joc destinele supreme ale națiunii, românii și-au unit energiile și au învins împotriva tuturor vitregiilor istoriei.

Unirea a fost un act de dreptate socială și națională, românii nu au aspirat nici un moment să acapareze teritorii ce nu le aparțineau cum din păcate se mai afirmă în unele lucrări străine. Ei au dorit dintotdeauna să trăiască în bună înțelegere cu naționalitățile conlocuitoare care s-au bucurat și se bucură de aceleași drepturi constituționale ca și poporul român, o dovedește însăși declarația de la Alba Iulia, legislația interbelică. În spiritul tradițiilor de omenie poporul român nu a învinuit niciodată popoarele de nedreptățile cercurilor guvernante ce l-au asuprit, ce i-au fost ostile, ci a trăit și trăiește în înțelegere cu naționalitățile conlocuitoare, construiește umăr la umăr în anii noștri temeliiile României comuniste de mâine.

Marea unire din 1918 a fost „un măreț act istoric care a încununat lupta de veacuri a poporului român pentru unitate și independență, a deschis calea dezvoltării națiunii noastre, a împlinirii visului secular al tuturor românilor de a trăi uniți în granițele aceleiași țări, într-un stat unitar, liber și independent”, sublinia Comitetul Consiliului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. la 11 octombrie 1988.

Națiunea română intra astfel într-o nouă etapă a dezvoltării social-istorice de consolidare a ei în fruntariile statului unitar.

„Existența unei națiuni se afirmă nu se discută”, declara marele patriot Ioan Rațiu la procesul memorandiștilor de la Cluj, iar în 1918 națiunea română prin marile acte naționale de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia își afirma cu hotărîre existența, dreptul de a trăi liberă.

Ea s-a afirmat puternic în perioada interbelică și se afirmă în toată puterea ei de creație în anii noștri, ani ai socialismului victorios care a creat prin natura societății sale, lipsite de exploatare cel mai fertil cadru de afirmare a națiunii.

Prin puternica dezvoltare a forțelor de producție, prin puternica afirmare a democrației în anii epocii noastre, prin dezvoltarea multilaterală pe coordonatele revoluției tehnico-științifice, țara noastră este plinar

angajata în opera de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, de consolidare a națiunii românești.

Dacă 1848, 1859, 1877 făceau cunoscută națiunea română în Europa, dacă 1918 îi făceau cunoscuți pe români și cauza lor pînă pe malurile Atlanticului în America, anii noștri, ani de fertilă și rodnică activitate diplomatică pusă în slujba păcii și colaborării internaționale au făcut cunoscută România pe toate meridianele lumii din Canada pînă în continentul de la Antipozi, Australia, din America pînă în China și Japonia. Pretutindeni strălucitul promotor al marilor idealuri ale umanității, președintele Nicolae Ceaușescu a dus mesajul de pace umanist al unui popor care în întreaga sa istorie — evenimentele de acum șapte decenii sînt o mărturie înscrisă cu litere de foc în cartea de aur a neamului — a luptat pentru dreptate, pace, înțelegere și colaborare între toate popoarele lumii.

TRANSILVANIA ÎN CONȘTIINȚA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ (1859 — 1862). CONTRIBUȚII DOCUMENTARE

GRIGORE CHIRIȚĂ

Cercetările întreprinse de istoriografia română mai ales în ultimele decenii au demonstrat convingător că la mijlocul secolului trecut națiunea română — datorită acțiunii legilor istorice obiective, premiselor rezultate din conlucrarea mai multor secole, conjugate cu cerințele spiritului modernității — și-a definit cu claritate obiectivele și misiunea, acționând pentru înfăptuirea lor într-un ritm alert, cu o vigoare și o perseverență contrastând izbitor cu lincezeala și lipsa de orizont înstăpinite de secole. Între acestea, desigur, locul central trebuia să-l aibă statul național român modern și independent, incluzând în limitele aceluiași hotare întreaga vatră străbună pe care s-a format poporul nostru și a viețuit continuu, apărînd-o cu grele jertfe în dese momente de restriște prin care a trecut. El avea să reprezinte, fără îndoială, sinteza originală menită să înriurească decisiv evoluția ulterioară a societății românești, constituind, în același timp, dovada peremptorie a creativității și contribuțiilor specifice aduse la dezvoltarea umanității. Această decisivă împlinire istorică a avut ea început Unirea Principatelor în ianuarie 1859 și s-a continuat prin edificarea României moderne în timpul domniei lui Al. I. Cuza cînd, în numai cîțiva ani, aspirații seculare de unitate național-statală au dus la apariția României moderne recunoscută de comunitatea statelor europene. Dar, în împrejurările de atunci, ceea ce se realizase — deși excepțional de important — nu era totuși decît un început, pentru că însemnate teritorii române, în care conaționalii erau majoritari, locuite deci de un popor omogen avînd aceeași origine, limbă, tradiții, obiceiuri, aspirații și nevoi continuau să facă parte din imperiile limitrofe multinaționale absolutiste ori autocrate. Din aceste motive, idealul statului național integral, ideile unității și solidarității naționale au fost prezente în toată domnia lui Cuza Vodă sub cele mai variate forme cu o frecvență și intensitate necunoscute pînă atunci. Conștiința faptului că sub nici un motiv și în nici o împrejurare nimănui — indiferent de locul ocupat în ierarhia politică — nu-i era îngăduit să nesocotească moștenirea strămoșilor, ci, dimpotrivă, potrivit posibilităților de care dispunea, s-o ocrotească atît timp cît vremurile se împotriveau strîngerii ei laolaltă, a sfîrșit prin a se incorpora ca misiune istorică și funcție esențială a noului stat (creație a națiunii însăși), precum și inițiativelor neoficiale ale grupărilor și personalităților politice. S-a ajuns astfel ca la jumătatea secolului trecut, în condițiile cînd principul naționalităților, a creerii statelor naționale s-a impus în politica euro-

peană, să se închege în problema națională o concepție politică românească temeinic argumentată, ce crea perspectiva înmănușării tuturor forțelor și energiilor naționale. Luând în considerare datele și împrejurările concrete de ordin geopolitic, ea avea ca fundament imperativul împlinirii idealului statal general românesc, apreciat a fi, pe bună dreptate, condiția *sine qua non* a dezvoltării unitare a poporului nostru într-un ritm accelerat pe temeliiile culturii și civilizației moderne.

Considerațiile înfățișate își dezvăluie întreaga valabilitate și adevăratele semnificații mai ales raportate la situația Transilvaniei — unul din cele trei teritorii istorice de bază în cadrul cărora s-a format poporul român, a vieții continue, apărându-și cu îndrăjire ființa etnică și tinzând mereu a se contopi cu celelalte două într-un stat unitar indestructibil. Cercetările istoricilor mai vechi sau din zilele noastre consacrate etapei constituirii statului modern român între 1859—1866 au adus numeroase mărturii documentare privind ecoul dător de speranțe al evenimentelor survenite la sud și est de Carpați printre românii transilvani, adeviziunea lor la marea operă care se înfăptuia, punând în lumină totodată înțelegerea și sprijinul pe care aceștia contau din partea noului stat în lupta pentru conservarea autonomiei Transilvaniei, recunoașterea statutului de egalitate a națiunii române majoritară sub raport numeric cu celelalte naționalități minoritare, dobândirea și asigurarea exercitării drepturilor și libertăților individuale burgheze etc. În același timp, s-a pus în evidență atenția și interesul cu care factorii politici din Principate urmăreau evoluția transformărilor care aveau loc în Transilvania, ajutorul material, politic și moral acordat conaționalilor lor, modul în care Domnitorul Cuza și principalii săi sfetnici apărau interesele provinciei de peste Carpați în tratativele diplomatice duse fie cu emigrația maghiară, fie ca parte integrată organic politicii generale românești promovată în raporturile cu statele europene. În fine, s-au publicat studii și documente privind atitudinea constant ostilă a Austriei față de apariția, edificarea și consolidarea statului român de sine stătător în care Imperiul habsburgic vedea, pe de o parte, un obstacol în calea extinderii teritoriale în zona Dunării inferioare, iar pe de altă parte, o gravă amenințare la adresa integrității sale din cauza mișcării iredentiste, a puterii de atracție și impulsione pe care acesta prin însăși prezența sa o exercita asupra aspirațiilor și luptei de emancipare națională a românilor din Transilvania, Banat și Bucovina. Din toate aceste materiale documentare și interpretări se desface oglinda fidelă a comunității românești de năzuințe și interese care, ignorând în fond frontierele artificiale impuse de-a lungul timpurilor de beneficiari străini, acționa cu vigoare prin forme și mijloace adecvate pentru continuarea ei consolidare, pregătind și apropiind astfel momentul mării Uniri.

Și totuși, în pofida acestor remarcabile rezultate obținute s-au putut depista numeroase informații din colecții de documente străine relativ recent intrate în bibliotecile noastre, precum și prețioase surse documentare tipărite în țară încă neintroduse în circuitul istoriografiei. Aceștia li se pot adăuga, întregindu-le înțelesul, interesante opinii rămase în paginile periodicelor românești ale vremii care au o neîndoieabilă valoare

și însemnătate din multiple puncte de vedere. Reproducându-le, în cele ce urmează, însoțite doar de sublinierea a ceea ce aduc nou și esențial, renunțând, așadar, la expunerea cadrului general, la evocarea unor fapte și împrejurări cunoscute din alte lucrări (ce pot fi lesne depistate din bibliografiile cercetărilor istoriografiei românești) sperăm să aducem o contribuție documentară care să adâncească cunoașterea conceptelor politice și modalităților de acțiune preconizate într-o etapă importantă a unui proces istoric de mare însemnătate științifică.

Se știe că între 1859—1863 au avut loc mai multe contacte și tratative între reprezentanți ori emisari ai emigrației maghiare stabilite în apusul Europei după revoluția de la 1848—1849 și fruntași politici români aflați în străinătate sau în țară, inclusiv Domnitorul Al. I. Cuza. S-au încheiat chiar două convenții de colaborare cu condiții bine precizate pentru fiecare parte, una în iulie 1859 și alta în ianuarie 1861, ambele rămase fără urmări. Din textul lor nu se poate degaja decât parțial și incomplet gândirea politică românească pe această temă, care, în fond, viza problema esențială a existenței, cuprinderii și perspectivelor statului unitar al națiunii române. Publicarea, pentru prima dată, de către Marta Anineanu în 1982 a scrisorii poetului Vasile Alecsandri trimisă din Paris la 15 iulie 1862 Domnitorului țării constituie — după cite știm — *singurul document de proveniență românească* care înfățișează de o manieră sintetică concepția cercurilor oficiale românești în această materie. Ne-avînd un caracter oficial, lucru rezultat și din faptul că se adresează Domnitorului Cuza — pe temeiul îndelungatei comunități de idei și de acțiune, întărită prin conlucrarea în vederea înlăptuirii Unirii Principatelor — cu intîmul „Iubite prințe”, V. Alecsandri arăta din capul locului că îndată după sosirea fratelui său la Paris a plecat la Turin „după dorința voastră”, permițîndu-și să-l rețină pe secretarul cancelariei domnești A. Baligot de Beyne pentru a-i înmîna la întoarcere scrisoarea cu rezultatele obținute. În continuare, V. Alecsandri arăta că la Turin avusese întrevederi cu E. Bensa (secretarul regelui Victor Emanuel al II-lea) și cu U. Rattazzi, Președintele Consiliului de Miniștri, cărcra le dezvoltase și argumentase următoarele puncte: „1. Că afirmațiile ungarilor relative la o înțelegere oarecare cu românii din Principatele Unite în vederea unei mișcări revoluționare împotriva Austriei nu erau sprijinite decît pe o iluzie zadarnică. 2. Că problema ungurească, așa cum era ea înțeleasă în Ungaria, fiind de natură a aduce pagube intereselor naționalității române de dincolo de Carpați, nu trezea nici o simpatie locuitorilor Principatelor. 3. Că această cauză ungurească nu ar putea să le suridă decît cu condiția de a fi foarte favorabilă cauzei Italiei și independenței absolute a Transilvaniei și a Banatului. 4. Că, în orice caz, nu ar trebui să se bazuie pe o mișcare generală a țărilor noastre în favoarea luptei care ar putea să o angajeze între unguri și austrieci. 5. Că Prințul nu va întreprinde nimic fără să fie serios angajat de către Împăratul Napoleon în înțelegere cu regele Italiei. 6. În sfîrșit, că, chiar în acest ultim caz, Prințul va trebui să lucreze cu cea mai mare băgare de seamă, dată fiind poziția politico-geografică a țărilor noastre, și că, prin urmare, îi va fi cu neputință să facă mai răgădueli”. Președintele Consiliului de Miniștri — continua V. Alecsandri — „mi-a mulțumit pentru sinceritatea cu care i-am expus situația Principatelor Unite”. Regele plecase din Turin cîteva ore după scrierea sa și de

... nu l-a putut primi; însă „mi-a transmis prin dl. Bensa să mă destăinuiesc fără teamă și fără nici o rezervă d-lui Rattazzi”. Acestea erau, în puține cuvinte, „istoricul celei de a treia misiuni a mea la Turin. Am plecat cu convingerea că regele păstra țărilor noastre aceeași simpatie ca și în trecut”. Scrisoarea se încheie la fel cum debutase cu „iubite prinț” și „al vostru foarte devotat V. Alecsandri”¹. Informațiile și aprecierile expuse schematic, deși limpezi, trebuie totuși atent analizate și raportate la alte surse documentare spre a le descifra pe de-a întregul înțelesul avut în împrejurările concrete ale epocii, și, în funcție de acestea, a formula din perspectiva istoriei judecăți de valoare concluzive.

Mai înainte de toate se cer stabilite motivele care au determinat acest demers diplomatic survenit, surprinzător, într-un moment de relativă acalmie cînd nu se întrevădea deci apariția vreunei complicații de anvergură europeană sau măcar în această parte a continentului care să pună în discuție statu quo-ul și raporturile de forță statornicite după războiul Crimeii. Din documentele diplomatice italiene rezultă că la 31 mai 1862 consulul Italiei la București A. Strambio informase confidențial pe ministrul de externe G. Durando că la 29 mai cavalerul Bensa părăsise Bucureștii cu destinația Constantinopol și Turin, după ce avusese o întrevedere particulară cu Domnitorul Cuza. Acesta — nota în continuare consulul italian — „ar fi arătat atît de proaste dispoziții în privința ungarilor”, încît Bensa n-a crezut că mai era oportun „să-i destăinuie propuneri sau comunicări importante”². Avînd în vedere că și grupările politice în genere se arătau ostile ungarilor, Strambio conchidea că în acele clipe nu se putea conta pe sprijinul țării și a Domnitorului ei, acesta hotărînd să trimită cît mai grabnic la Turin pe maiorul Iancu Alexandri aflat atunci în București³. Acest cavaler Bensa pe care editorii volumului de documente italiene îl identifică cu Enrico Bensa, secretar al regelui Victor Emanuel al II-lea⁴, avusese, se pare — potrivit celor relatate la 30 aprilie de secretarul general al Ministerului de externe italian reprezentantului Italiei la Constantinopol — o misiune secretă pe care căutase s-o ducă la îndeplinire⁵, atît în Principate cît și în Serbia, fără însă vreun rezultat⁶. În schimb, prezența în țară a acestui emisar italian, convorbirea avută — despre care n-avem vreo știre — i-a relevat Domnitorului Cuza cît era de necesară trimiterea în Italia a unui diplomat român care să prezinte cercurilor politice oficiale atitudinea și poziția țării în acea problemă spre a înlătura posibile neînțelegeri ori confuzii, răspindite de către emigrația maghiară din neștiință sau urmărind anumite interese. Pentru împlinirea misiunii alegerea a căzut asupra lui Vasile Alecsandri, ce ținea atunci locul fratelui său la Agenția diplomatică română de la Paris, ca unul ce dusese în trecut cu excelențe rezultate la bun sfîrșit astfel de însărcinări, fiind, în plus, personal cunoscut de regele Italiei, de alți conducători politici. La această hotărîre se va fi ajuns, probabil, și pentru că, pînă atunci, exceptîndu-l pe gen. Klapka G., fuseseră trimiși în Principate interlocutori cu rosturi puțin însemnate în cadrul emigrației maghiare, fără depline împuterniciri — am fi tentați să spunem mai de grabă simpli agenți informatori — care nu cunoșteau bine starea reală a lucrurilor, nutrind prejudecăți, cîteodată chiar dispreț față de români, care, se înțelege, nu puteau fi partenerii cei mai indicați pentru discu-

tarea unor probleme atât de gingașe prezentînd implicații multiple și avînd o însemnătate majoră.

Din scrisoarea lui V. Alecsandri rezultă că problema aflată în centrul discuțiilor viza atitudinea, sub diverse ipostaze și din unghiuri diferite, a Principatelor față de o eventuală insurecționare a Ungariei împotriva Austriei provocată de emigrația revoluționară maghiară, precum și condițiile în care s-ar fi putut ajunge la o asemenea acțiune. Nu cunoaștem conținutul convorbirii dintre Domnitorul Cuza și cavalerul Bensa și nici ce intenționa inițial acesta să-i comunice șefului statului român. N-avem certitudinea, însă mai mult ca probabil tot despre aceeași problemă, pentru că, altfel, ar rămîne de neînțeles de ce oficialitățile române au luat inițiativa trimeriei unui agent diplomatic în Italia într-un moment cînd obiectivele imediate ale politicii românești (secularizarea averilor mănăstirești, împrăștierea țăranilor, modernizarea și democratizarea structurilor socio-economice și a instituțiilor statului român) ce presupuneau concentrarea tuturor eforturilor erau absorbite în cu totul alte direcții. Explicația trebuie căutată în faptul că în primăvara anului 1862 doi din principalii conducători ai emigrației ungare și anume Klapka G.⁷ și Kossuth L.⁸ ajunseseră — după evoluțiile sinuoase și contradictorii de pînă atunci — la păreri apropiate dar încă insuficient clarificate în legătură cu componența, principiile de organizare și de funcționare a unei confederații dunărene înglobînd pe unguri, români și sud slavi, care urma să înlocuiască Imperiul Habsburgic.

Ideea nu era nouă. După înăbușirea revoluției de la 1848—1849, cînd liderii revoluționari europeni credeau încă în posibilitatea izbucnirii unei noi revoluții, organizîndu-se în acest scop pentru a-i asigura triumful, una din problemele cele mai îndelung și controversat dezbătute datorită în egală măsură complexității ei dar și opiniilor contradictorii avansate a fost — în cazul Imperiului habsburgic multinațional — aceea a recunoașterii reciproce a individualității istorice a fiecărui popor în aria teritoriului pe care vîdețuise din cele mai vechi timpuri, a stabilirii drepturilor și libertăților naționale, precum și adoptarea măsurilor necesare pentru asigurarea exercitării lor efective. Fără a intra în amănunte (în istoriografia italiană, ungară și română au apărut numeroase cercetări pe această temă conținînd adeseori interpretări diferite) trebuie reținut esențialul și anume că toate inițiativele și planurile de conlucrare a popoarelor în cadrul unei confederații dunărene au eșuat, firește, în primul rînd datorită împrejurărilor internaționale nefavorabile, dar și din cauza pretenției liderilor unguri de reconstituire a Ungariei independente prin menținerea integrității teritoriale a acesteia în limitele așa-ziselor hotare „istorice” de la începutul secolului al XVI-lea, sau, altfel spus, preconizării unei politici de desnaționalizare a nemaghiarilor în beneficiul formării unei națiuni compacte, deși pe teritoriul avut în vedere ei nu reprezentau decît o treime din totalul locuitorilor. O asemenea concepție naționalist-îngustă era împărtășită deopotrivă atât de emigrația ungară cît și de conducătorii nobilimii din țară, diferite fiind doar căile și metodele preconizate pentru realizarea ei. Această preocupare străbătea ambele proiecte din 1862, formulate, de altfel, destul de confuz, conținînd în acelaș timp o mare doză de naivitate cu accente utopice proprii romantismului politic pașoptist, la origini aflîndu-se neaprofundarea realităților istoriei, ignorarea aspirațiilor legitime național-sta-

tale ale fiecărui popor din zona carpato-danubiană. În plus, aceste proiecte, ce presupuneau în cursul transpunerii lor în practică ample desfășurări de forțe revoluționare, erau, de bună seamă, neoportune în conjunctura internațională defavorabilă de atunci, promptitudinea și intransigența cu care conducătorii marilor state europene acționau pentru anihilarea tendințelor și mișcărilor revoluționare nelăsând nici o șansă de reușită.

Dintre toate cabinetele europene, diplomația italiană a fost singura care a sprijinit constant și fără rezerve planurile emigrației maghiare. Ea urmărea să deschidă un front oriental împotriva Austriei care să-i ajute în acțiunea de alungare a habsburgilor din întreaga peninsulă, spre a desăvîrși în acest fel unitatea statului italian. În schimb, cu totul opuse au fost pozițiile adoptate de principalele guverne ale marilor state interesate în menținerea Austriei ca factor politic de cea mai mare însemnătate în centrul Europei. Cercurile oficiale engleze s-au arătat hotărâte să împiedice cu orice preț prăbușirea Imperiului habsburgic, apreciat ca un zid de apărare împotriva Rusiei, căderea acestuia avînd s-o antreneze inevitabil pe aceea a Imperiului otoman⁹. Politica Angliei față de această parte a Europei se rezuma astfel în două dogme solidare: integritatea Turciei — integritatea Imperiului habsburgic¹⁰. În ce privește Franța, după momentul favorabil din primăvara și vara anului 1859 prilejuit de războiul franco-austriac, ea a adoptat o atitudine prudentă, de expectativă, Napoleon al III-lea refuzînd să primească în audiență pe generalii Klapka și Türr¹¹, să satisfacă cererea lor repetată cu multă insistență de a-l îndepărta din București pe consulul H. Tillos (socotit ostil lor) și a-l aduce în locul acestuia pe V. Place (care îi sprijinise în câteva rînduri mai mult din rațiuni personale, depășind instrucțiunile primite)¹², neacordîndu-le nici un semn de bunăvoință sau sprijin. În acest fel, conducerea emigrației ungare a ajuns la încheierea că Franța, neîntreprinzînd nimic în Principate pentru a-i ușura acțiunile și sprijini proiectele, contribuia în fapt de o manieră decisivă la eșuarea tratativilor și înțelegerilor cu Domnitorul Cuza, care, avînd în vedere și politica ei general-europeană, se convinsese treptat că concursul și garanțiile pe care le aștepta din partea acesteia n-aveau să fie obținute.

Dar această concluzie desprinsă din analiza contextului internațional nu explică decît în parte poziția cercurilor politice românești, atitudinea adoptată de Cuza Vodă. Pentru restituirea întregului adevăr istoric, trebuie relevat mai întîi faptul capital că după Unirea Principatelor și desăvîrșirea ei la sfîrșitul anului 1861, deci după crearea și existența de sine stătătoare a statului român național, înglobarea acestuia într-o ipotetică confederație danubiană înjghebată confuz și cu un viitor nesigur (în proiecte nu se prevedea nimic referitor la contopirea teritoriilor române din monarhia habsburgică cu Principatele pentru constituirea unui bloc omogen român, așa cum ceruseră unii fruntași politici la 1848—1849) n-avea nici o rațiune, necorespunzînd nici unui interes general românesc. În al doilea rînd, din perspectiva colaborării în vederea ridicării la luptă revoluționară a Ungariei, orice om politic, și cu atît mai mult cei cu rosturi conducătoare, știau foarte bine că, oricare ar fi fost împrejurările, n-aveau dreptul să prejudicieze printr-o acțiune pripită ori necugetată, fără asigurări clare și garanții de necontestat viitorul străvechilor teritorii de peste Carpați, să ignore aspirațiile legitime național-statale ale poporului

român care se manifestau cu putere și în forme variate. Mărturiile documentare aduse în acest sens în ultimul timp de istoriografia română pot fi completate cu altele nevalorificate încă, ce dezvăluie deopotrivă cât erau acestea de adânci și de răspândite. Astfel, la 23 martie 1861 gen. Klapka seria din Paris contelui Ein. Cavour că „partidul roșu” (adică gruparea liberal radicală) din București continua să excite pe românii din Transilvania împotriva ungarilor, urmărind constant împlinirea idealului daco-român¹³. Citeva zile mai târziu, într-un raport din 6 aprilie 1861, un corespondent, bine informat, rămas anonim din Pesta al Ministerului Afacerilor Externe al Franței, relatînd despre eforturile cercurilor oficiale ungare de a pune în acțiune ununca Transilvaniei la Ungaria, aprecia că o înțelegere între Pesta și București eșuase din cauză că „Principatele reclamă unirea românilor din Transilvania cu Moldova, care nu va fi niciodată acordată de Ungaria”; el conchidea că era puțin probabil ca pozițiile înfățișate să se modifice în viitor¹⁴. Informații asemănătoare trimitea din București și consulul A. Strambio la cererea Ministerului de Externe italian. La 24 decembrie 1861 el răspundea cifrat într-o formă rezumativă că, exceptînd puține persoane, în Principate „clasa inteligentă” era hotărît potrivnică tendințelor ungarilor, toate strădaniile depuse în decurs de trei ani pentru a se ajunge la o înțelegere între români și maghiari rămînînd sterile din cauza politicii de integritate teritorială a Ungariei. „Transilvania — continua Strambio — pretinde independența de Ungaria și de Austria și Confederația statelor libere ale Dunării; [...] ea ar prefera să rămînă supusă slabei Austrii decît să facă parte din Regatul ungar care ar distruge aspirațiile sale naționale”¹⁵. La 14 ianuarie 1862 ministrul rezident al Italiei la Constantinopol M. Cerruti raporta ministrului de externe Ricasoli că Domnitorul Cuza, ținînd seama de starea de spirit în România care era contrară tendințelor cunoscute ale ungarilor, nu va acționa în sensul planurilor emigrației ungare și a diplomației italiene decît dacă va fi sigur de cooperarea sau, cel puțin, de consensul lui Napoleon al III-lea¹⁶, care, se știe, n-avea cum și de ce să se producă. Dimpotrivă, Domnitorul țării — potrivit unui alt raport din 2 aprilie 1862 — își sporea popularitatea ademenind „aspirația națională în sensul unei viitoare încorporări a Transilvaniei”¹⁷. Sintetizînd informațiile de care dispunea, ministrul de externe G. Durando în instrucțiunile date noului ministru trimis la Constantinopol aprecia greșit, fără îndoială, că „partidul boierilor” privit în bloc constituia reacțiunea care vrea să readucă țara la vechea ordine a lucrurilor, însă avea perfectă dreptate cînd seria despre „partidul radical”, puțin numeros dar activ, că vrea „nu numai independența absolută a Principatelor, ci reunirea românilor dependenți de Austria și formarea unui regat al României care ar putea avea de la 9 la 10 milioane de locuitori”¹⁸. Observator atent și perspicace al realităților românești, consulul A. Strambio care, prin forța lucrurilor, timp de cîteva ani s-a aflat în centrul preocupărilor și tratativelor înfățișate mai sus, conchidea într-un raport din 16 iulie 1862 că s-au irosit eforturile emisarilor trimiși în Principate de conducerea emigrației ungare din cauza concepțiilor lor în problema națională, concesiunile făcute românilor fiind „insuficiente și inacceptabile”¹⁹.

Informațiile prezentate confirmă, întăresc și nuanțează ceea ce se știa pînă acum din numeroase alte surse documentare și anume că Unirea

Principatelor, crearea și consolidarea statului național român a avut dintru început la bază o concepție politico-națională mult mai cuprinzătoare și de mai largă perspectivă decât se acceptă îndeobște, vizînd (ca element component esențial) apărarea teritoriilor străvechi și susținerea ființei naționale a românilor supuși asupririi și oprîmării imperiilor limitrofe, tinzînd, așadar, spre înfăptuirea idealului românesc integral de desăvîrșire a statului național unitar în limitele sale naturale și potrivit drepturilor istorice. Dacă se are în vedere acest concept răspunzînd aspirațiilor tuturor românilor și realităților epocii — așa cum au fost deja schițate — atunci argumentele înfățișate de Vasile Alecsandri diplomaților italieni capătă coerență și substanțialitate în planul împlinirilor și motivațiilor naționale, avînd ponderea decisivă în ansamblul politicii externe românești.

Referindu-ne în chip expres la Transilvania — care face obiectul cercetării noastre — ar mai trebui adăugat doar faptul că Domnitorul Cuza (care, în timpul revoluției de la 1848, se aflase în Transilvania unde cunoscuse nemijlocit starea grea a românilor, năzuințele lor național-statale) nu lua nici o hotărîre privitoare la Transilvania, la conotaționalii de peste Carpați decât după ce se sfătua cu conducătorii revoluției de la 1848—1849 stabiliți în Principate: S. Brănuțiu, Al. Papiu Ilarian, I. Maiorescu ș.a. căroră, cunoașterea profundă a lucrurilor, judecata cumpănită și patriotismul ardent le atrăsese o binemeritată încredere din partea tuturor românilor. Nu o dată, Cuza Vodă declarase limpede că el, ca prinț român „nu va renunța niciodată la Transilvania”²⁰. De aceea, împreună cu colaboratorii și sfetnicii săi, el nu concepea măsuri care — contrar aspirațiilor și intereselor națiunii române — ar fi prejudiciat statutul de autonomie a Transilvaniei, împiedicînd dezvoltarea vieții naționale a populației românești majoritare.

Acestea fiind împrejurările, este lesne de înțeles că în problema colaborării cu liderii emigrației ungare oficialitățile române nu puteau face mai mult așa cum alții ar fi dorit în propriul lor interes. Este ceea ce a încercat Vasile Alecsandri să explice diplomaților italieni și să-i facă să înțeleagă. Și din cîte ne dăm seama, a reușit întru totul, cu aceeași strălucire ca în misiunile diplomatice anterioare, datorită, firește, inteligenței și spontaneității sale recunoscute, tactului său desăvîrșit, însă mai presus de toate invocării unor solide argumente desprinse din realitățile și interesele fundamentale românești, corelate posibilităților oferite de situația internațională.

Este interesant de reținut că în anii 1859—1862 concepția politică privind împlinirea idealului statal integral al poporului nostru prin reunirea tuturor străvechilor teritorii românești, iar pînă atunci, ca obiectiv imediat, apărarea intereselor și drepturilor istorice ale acestora, susținerea luptelor inițiate și desfășurate de conotaționali, s-a găsit în tot timpul și în toate împrejurările în centrul preocupărilor nu numai a cercurilor oficiale din România, dar și a altor forțe politice, cu precădere a celor liberal-radicală. Aflăte în opoziție cea mai mare parte a acestui răstimp, ele și-au formulat concepțiile mai tranșant, de pe poziții mai avansate, cu o mai mare cutezanță, difuzîndu-le apoi prin intermediul publicațiilor periodice fără circumspecția care se impunea de la sine celor avînd responsabilitatea cîrmuirii statului. De aceea, unele din opiniile acestora, prezentînd o netăgăduită însemnătate, sub dublu aspect: doctrinar — ideologic și practic,

merită a fi cunoscute. Astfel de materiale, izvorite din nevoia dezbaterii aspectelor concrete ale evenimentelor cotidiene, precizării unei atitudini, avansării unor soluții, rămase încă în coloanele publicațiilor vremii, trebuie negreșit introduse în circuitul istoriografic atât pentru valoarea mesajului pe care scurgerea timpului a validat-o, cât și pentru întregirea profilului politic al personalităților preocupate de astfel de probleme. Mai mult chiar, ele aduc elemente de natură a contribui la cunoașterea rolului și locului esențial pe care Transilvania l-a avut mereu în conștiința politică românească a epocii.

Începînd din 1859 în publicațiile din Principate au apărut cîteva articole deosebit de importante care, analizînd revoluția română de la 1848 — 1849, au căutat să pună în evidență învățămintele acesteia, înrîurirea profundă și consecințele îndelungate avute asupra evenimentelor ulterioare. În condițiile războiului franco-austriac, în vara anului 1859 a fost reluată dezbaterea raporturilor și determinărilor româno-ungaro-austriece cu privire specială asupra colaborării dintre forțele politice române și maghiare din Transilvania în lupta împotriva asupritorului comun — Imperiul habsburgic. Atitudinea radicalilor în această problemă (înscrisă, de altminteri, cu mici deosebiri, în concepția politică românească de ansamblu) a fost formulată cu o remarcabilă pătrundere a esenței lucrurilor de C. A. Rosetti care scria că „deși simpatizăm cu ungurii cum simpatizăm cu toate naționalitățile cele cötropite”, era dator totuși a mărturisi că „șefii maghiari n-au învățat nimic în acești 11 ani de felurite suferințe”, rămînînd „inamicii cei mai mari ai naționalității române”. Luînd atitudine împotriva neadevărurilor afirmate de Kossuth L. într-o cuvîntare că „românii, sîrbii și croații se înțeleseseră la 1848 spre a împărți Ungaria”, C. A. Rosetti preciza în continuare că scopul emigrației ungare rămăsese în 1859 identic celui urmărit în timpul revoluției de la 1848 — 1849 și anume „o schimbare de monarhie iar nu reînvierea naționalităților”, în care cercurile claselor dominante ungare căutau să devină „șefii unei naționalități doamnă și cötropitoare ale celorlalte”. În realitate „aceasta a fost cauza căderii revoluției maghiare și aceasta este cauza care a menținut și va menține Ungaria sub jug”. Adversarii ungarilor nu erau, așadar, „nici croații, nici românii, nici sîrbii”, ci „orbia și spiritul de despotism ce s-a încuibat în șefii nobleței maghiare”, care a adus și va aduce mari prejudicii tuturor naționalităților, inclusiv națiunii ungare²¹. Asemenea opinii nu erau singulare în epocă, un punct de vedere asemănător putînd fi întîlnit și în reflecțiile cunoscutului scriitor, critic muzical și publicist N. Filimon. În însemnările de călătorie publicate întîia oară în foiletonul periodicului „Naționalul” din București, între 6 septembrie 1859 și 20 martie 1860 sub titlul *Trei luni în străinătate. Impresiuni și memorii de călătorie*, în capitolul IX, sub forma unui dialog purtat cu Kövesdy János, născut în Transilvania, despre muzica și dansul maghiar, publicistul român afirma răsplat din capul locului că „răscularea de la 1848 a găsit pe maghiari foarte puțin pregătiți pentru libertate”, idee surprinzătoare la prima vedere pe care o argumenta astfel: cînd ungarii „puseră mina pe arme, ca să-și dobîndească independența, cată să se gîndească mai întîi că Ungaria este locuită de mai multe popoare, toate cu tradițiunile, cu limba și aspirațiunile lor. Ca să unească și aceste popoare la ideea cea mare a libertății, cată să le promită ceva mai

mult decît aceea ce le da împăratul. Era necesariu să zdrobească privilegiile, să desființeze iobăgia (*iobages*), să proclame drepturi și datorii pentru toți, libertate de religie și de conștiință și dreptul la existență națională. Numai astfel ar fi putut să se libereze Ungaria și să redobîndească gloria ei pierdută”. Însă ideea de maghiarizare inspirată și teoretizată de aristocrația ungară, stăruința cu care s-a căutat punerea ei în lucru îi era inevitabil fatală, pentru că românii, slavii și germanii „combătură cu armele și cu cuvîntul politica cea egoistă și barbară a șefilor mișcării maghiare; și astfel revoluția, pierzînd simpatiile popoilor, perdu pe ale Europei oficiale, pierdu totul”. N. Filimon conchidea că din această nenorocire care trebuia „să serve de exemplu posterității” magnații națiunii ungare „să înțeleagă odată că libertatea, drepturile și datoriile, cînd nu sînt pentru toți, devin chimerice sau vorbe seci și nu aduc decît ruină și pieire”²². Formulate de un om de cultură care nu se remarcase prin concepții doctrinar-ideologice ori activitate politică, aprecierile lui N. Filimon atît de pertinente și de juste în esența lor, ne apar sub o dublă ipostază: pe de o parte ca rodul meditațiilor unui patriot îngrijorat de urmările pernicioase pe care principii și acțiuni dăunătoare dintr-un trecut încă neîncheiat le puteau avea asupra evoluțiilor viitoare ale raporturilor româno-ungare, iar pe de altă parte ca o reflectare a opiniilor adînc înrădăcinate și frecvent vehiculate în epocă, o dovadă a persistenței acestei problematici în conștiința publică românească²³. În fine, nu poate fi trecut cu vederea amplul articol sugestiv intitulat *Revoluție, revoluționari*, apărut în „Steaua Dunării” și preluat de „Românul”. Ocupîndu-se de meleagurile Transilvaniei „al cărui nume gura românească nu-l poate pronunța fără durere de inimă”, autorul articolului, Iorgu Missail releva, între altele, teza — a cărei incontestabilă valoare este pe deplin pusă în lumină de procesele istorice ale zilelor noastre — potrivit căreia, „cauza libertății popoarelor nu diferează în importanță, fie ea a ungarilor, fie a românilor, fie a grecilor, fie a sîrbilor”. El vedea în cauzele și desfășurarea, aproape simultană, a revoluției de la 1848 în toate părțile componente ale vechii Dacii un semn al faptului că „comunitatea de soartă este pentru noi una, eternă, și nedespărțită”, avînd „aceleași necesități, ca și același trecut, ca și același viitor”²⁴. În partea a doua a articolului se arăta că revoluții trebuiau considerate atît manifestările și programul de la 1848 apreciate drept „expresioni a suveranității românești aciuiate de zecimi de ani în măruntaiele unei generațiuni întregi”, cît și principalele etape ale Unirii Principatelor cînd principiile respective începuseră a fi împlinite²⁵. Era un punct de vedere nou și interesant, amintind, într-ucîtva, de viziunea lui N. Bălcescu privind edificarea în etape succesiv-interconținute a României moderne democratice, unitare și independente, care lega indestructibil ideile și practica revoluției de la 1848 de transformările politice înnoitoare, unificatoare ale națiunii române prin intermediul noțiunii de revoluție, de schimbare a vechilor stări de lucruri și mentalități.

Pornind de la contactele frecvente existente între emigrațiile române și ungare în anii de după înăbușirea revoluției de la 1848, precum și de la faptul că emisarii unguri veniți în Principate aveau de regulă întrevederi cu liberalii-radicali (mai ales cu C. A. Rosetti), ziaristi și oameni politici din epocă de alte orientări iar, ulterior, istorici mai puțin avizați și încă mai

puțin preocupați de respectarea adevărului au formulat aprecieri nereale cînd nu erau de-a dreptul eronate, în sensul că radicalii ar fi sprijinit eforturile revoluționarilor unguri, îndemnînd și acționînd pentru o colaborare întemeiată pe principii democratice formale (de pildă, drepturile și libertățile individual-cetățenești) și, în subsidiar, n-ar fi avut întotdeauna și în măsura necesară în vedere apărarea intereselor naționale esențiale ale provinciei de peste Carpați și, în ultimă instanță, ale națiunii române în ansamblu ei. Luînd în considerare adversitatea declarată a radicalilor împotriva cötropitorilor și asupritorilor popoarelor, mai ales a țarismului și a habsburgilor, simpatia și solidaritatea constant exprimată cu lupta lor de emancipare națională, prin august 1861 diplomați italieni — impulsionați de lideri ai emigrației ungare — credeau că printr-o subscripție acordată „Românului” de 6000 franci reprezentînd prețul a 200 exemplare pe 6 luni ar fi putut dispune de acel periodic pentru a declanșa o campanie anti-habsburgică și a face propagandă printre românii transilvăneni în favoarea unei înțelegeri cu maghiarii²⁶. Raportînd în noiembrie 1861 despre eșecul tentativelor întreprinse, aceiași diplomați italieni recunoșteau că „Românul” nu putea fi abătut de la linia politică de pînă atunci, contrar habsburgilor dar și planurilor naționaliste ungare, redactorul său C. A. Rosetti împărtășind punctele de vedere ale românilor din Transilvania²⁷. Indiferent de încercările de influențare venite pe o cale sau alta și servind mai mult interese străine, rămîne faptul că o sumă de articole necunoscute încă, dintre care unele scrise și semnate de C. A. Rosetti, infirmă în modul cel mai categoric prejudecata amintită, constituindu-se, în același timp, în expresii elocvente ale modului în care liberalii radicali au apărut interese permanente ale vetrei străbune, au promovat aspirațiile de unitate ale poporului nostru. Iată în acest sens doar cîteva pasagi mai importante. Într-un comentariu din 15 iulie 1861 apărut nesemnat în „Românul” (datorat, pare-se, lui E. Carada), luîndu-se poziție împotriva politicii conducătorilor unguri față de românii din Transilvania și Banat, se formula cerința ca aceștia „să învețe ei înșiși a respecta drepturile și libertățile altora”, fiindcă, altfel, nu vor avea sorți de izbîndă în lupta împotriva Austriei²⁸. Dacă ar fi procedat în acest fel, atunci, poate, de mult timp lupta popoarelor din Imperiul Habsburgic ar fi fost terminată și „ungurii, ca și românii, ca și croații ar fi astăzi state libere și independente”²⁹. În mai multe rînduri, radicalii și-au exprimat convingerea că „în secolul reînvierii naționalităților, a surpa monarhia austriacă pentru că temelie ei a fost pusă pe sugrumarea naționalităților, ș-a ridica în locul lui imperiul maghiar, așezîndu-l pe aceeași bază este cea mai mare și mai peste putință din toate nebuniile ambițiunii”³⁰. Dimpotrivă, respectînd dreptul tuturor popoarelor și luptînd împreună „atunci puțin ne-ar păsa de împărații cei reacționari și de miniștrii lor cei nemernici, căci cu noi ar lupta o idee mare și vie și spiritul timpului, puteri ce au fost și vor fi totdeauna învingătoare”³¹.

În toamna anului 1861 gen. Șt. Türr, adresînd conaționalilor săi din Principate și, prin intermediul acestora, românilor un apel la concordie și conlucrare, preconiza : „Să scuturăm dar înainte de toate jugul tiraniei și apoi să ne întrunim toți în consiliu. Între oameni liberi, concordia nu va fi anevoie”. Mai mult încă, el avansa în termeni vagi o imagine idilică profetizînd că, în ziua victoriei împotriva Austriei, popoarele „întrunindu-se

frățește în consiliu vor repara relele trecutului și vor pune fundamentele statelor confederate ale Dunării în care aspirările tuturor naționalităților vor fi egal satisfăcute”³². Constatind că propunerile gen. Türr puteau fi considerate un pas înainte spre înțelegere între români și unguri, redacția „Românului” — reafirmând principalele puncte de vedere susținute în anii 1849—1852 de emigrația revoluționară română aflată în Occident, mai ales prin Dumitru Brătianu — cerea conducătorilor emigrației ungare să accepte ca „fiecare naționalitate să combată supt propriul său stindard și după biruință acei care vor voi, vor întruni stindardele lor prin contopire sau confederare. Acesta este singurul mijloc în adevăr înțelept, drept și practic, ș-aceasta a fost și va fi propunerea noastră”³³. Peste câteva zile C. A. Rosetti în articolul *Românii și maghiarii*, referindu-se la scrisoarea lui St. Türr și la apelul acestuia la concordie, aducea în aceeași problemă clarificări importante : „am fost și suntem totdeauna gata a întinde o mână într-adevăr frățească maghiarilor și tuturor popoarelor care luptă pentru a lor naționalitate”. Dar de ce nu fac și ungurii la fel și „pentru ce merg pînă a voi a cuceri și a maghiariza pe români chiar dîncolo de morminte?”. Adresîndu-se conducătorilor unguri, el îi sfătua : „chemați toate națiunile la luptă contra celor care sugrumă naționalitățile și libertățile, dar chemați pe fiecare supt propriul său stindard [...] cu condițiunea ca odată ce inamicul comun va fi învins, să otărăscă fiecare națiune, în toată libertatea ei, trupul cel mare cu care va voi a se-ntrupa. Aceasta este singura cale sigură pentru cei care vor în adevăr libertatea și naționalitatea pentru toți”³⁴. În sfîrșit, la 2 decembrie 1861, analizînd un manifest al lui Kossuth L. în care se pleda pentru reconstituirea unei Ungarii de 15 milioane (cînd, în fapt, numărul maghiarilor nu depășea o treime din cifra avansată) C. A. Rosetti, — pornind de la axiomele că „nimeni nu mai varsă singele pentru a-și schimba jugul” și că „puterea unei armate stă în proporțiunea idealului ce reprezintă drapelul ei” — cerea șefilor unguri : „Să puie încă pe drapelul lor libertate și naționalitate pentru toți, să inscrie pe drapelul lor respect tuturor naționalităților și libertate absolută d-a merge fiecare a se grupa unde va fi voința ei, ș-atunci drapelul maghiar va deveni îndată cel mai puternic și Ungaria va fi curînd liberă și într-adevăr tare prin amoarea ș-alianța morală, ce este indisolubilă, a tuturor popoarelor”³⁵. Conținutul și sensul ideilor reproduse mai sus este limpede : o mare disponibilitate pentru înțelegerea cauzei naționalității maghiare, pentru cooperarea și conlucrarea între elementele revoluționar-radicală române și maghiare împotriva opresiunii habsburgilor, pentru emancipare națională, dar cu respectarea riguroasă a drepturilor istorice și dispozițiilor naturale ale fiecărei naționalități. Este aproape inutil de menționat că o atare atitudine s-a dovedit atunci și în scurgerea timpului a fi singura justă. Înțelesul faptelor și aprecierilor prezentate este unul singur : în problema uniunii Transilvaniei la Ungaria, a bazelor pe care urma să se stabilească colaborarea româno-maghiară în lupta comună împotriva Imperiului Habsburgic, românii din Principate (indiferent de orientarea politică, de mediul social) n-au avut altă linie politică decît aceea a fraților lor transilvăneni. Era și aceasta o impresionantă expresie a unității de aspirații și de voință a poporului nostru, a solidarității națiunii române puse în slujba dealului unificării statale.

Problematica unității naționale, idealul făuririi statului național integral al românilor a constituit de fapt și programul revistei „Dacia” (mărturisit prin însăși numele — simbol înscris cu mândrie pe frontispiciul său), scoasă la Iași de Gh. Petrescu și V. Alexandrescu (devenit în anii următori V. A. Urechia) din îndemnul și cu sprijinul primului-ministru An. Panu. După opinia noastră, istoriografia a nedreptățit-o, reținând foarte puțin din cele publicate, neglijând, în schimb, alte articole de o incontestabilă valoare istorică și teoretic-doctrinară, având o netăgăduită însemnătate pentru orientarea mișcării naționale. În profesiunea de credință a celor doi editori din 9 martie 1861 se sublinia că „stindardul nostru este acela al românismului, în jurul căruia noi facem apel la toți fără distincțiune de credințele lor politice, de opiniile lor”, visul și obiectivul generației lor fiind închegarea și regenerarea României²⁶. În acelaș număr, într-un articol deosebit de important intitulat tot *Dacia* (de factură mai curind ideologică, vizând mai mult viitorul) se aprecia că sosise timpul să se ridice „stindardul cel sfânt al românismului, al unei patrii viitoare, de la Tisa la Marea Neagră. Și aceasta pentru că în momentul cînd toate popoarele din jurul nostru se agită pentru a-și asigura viitorul „noi nu vom putea sta nemișcați, în ațipire, pentru totdeauna, fără de primejduirea a însăși viața, existența noastră națională”. Să nu se spună — continua articolul — că „nu e timp *ca să vorbim* și noi despre o *Dacie Română*”. Oare epoca „nu ne reclamă un *pas înainte*, de nu în realitate, măcar doctrinar, căci oamenii se duc dar ideile rămîn?”. Și ce idee putem lăsa moștenire „decît aceea a unei *Românie mari*, a unei patrii întinse în hotarele ei naturale”, ale căror drepturi „sînt înscrise în istorie”. Repetînd că ridicînd stindardul *Daciei*, „noi nu avem ridica pretenție de a face, de a declara război neanșului, rusului, ungurului... noi nu ridicăm decît stindardele principiului”, în articol se scria mai departe : „sîntem înainte de toate țări prin convicțiunea că tot ce e român simte că nu trebuie ca peste munți să se repete un 1848, că trebuie să aibă frații noștri de acolo, pentru dinșii măcar, aplausele ale cinci milioane de frați, măcar simpatia naturală a singelui, măcar speranța zilei acelei mai sărbători românești”. În încheiere, se exprima credința că publicația pe care o inaugura va deveni cîmpul mînos în care „din toate părțile României se va arunca sămînta cea svîntă, din care va răsări arborele mare, glorios, neperitor al *Daciei Române*”²⁷.

În numerele următoare, „Dacia” și-a ținut făgăduiala, pe parcursul celor 63 numere scoase pînă la 15 iunie 1861 publicînd în coloanele sale numeroase materiale conținînd analize ori referiri la Transilvania, la aspectele sub care apăreau în vîltoarea evenimentelor problemele unității național-statale ale românilor. Într-unul din acestea, avîndu-se în vedere dreptul ginților, necesitatea consultării națiunilor asupra viitorului lor (cum procedase, într-un anume fel, diplomația europeană în cazurile Italiei și Principatelor), se avansa ideia — remarcabilă sub raportul implicațiilor teoretice pe care le conținea — că dacă s-ar consulta voința popoarelor supuse dominației Casei de Habsburg „mai cu seamă în privința fraților noștri de după Carpați, pentru noi acest bine al diplomației europene ar cauza o adevărată sărbătoare națională”, fiindcă echilibrul european va impune mai devreme sau mai tîrziu „să nu mai considerăm Carpații ca o barieră, precum astăzi trecem Milcovul fără pașaport”. Deoarece uniunea

dintre români și unguri nu era posibilă, datoria românilor era să stea „sentinelă credincioasă viitorului lor”³⁸. Altă dată, V. Alexandrescu³⁹, recunoscînd că „unitatea română a fost, este și va fi aspirațiunea de zi și de noapte nu numai a noastră dar și a oricărui român”, scria despre scurgerea ireversibilă a timpului care „ne apropie de acea ființă misterioasă, încă nedeajuns dăsvălită ochilor noștri, al căreia tron stă după Carpați și a căreia manta regală se întinde de la Tisa la Marea Neagră, de acea ființă scumpă nouă și care încă n-are alt nume decît acel de ideal al românului”⁴⁰.

Se știe că G. Barițiu prin intermediul „Gazetei Transilvaniei”⁴¹ a luat o poziție violentă împotriva celor scrise în primele numere ale „Daciei”, poziție pe care Al. Papiu Ilarian a considerat-o, și pe bună dreptate, exagerată⁴² și, ca atare, nedreaptă. Nu încapă nici o îndoială că acea atitudine s-a impus frunțașilor români din Transilvania prin forța lucrurilor, din motive de tactică politică, spre a nu amplifica suspiciunile întretinute de cercurile oficiale austriece, precum și de liderii unguri. Adevăratele lor sentimente le exprimaseră — prin cuvînt și faptă — în numeroase alte momente și prilejuri. Făcînd abstracție de aceste controverse, indiscutabil rămîne faptul că în peisajul ziaristicii din Principate „Dacia” a ocupat un loc distinct, foarte important, în ce privește propagarea, cu îndrăzneală și în spiritul ideilor înaintate ale timpului, a idealului național românesc.

Mai înainte de a încheia se cuvine reținut că publicistica din Principate — urmînd o practică frecvent întilnită în toate țările europene, — insera adeseori extrase mai mari sau mai mici din presa internațională, iar uneori chiar articole întregi ale unor publiciști filo-români sau oameni politici care tratau chestiuni ce interesau Principatele, națiunea română. Ne vom referi doar la două articole, fiecare din ele prezentînd o importanță particulară. Primul este de fapt o scrisoare pe care prietenul vechi și constant al românilor J. A. Vaillant a adresat-o la 27 noiembrie 1861 „liberatorului Italiei” gen. G. Garibaldi pentru clarificarea acestuia în problema raporturilor româno-mghiare. Pornind de la premisa întru totul reală că „Ungaria unitară a d-lui Deac nu este mai posibilă decît Austria unitară a d-lui Bach”, el dădea o sumă de date și informații privitoare la situația din Transilvania, pentru a conchide că românii doreau și urmăreau menținerea autonomă a Transilvaniei, alipirea la aceasta a Banatului, dreptul acestor provincii „d-a se unii cu Principatele Unite”, retrocedarea Bucovinei către Moldova, introducerea votului universal în toate teritoriile mai sus menționate. J. A. Vaillant sublinia în încheiere că „cu aceste condițiuni, românii se pot învoi a fraterniza cu ungurii, ca să ajungă a forma cu ei, contra Austriei, acea confederație a statelor Dunării propusă de generalul Türr”⁴³. După cum se vede, cele comunicate gen. Garibaldi prin intermediul filoromânului Vaillant constituia, în fapt, programul național de unitate politică statală pe care românii l-au fundamentat teoretic, tinzînd mereu să-l pună în aplicare.

Al doilea articol, de la sfîrșitul anului 1861, a fost republicat în aprilie 1862 după revista „Reforma” ce apărea la Viena sub conducerea senatorului și cărturarului Fr. Schusselka. Relevînd că în lunile anterioare apăruse un stat nou, „România” — „menit prin toate împrejurările la un viitor d-o mare însemnătate” — autorul sublinia că, în pofida

vicisitudinilor istoriei, românii „și-au păstrat conștiința naționalității și independenței lor și au dezvoltat o activitate națională relativ demnă de recunoștință”, nemai încăpînd nici o îndoială că în scurt timp ei vor rupe „rămășița după urmă a dominațiunii turcești”. Pe teritoriul Austriei — se afirma în continuare — „trăiesc ca la trei milioane de români care, în puterea legii naturii . . ., simt cele mai vii simpatii pentru frații lor de dincolo de otar. Ei împărtășesc ale lor suvenire și speranțe, ei simt orice vătămare a lor. Este inevitabil, și nici o doctrină politică n-o va putea popri, că renașterea unui stat național român trebuie să producă cea mai puternică întipărire asupra românilor austriecei”. Spre a evita pericolele ce aveau, negreșit, să se dezvolte din acea situație, Austria trebuia să-și schimbe politica de ostilitate dusă pînă atunci față de România, încercînd „a cîștiga simpatiile noului stat astfel încît toată populațiunea română întregă, cu toată despărțirea politică, să se poată privi ca unită în privințe naționale și sociale”⁴⁴. Evident, sfaturile conținute în acest articol — derivînd din realități istorice obiective pe care le intuise cu peșpicacitate și le expuse cu înțeleaptă îndrăzneală omul politic austriac îngrijorat de viitorul proprii sale patrii — nu puteau fi urmate de cercurile oficiale austriece fără pericolul surzării temeliiilor multinaționale ale Imperiului Habsburgic. De aceea ele au rămas fără ecou și fără consecințe, Austria continuînd a duce o politică de subminare, intimidare și izolare a României⁴⁵, chiar și atunci cînd împrejurările aveau s-o determine să ia inițiative spre a ajunge la unele înțelegeri cu românii de pe teritoriile pe care și le însușise cu secole în urmă, așa cum s-a întîmplat în anii 1863—1864.

Mărturiile documentare prezentate în paginile anterioare, completînd pe cele deja cunoscute, nu numai că aduc contribuții însemnate la elucidarea aspectelor luate în discuție, dar invederează cu putere cît de importantă și de urgentă este reexaminarea (prin valorificarea critică a ultimilor cercetări efectuate în țara noastră și peste hotare) a ansamblului raporturilor româno-ungaro-austriece într-unul din cele mai importante momente ale istoriei moderne: crearea, la mijlocul secolului al XIX-lea, a României moderne prin împlinirea parțială a tendințelor de unitate statală ale poporului nostru. O astfel de cercetare nu se va putea întemeia decît pe premiza — pusă în evidență de nenumărate surse documentare, inclusiv cele date la iveală acum — potrivit căreia în etapa edificării și afirmării statului național modern toți factorii politici conducători ai țării, în frunte cu Domnitorul Cuza, urmărind cu atenție cursul evenimentelor și avînd permanent în vedere interesele fundamentale ale tuturor românilor de a viețui în cadrul unui și aceluiași stat, au acționat într-o impresionantă unitate de cuget și de faptă cu o mare înțelepciune politică și un vibrant patriotism. De altfel, acesta pare a fi sensul general al faptelor și evenimentelor evocate, înțelesul profund pe care documentele prezentate și comentate îl impune istoricului avizat și lipsit de prejudecăți, preocupat de descifrarea conținutului și mesajului transmis de adevărul istoric.

NOTE

- ¹ Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. IX. *Corespondență (1861—1870)*. Ediție îngrijită, traducere, note și indici de Marta Anineanu, Edit. Minerva, București, 1982, p. 165—166. Textul original al scrisorii la B.C.S., Arh. M. Kogălniceanu, XC, doc. 10.
- ² *I Documenti diplomatici italiani. Prima serie: 1861—1870. Volume II (31 dicembre 1861—31 luglio 1862)*, Roma, MCMLIX, p. 391.
- ³ *Ibidem*, p. 392.
- ⁴ *Ibidem*, p. 636.
- ⁵ *Ibidem*, p. 328.
- ⁶ *Ibidem*, p. 415.
- ⁷ *Ibidem*, p. 293—295 unde se publică proiectul datat 15 aprilie 1862, avînd și adeziunea lui Fr. Pulszki.
- ⁸ Proiectul, din Torino, 1 mai 1862, a fost făcut public de „L'Allenza” din 18 mai 1862. Republicat de L. Pasztor, *La Confederazione Danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi del Risorgimento*, Roma, 1949, p. 97—99.
- ⁹ *I Documenti diplomatici italiani. Prima serie. Volume I (8 gennaio — 31 dicembre 1861)*. Roma, MCMLII, p. 58.
- ¹⁰ *Ibidem*, vol. II, p. 262.
- ¹¹ *Ibidem*, vol. I, p. 58; vol. II, p. 35—36.
- ¹² *Ibidem*, vol. I, p. 6, 17, 58, 326, 447—448.
- ¹³ *Ibidem*, p. 58.
- ¹⁴ Arh. St. București, microfilme Franța (Ministère des Affaires Étrangères. Archives-Diplomatiques. Autriche, vol. 62: „Mémoires et documents Autriche-Hongrie. Notes sur la Hongrie. Décembre 1860—Juin 1861”), rola 278, c. 180.
- ¹⁵ *I Documenti diplomatici italiani*, vol. I, p. 548.
- ¹⁶ *Ibidem*, vol. II, p. 43.
- ¹⁷ *Ibidem*, p. 261.
- ¹⁸ *Ibidem*, p. 496.
- ¹⁹ *Ibidem*, p. 555. Se adăuga, totuși, că unii liberali români au primit în genere favorabil, ca punct de plecare al unui posibil acord, bazele de conciliere conținute în proiectul confederației dunărene a lui Kossuth (*Ibidem*).
- ²⁰ Vasile Netea, *Les Roumains de Transylvanie et l'Union des Principautés*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, V (1966), nr. 1, p. 74.
- ²¹ „Românul”, București, an III, nr. 85, 18/30 iulie 1859, p. 339—340.
- ²² N. M. Philimon, *Escursiuni în Germania meridională. Memori artistice, istorice și critice (1858)*, Opul I. Edițiune revăzută de autor, București, Tipografia jurnalului Naționalul 1861, p. 63—64. Vezi și N. Filimon, *Opere*, vol. I. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Mircea Angelescu. Note și variante de George Baiculescu, Edit. Minerva, București, 1975, p. 44—45.
- ²³ Și în alte periodice pot fi întilnite opinii similare. Astfel, P. Grădișteanu scria în „Proprietarul român”, București, an I, nr. 22, 27 martie 1861, p. 87: „Dacă ungurii vor uita spiritul de unificație, de maghiarizare, de opresiune a naționalităților care îi înconjoară, de își vor da mîna cu dinsele sincer și franc, vor reuși a sdrobi capul acveile bicefale; dacă vor voi însă să aibă libertate numai pentru dinșii și să impue jugul celor care au suferit ca și dinșii sub absolutismul habsburgian, vor rămîne izolați și impotenți, își vor crea inamici și inamici redutabili și vor păți ca în 1848”.
- ²⁴ „Românul”, IV, nr. 184, 2 iulie 1860, p. 549—550.
- ²⁵ *Ibidem*, nr. 185, 3 iulie 1860, p. 554.
- ²⁶ *I Documenti diplomatici italiani*, vol. I, p. 320, 345.
- ²⁷ *Ibidem*, p. 483—484. La 5 noiembrie 1861 A. Strambio, schimbînd planul, a propus subvenționarea în aceleași scopuri, a periodicului „Proprietarul român”, scos și protejat de marii boieri. (*Ibidem*, p. 496). Parcurgînd periodicul, am constatat că, în afara unei polemici cu caracter confesional împotriva românilor transilvani uniți stabiliți în Principate, nu s-a publicat decît un articol semnat I. K. Kumpănășescu (I. H. Rădulescu ? — n.n.) în care se arăta — potrivit celor scrise din Turin — că Domnitorul Cuza „are de gînd a se proclama de rege al Daciei”, știre evident fantezistă, menită a compromite acțiunea diplomatică pentru recunoașterea desăvîrșirii unirii administrative de către puterile garante. Condamnînd atitudinea „Românului” și calomniînd scrierile lui Al. Papiu Ilarian, se concede, totuși, că ideea reconstituirii pe temelii noi a străvechii Dacii, prezentă în inima fiecărui român, era înrădăcinată „în părțile cele mai vitale ale României, în guvernul ei, în legislatura și în instrucția publică, în religia ei, în tot ce constituie o nație”. („Proprietarul român”, an I, nr. 42, 2 septembrie 1861.

p. 166). Alte materiale în sensul dorit de consulul Italiei nu au apărut, nici un periodic din România nelăsându-se așadar antrenat în campanii de presă ce ar fi putut dăuna țării.

²⁸ „Românul”, V, nr. 196, 15 iulie 1861, p. 621.

²⁹ *Ibidem*, nr. 266, 28 septembrie 1861, p. 837.

³⁰ *Ibidem*, nr. 236, 24 august 1861, p. 745.

³¹ *Ibidem*, nr. 282—283, 9—10 octombrie 1861, p. 893.

³² *Ibidem*, nr. 310, 15 noiembrie 1861, p. 999. Aceste asigurări veneau într-o contradicție flagrantă cu politica de menținere a integrității Ungariei în fruntariile sale medievale, urmărită cu tenacitate de cercurile conducătoare liberale și naționale din Pesta (*I Documenti diplomatici italiani*, vol. I, p. 527—528).

³³ „Românul”, nr. 310, 15 noiembrie 1861, p. 998. O opinie asemănătoare era susținută și de Al. Papiu Ilarian în *Apendice la independența constituțională a Transilvaniei*: „Românii țin la independența Transilvaniei și pretind atît după dreptul istoric cit și după dreptul și principiul național unirea cu Transilvania a Banatului și a toate ținuturile române cite se întind pînă la Tisa. Transilvanii sînt gata a se confedera cu ungurii pe picior de egalitate perfectă și în interesul libertății comune” (*Ibidem*, nr. 231, 19 august 1861, p. 731).

³⁴ *Ibidem*, nr. 322, 18 noiembrie 1861, p. 1011. La 24 decembrie 1861 consulul A. Strambio raporta cifrat că în acel moment cea mai mare concesie pe care românii o puteau face era de a lupta alături de unguri împotriva Austriei, „iar chestiunea politică și teritorială a Transilvaniei să fie hotărâtă după război fie prin vot universal fie printr-un congres la care să fie reprezentate Italia, Franța, Ungaria și România” (*I Documenti diplomatici italiani*, vol. I, p. 549).

³⁵ „Românul”, V, nr. 336, 2 decembrie 1861, p. 1053.

³⁶ „Dacia”, Iași, an I, nr. 1, 9 martie 1861, p. 1.

³⁷ *Ibidem*: sublinierile aparțin periodicului.

³⁸ *Ibidem*, nr. 11, 27 martie 1861, p. 2—3.

³⁹ Articolul, nesemnat, aparținea (după o mărturie ulterioară) lui V. Alexandrescu (*Ibidem*, nr. 60—61, 14—15 iunie 1861, p. 3—6).

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 27—28, 27—28 aprilie 1861, p. 2.

⁴¹ „Gazeta Transilvaniei”, XXIV, nr. 23, 22 martie 1861, p. 98. Vezi și nr. 47, 10 iunie 1861, p. 204—205; nr. 48, 14 iunie 1861, p. 209—210.

⁴² Într-o scrisoare adresată lui Iosif Iiodoș, el pretindea că desi „Dacia” era combătută de „oamenii cei cu minte de aici”, adică de oamenii prudenți ce urmăreau să nu provoace și să nu irite inoportun Austria care avea un cuvînt greu de spus în chestiunile internaționale ale Principatelor, totuși Gazeta trebuia „să-și aleagă mai bine vorbele” (Biblioteca Academiei msse: S 8 24 LXXXVI).

⁴³ Scrisoarea a fost reprodușă fără nici un comentariu de „Românul”, V, nr. 347, 13 decembrie 1861, p. 1086.

⁴⁴ *Ibidem*, VI, nr. 110, 20 aprilie 1862, p. 343. O mare parte a articolului, într-o altă traducere, a publicat și „Gazeta Transilvaniei”, XXV, nr. 6, 21 ianuarie 1862, p. 23. Articolul a fost prima dată semnalat și rezumat de Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 121.

⁴⁵ Revelatoare în acest sens este admonestarea baronului K. Eder de către cabinetul de la Viena la 11 februarie 1862 pentru că la banchetul dat de autoritățile române cu prilejul desăvîrșirii Unirii, acesta — în numele consulilor statelor europene — ținuse un toast în care trebuia „să nu fi mers atît de departe încît să folosiți cuvîntul «românii» care, ca și cuvîntul «România», — utilizat după recunoașterea Unirii temporare — atestă fără nici un echivoc tendințele manifestate de grupul radicalilor” (*Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe*, Vol. I, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 566).

LA TRANSYLVANIE DANS LA CONSCIENCE POLITIQUE ROUMAINE (1859—1862). CONTRIBUTIONS DOCUMENTAIRES

Résumé

L'union des Principautés, la création et la consolidation de la Roumanie moderne au milieu du XIXe siècle eurent, entre autres, pour mis-

sion historique et pour fonction essentielle de défendre les anciens territoires roumains incorporés aux empires voisins, de soutenir du point de vue matériel, politique et moral l'être national des Roumains de ces régions en vue de la préparation et de l'approche de leur libération et du parachèvement de l'État national unitaire. Suivant cette perspective de l'accomplissement de l'idéal national, dans l'étude on présente et on commente quelques sources documentaires nouvelles, telle la lettre de Vasile Alexandri du 15 juillet 1862 sur sa troisième mission diplomatique en Italie (lettre qui, publiée pour la première fois en 1982, est corroborée maintenant avec des informations provenant de la collection de documents diplomatiques italiens). Des opinions et des attitudes intéressantes, encore inconnues, appartenant à des hommes politiques et à des publicistes, oubliées dans les pages des périodiques de l'époque, s'ajoutent à ceux-ci et complètent leur signification. L'étude met en évidence encore le fait que, dans la période 1859—1862, les éléments dirigeants du pays, les hommes politiques marquants ont agi d'une manière cohésive pour promouvoir l'intérêt fondamental de tous les Roumains de mener une existence indépendante entre les frontières d'un seul et même État.

PARTICIPANȚI BĂNĂȚENI LA LUPTA PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ

RADU PĂIUȘAN

În contextul luptei seculare a poporului român pentru unitate națională, Banatul, veche provincie românească, s-a integrat organic, contribuind prin activitatea românilor de aici, la făurirea statului național unitar. A existat o permanentă circulație interumană și culturală, de oameni și idei de ambele părți ale Carpaților ¹.

Se cunosc foarte multe cazuri de bănățeni trecuți în „Țară” — acesta era termenul generic sub care erau desemnate Principatele și apoi România — și s-au încadrat aici în lupta pentru unitate națională și în viața economică și culturală. Acesta este și cazul colonelului Ștefan Stoika, născut la data de 12 iulie 1808, la Lipova, și a fratelui său Dimitrie Stoika viitorul profesor la Academia Mihăileană din Iași ².

Ștefan Stoika, după studii la Lipova și Timișoara, pleacă la Viena, unde se înscrie la Teresianum, la Școala Militară de Cadeti și apoi la Școala de Contabilitate și Finanțe ³. Animat de un profund patriotism, izvorit din dragostea de țară și popor și cultivat pe parcursul anilor de studii la Lipova și Timișoara, în anul 1830 la vestea reînființării armatei române în Principate, el pleacă de la Viena la București. Aici se înrolează în tinăra armată în cadrul căreia își pune în valoare, în mod strălucit, cunoștințele militare dobândite în capitala imperiului Habsburgic. Înrolat încă din primele serii de ofițeri, el va sluji cu dragoste și credință armata română, aproape treizeci de ani ⁴. Face la început parte din regimentul al 3-lea comandat de colonelul Ion Solomon. În anul 1834 este înaintat locotenent și mare aghiotant domnesc, de către domnitorul Alexandru Ghica, cu care era și prieten, și casier general al armatei. Spre sfârșitul carierei militare este avansat, în anul 1851, colonel și șeful Ștabului oștirii (șef al Marelui Stat Major) și director al Dejurstei (secretar general al Ministerului de Război) ⁵.

Îndeplinind aceste funcții, mai ales cele din conducerea superioară a armatei, el va putea să-și realizeze visul : pregătirea unei armate române puternice, capabilă să facă față oricărui dușman, o armată animată de un înalt spirit patriotic care să poată cuceri, prin luptă, independența României. Prin activitatea pe care o desfășoară ca îngrijitor financiar al școlii militare de la Dudești, prima școală militară întemeiată în anul 1838 în Principate, școala la care printre cei trei învățători care susțineau cursurile era și Nicolae Bălescu, Ștefan Stoika este unul dintre fondatorii învățământului militar în Țările Române ⁶.

Bun patriot și militar de carieră, Ștefan Stoika va avea un rol important în viața militară și politică a Țării Românești. Cunoscător al Occi-

dentului și al limbii germane, și ca aghiotant al domnitorului Barbu Știrbei, el se remarcă în timpul ocupației Principatelor de către armatele austriece în timpul războiului Crimeii sub pretextul menținerii neutralității lor, fiind numit Înalț Comisar al Țării Românești pe lângă trupele de ocupație.

Domnitorul Barbu Știrbei, considerându-l unul dintre colaboratorii săi apropiați, îi cere sfatul relativ la propunerea avansată de către Austria, prin generalul Coronini, ca Țările Române să ceară marilor puteri să fie anexată la aceasta. La această propunere anexionistă, colonelul bănățean Stoika, bun patriot și spirit clarvăzător, ripostează: „Viitorul românilor este altul, nu să devină o țară în care Austria (Imperiul Habsburgic n.n.) să-și verse toate scursorile, cum a făcut cu Banatul, Ardealul și Bucovina”⁷. Acest răspuns prompt, îl derutează pe domnitor, care-l credea pe Ștefan Stoika partizan al Austriei, ca fost supus austriac, determinându-l în ultima instanță, să respingă propunerile austriece referitoare la Țările Române.

Mare patriot, Ștefan Stoika este unul dintre consecvenții luptătorii unioniști. Se ducea acum o luptă aprigă pentru unirea celor două Principate mai întâi, iar în perspectivă a tuturor românilor și pământului românesc. Ca o recunoaștere a activității sale unioniste, el este ales în Divanul Ad-hoc din 1857 din Țara Românească⁸. În timpul desfășurării nărețului act de la 1859, Ștefan Stoika, în calitate sa de Șef al Marelui Stat Major al armatei Munteniei, a avut un rol de mare importanță. El a sfătuit pe spătarul Barbu Vlădoianu ca să nu facă jocul marilor puteri antiunioniste și să provoace vărsări de sînge. A cerut spătarului ca unitățile militare care înconjurau dealul Mitropoliei, în ziua de 24 ianuarie, să vie acolo fără cartușe și să fraternizeze cu masele populare, prezente și ele în număr mare⁹. Prin aceasta se arată că și armata este pe deplin de acord cu alegerea domnului celor două Principate unite, ba chiar, prin menținerea ordinii, contribuie direct la alegerea acestuia.

După înfăptuirea Unirii, Ștefan Stoika este unul dintre colaboratorii apropiați a lui Cuza, mai ales în probleme diplomatice și de informare a străinătății. În acest sens, el publică la Paris, pe data de 15 februarie 1859, deci, la cîteva săptămîni după realizarea unirii, o lucrare în limba franceză, intitulată *L'Autriche et le prince roumain*. Originalul acestei lucrări nu s-a păstrat, o găsim însă în traducere la fiul său, generalul Ștefan Șt. Stoika, tipărită în anul 1910, în tipografia lui Nicolae Iorga de la Văleni de Munte¹⁰. Lucrarea a fost publicată din însărcinarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza și la dorința împăratului Franței, Napoleon al III-lea, un susținător al unirii Principatelor¹¹. A apărut în Editura Librăriei E. Dentu. Semnalăm, în acest studiu, și această lucrare și încercăm să o introducem în circuitul istoriografiei române. Din publicarea acestei lucrări la Paris, putem intui rolul de luptător pentru unire și de sprijinitor al domnitorului Cuza pe care l-a avut colonelul bănățean Ștefan Stoika. Deci, îl era în acel moment, ca un bun patriot și, în același timp, cunoscător al Occidentului și ca fost supus austriac, omul cel mai potrivit chemat să apere prin scris legitimitatea unirii celor două Principate surori și dreptul noului stat la o existență proprie de sine stătătoare. Apare astfel încă o fațetă a complexei personalități militare, politice, culturale și acum diplomatice, care a fost colonelul Ștefan Stoika. Ne apare deci, în postura de agent diplomatic, propagator

în străinătate a realizărilor românești și de colaborator de prim rang al domnitorului unirii.

Lucrarea propriu-zisă, cuprinde mai întâi extrase din relatările diferitelor ziare și reviste, din Principate și străinătate, referitoare la realizarea unirii din 24 ianuarie 1859. Ea reliefează ecoul pozitiv al actului unirii în țară și străinătate. Se arată poziția marilor puteri față de acest act energetic al întregii națiuni române. Sînt publicate extrase din relatările diferiților corespondenți de presă aflați în Principate în ziua înfăptuirii mărețului act și în zilele următoare. Se reproduc extrase din Monitorul Oficial din 7 februarie 1859¹², din „Le Pays”¹³, din 7 februarie 1859¹³, din „La Patrie”¹⁴ din aceeași dată¹⁴ și din alte reviste și ziare ale epocii din țară și străinătate. Revelatoare pentru ecoul în epocă, a unirii celor două Principate, sînt relatările ziarului englez „Morning Post”, din acel an. „Alesul românilor este un om nou, dînsul este un spirit liberal-moderat, statornic și patriot și care prin urmare, are cea rară fericire de-a poseda dragostea universală (unanimă, n.n.) a poporului său și în același timp putînd cu drept cuvînt, să inspire încrederea Europei”¹⁵. Deci, personalitatea domnitorului unirii, Alexandru Ioan Cuza, este elogios apreciată de către opinia publică engleză și internațională.

Scris într-un spirit foarte modern, lucrarea pune în mod just toate problemele legate de unire și de rolul ei în viața poporului român și a continentului european. Ea se referă la poziția diferită a marilor puteri, față de acest act, reliefînd îndeosebi, rolul pozitiv al Franței și cel negativ, profund reacționar, al Imperiului Habsburgic¹⁶. Ștefan Stoika prezintă aici Europei personalitatea domnului unirii — Alexandru Ioan Cuza. În acest sens, el reproduce demisia lui Cuza din postul de pîrcălab de Covurlui¹⁷ demisie înaintată ca un protest împotriva falsificării alegerilor în Moldova de către caimacanul Vogoride. Prin aceasta se reliefează cinstea și probitatea domnului Principatelor. În același sens, pentru a asigura Europa de credința și bunele intenții ale domnitorului Cuza, el reproduce jurămintul depus de către acesta în momentul instalării sale ca domn¹⁸. Tot aici se încearcă o legitimare politico-juridică bazată pe textul Convenției de la Paris din anul 1858 a unirii Principatelor și a alegerii lui Cuza ca domn¹⁹. În continuare, se remarcă rolul negativ și reacționar al jurisdicției consulare în Țările Române, jurisdicție care încălca suveranitatea și limita posibilitățile de dezvoltare²⁰. Dînd dovadă de o deosebită clarviziune politică, Ștefan Stoika, arată rolul profund distructiv al Imperiului Habsburgic față de tînărul stat român. Descoperă resorturile cele mai ascunse ale politicii austriace și remarcă scopurile de dominare ale habsburgilor. „Ceea ce ar voi Austria (Imperiul Habsburgic, n.n) nu este numai să mențină Principatele desunite, dar, să mărească diviziunea în fiecare din ele, asmuțînd o partidă contra altei partide, o clasă asupra celeilalte, profitînd de rivalitatea celor doi prinți, pentru a întinida pe unul prin celălalt, în scopul de a-i domina, pentru a le impune miniștrii supuși consulilor lor. Și toate acestea în scopul de a obține concesiile peste concesiile, pentru a pune mina pe avuțiile țării, pentru a face din București și Iași niște sucursale ale Vienei și de a opera astfel fără război, cucerirea acestor avute și mănoase teritorii”²¹. De clarviziune politică dă dovadă colonelul Stoika și față de propunerea Austriei ca Poarta să ocupe cu armata Principatele. El își exprimă încrederea în realismul politicii turcești față de Principate,

nelăsându-se atrasă în cursa întinsă de către habsburgi. „Poarta va înțelege negreșit la timp, că Austria face aceasta (indeamnă la ocuparea Principatelor, n.n.) nu pentru a garanta interesele Otomane, ci pentru a provoca o diversiune care să-i folosească”. Scopul acestei diversiuni este și el observat de către colonelul Stoika. Austria nu face decît, după afirmația acestuia, să grăbească evenimentele, să ducă la dezagregarea Imperiului Habsburgic. „Austria ar dori să atragă pe Dunăre furtuna ce o amenință în Italia. Dar nu va atinge alt țel decît acela de a grăbi evenimentele. Privind Cabinetul din Viena cum compromite fără judecată o pace, care este apărarea sa, sîntem în drept a ne întreba ce spirit de zăpăceală și de nebulă a apucat pe sfetnicii Casei de Austria”²². Deci, colonelul Stoika, bun diplomat, intuiește scopurile ascunse ale politicii habsburgice, și arată lipsa lor de realism, și caracterul aventurist în același timp.

Traducătorul cărții în limba română, generalul Ștefan Șt. Stoika, actualizînd aceste considerente, la nivelul anului 1910, și analizînd politica consecvent negativistă și reacționară a habsburgilor față de România, în toată epoca modernă, concluzionează în sensul aceluiași considerente patriotice și naționale ca și ale autorului. Generalul Ștefan Șt. Stoika, subliniază caracterul negativ al alianței României cu Imperiul dualist și atenționează oamenii politici din acea vreme, despre caracterul duplicitar al politicii acestui imperiu. El condiționează bunele intenții ale Austro-Ungariei față de România, de rezolvarea în sens democratic a problemei naționale a românilor oprimați de această monarhie. El reactualizează avertismentul dat de către tatăl său, colonelul Ștefan Stoika, relativ la caracterul duplicitar al politicii imperiului dualist: „Deci, orice român de inimă, care-și iubește neamul, trebuie să-și dea seama de primejdia la care ne expunem, fiind aliați cu dușmanul nostru hereditar și să cerem aleșilor noștri, în mod imperios, să silească pe guvernanți a pune țara în gardă contra acestei puteri perfide care își face treburile numai pe spinarea noastră, iar dacă Austria (Imperiul Habsburgic, n.n.) vrea să dovedească contrariul, să oblige pe regele Ungariei a pune pe picior de egalitate cu ungurii, pe românii de peste munți, căci orice concesiuni economice ne va face Austro-Ungaria, nu au nici o valoare pe cît timp existența etnică a românilor de sub domnia habsburgică e periclitată, existența regatului român fiind legată indisolubil de existența celorlalți români”²³. Sentimente identice animă, deci, pe cei doi membri ai familiei bănățene Stoika, pe tatăl, colonelul Ștefan Stoika și pe fiul, generalul Ștefan Șt. Stoika autorul și pe traducătorul acestei revelatoare lucrări pentru rolul progresist și de luptător pentru dreptate socială și unitate națională avut de membrii familiei bănățene Stoika.

După realizarea unirii Principatelor, colonelul Stoika părăsește armata și se dedică politicii naționale²⁴. Rămîne în continuare un colaborator fidel al lui Cuza, mai ales în calitate de primar al Capitalei celor două Principate unite. Este ales în această funcție în anul 1861 și apoi reales în 1865. Energic și bun organizator, Ștefan Stoika se remarcă și aici ca un susținător a lui Cuza. Organizează în cinstea domnitorului, un mare bal, la Teatrul Național, cu ocazia căruia s-au făcut manifestații de simpatie Domnului, vrînd să arate lumii că și Capitala ține la domnul unirii. Spirit consecvent democratic, iubitor al poporului oprimat, el face parte, în 1864, din Comisia care a prezentat lui Cuza, rezultatul plebiscitului, prin care se aproba sta-

tutul organic și așa numita guvernare autoritară²⁵. Activează pînă la moartea sa, survenită la 12 iulie 1878, ca senator, încă din timpul constituirii acestei instituții, de către domnitorul Cuza²⁶. Militează pînă la sfîrșitul vieții pentru cucerirea independenței tînărului stat român și pentru realizarea deplinei unități naționale. Deși nu participă în mod direct la războiul pentru independență, avînd o vîrstă prea înaintată, totuși, prin activitatea sa profund patriotică și progresistă, în slujba patriei, prin rolul important ce l-a avut în fondarea armatei române moderne, în pregătirea, instruirea și educarea ei în spiritul tradițiilor militare și de luptă ale poporului român și ale idealului secular al independenței statale, fiind printre fondatorii învățămîntului militar în Principate, luptător consecvent pentru unitatea națională, și participant activ la toate momentele importante din istoria națională contemporană lui, colonelul bănățean Ștefan Stoika rămîne o figură luminoasă a istoriei noastre moderne.

Tot în contextul intercirculației permanente există la poporul român, chiar divizat în trei țări separate, se încadrează și Dimitrie Stoika, fratele colonelului Ștefan Stoika, din Lipova.

Dimitrie Stoika — despre care în studiul actual al cercetării, avem puține date, după terminarea studiilor superioare, trece și el în altă parte a pămîntului românesc — în Moldova. Aici el este profesor de limba latină la „Gimnaziul Veniamin” și apoi la Academia Mihăileană. Din această familie bănățeană Stoika, provine pe linie maternă și marele gînditor revoluționar și conducător comunist, Lucrețiu Pătrășcanu. El a fost nepotul lui Dimitrie Stoika. Fiica acestuia, Lucreția, se căsătorește cu D. D. Pătrășcanu, din care căsnicie a rezultat omul politic și luptător comunist român Lucrețiu Pătrășcanu²⁷.

Linia permanentă a luptei pentru unitatea națională, este continuată în familia Stoika, de către fiii colonelului Ștefan Stoika, Nicolae Stoika și Ștefan Șt. Stoika.

Nicolae Stoika s-a născut la 18 mai 1845, la București, ca primul copil al colonelului Ștefan Stoika²⁸. Urmează și el, ca și tatăl său, cariera militară și fiind un element capabil, parcurge toate treptele ierarhiei militare, pînă la gradul de căpitan, în calitate de comandant al unei baterii de artilerie, participă la războiul pentru cucerirea independenței de stat a României. El luptă cu bateria sa în toate bătăliile din timpul războiului de la 1877 — 1878, începînd cu bombardarea țărmlui turcesc, de către artileria română, în prima fază a războiului, la asediul Plevnei, pînă la ultimele lupte de la Belogradic²⁹. Se distinge, mai ales în luptele din jurul Plevnei, unde bateria sa este una dintre cele mai active³⁰. Luptătorul pentru independență și unitate națională, generalul bănățean, Nicolae Stoika, se stinge din viață în anul 1914, nemaiajungînd să vadă realizarea unității naționale depline.

Cel de al treilea fiu al colonelului bănățean, Ștefan Stoika, s-a născut la București, la 25 martie 1848. Și el se va integra în tradiția familiei : aceea de luptător pentru independență și unitate națională. Militar de carieră, cu studii și specializare la Berlin³¹, el este unul dintre cadrele de bază ale armatei române, strălucit teoretician și pedagog militar. Întreaga lui viață se leagă strîns de evenimentele marcante din istoria modernă a poporului român. Încă din copilărie el participă, ca și martor ocular, la frămîntările legate de unirea Principatelor. Amintirile sale legate de acest eveni-

ment ne redau într-un mod foarte viu, atmosfera care domnea în București, în preajma acestui important eveniment.

Ziua de 24 ianuarie 1859 a produs asupra lui Ștefan Stoika o impresie de neuitat. „Îmi amintesc că în ziua de 24 ianuarie 1859, tata și fratele meu Nicolai (viitorul general Nicolae Stoika, n.n.) spuse mamei că ne va lua la Mitropolie, să vedem și noi cum se alege Domnul. (Fratele meu avea 14 ani, iar eu 11). Alegerea a durat pînă seara tîrziu. În partea de jos a Mitropoliei și în fața palatului lui Bibescu, era un regiment de infanterie, dar împotriva voinței caimacanului, veniseră fără cartușe (patroane). Colonelul Robu, părintele actualului general, comanda trupa și căuta să nu jignească nici un cetățean. Era o dovadă că însăși armata participă la primul act al marelui epos, care apoi, prin luarea Plevnei și bătăliile de la Mărășești, Mărăști și Oituz, desăvîrșeau marea vis al tuturor românilor : reconstruirea Daciei Traiane. Noi intrarăm oboșiți, cu tata acasă. Nae Orășanu, care adora pe tata, ne însoți. Parcă-l văd cu o cușmă neagră pe cap, cu o lentă (panglică, n. n.) tricoloră. Răgușit, ne înveseli, istorisindu-ne cum a sărit porțile din dosul Mitropoliei, cum apoi, Ceata lui Baboi, așa numea el pe cei o mie care îl însoțeau, au dat iureș și cum au început să ascute cuțitele ca să arate lui Conu Iancu Manu, ce-l așteaptă. Tot cu această ceată, peste cîteva zile, Nae Orășanu ieșii într-o întâmpinarea prințului Țărilor Românești”³².

O impresie puternică asupra tînarului Stoika a făcut și intrarea fastuoasă în București, cîteva zile mai tîrziu, a primului domn al Principatelor Unite — Alexandru Ioan Cuza. Cu ocazia intrării voievodului Cuza în București „eu, care aveam capul plin de biruințele marelui Ștefan, în nenumeratele războaie împotriva : sașilor, ungarilor, leșilor, turcilor și tătarilor, mă așteptam să văd pe Domnitorul Moldovei însoțit de arcașii și răzeșii lui Ștefan. Fantezia mea rămăsese împietrită tot în veacul al XVI-lea ; mare îmi fu mirarea cînd văzui intrînd un Stat Major strălucit compus din generali, colonei etc., tot în uniformă franceză, precum și două regimente de infanterie (unul de grenadieri și altul de vînători) (...) Vodă Cuza, ne spunea tata, care ca șef al Statului Major al oștirii române îl întâmpină făcuse o admirabilă impresie asupra bucureștenilor, încît cîștigase cu iuteala fulgerului toate inimile românilor cu dorul de țară...”³³.

Figura domnitorului Principatelor Unite, Alexandru Ioan Cuza, — a produs o puternică impresie asupra tînarului, determinîndu-l să aleagă ca profesiune cariera militară. Este magistral evocată de către Ștefan Stoika, trecerea în revistă a armatei celor două Principate Unite, de către domnitor în anul 1862, pe cîmpia Cotrocenilor, moment cu o importanță decisivă asupra viitorului său. „Eram de vreo oră în așteptarea sosirii lui Vodă, platoul Cotrocenilor era plin de lune în echipaje elegante, cu trăsurile de oraș, călări și pe jos, zeci de mii de curioși asistau la această paradă care era ordonată pentru a onora și mai mult pe tinerii ofițeri care după cinci ani de școală și de studii încordate, în loc să-și aleagă o carieră lucrativă și mai bogată, îmbrățișau cariera armelor, bogată în virtuți, jertfe și glorie ! Semnalul îl dădea Vodă, șeful oștirii, falnic și frumos, apăru călare pe un ager cal, însoțit de ministrul de război, generalul I. Florescu, care a făcut mult pentru armată și urmat de un strălucit stat major se îndreptau spre trupă. Un tunet de strigăte și de urale ! Publicul era entuziasmat. Iar eu am fost așa de adînc impresionat încît peste un an, fără consimțăm-

mîntul tatei, dar armat cu un consimțămînt apocrif, fui primit între candidații pentru școala militară și din 154 concurenți, izbuti al treilea la clasificare”³⁴.

Lupta pentru independență, permanentă în istoria poporului român, este o cauză la care aderă și Ștefan Șt. Stoika. Participă ca locotenent, comandant de baterie de artilerie, la artileria de coastă de la Calafat. Aici el conduce bateriile „Independența”³⁵ și „Carol”³⁶, de 15 c.m. cu care are succese deosebite în cadrul bombardării malului turcesc și a puternicii fortărețe Vidin.

În perioada următoare războiului de independență, activitatea lui Ștefan Șt. Stoika se circumscrie luptei pentru unitate națională. Prin diferite mijloace: activități de mecenat cultural, ajutoare materiale și pecuniare, lansarea unor liste de subscripție în România, sfaturi date unor conducători politici ai românilor oprimați, corespondența cu aceștia, vizite în provinciile de peste munți, el militează pentru unirea tuturor provinciilor pămîntului românesc³⁷.

În toată această perioadă el întreține permanente legături cu Banatul, provincia din care era originar. Astfel, ajutorul său material este solicitat și de către românii din comuna bănățeană Marcovețiu, din județul Timiș, printr-o scrisoare din 5 aprilie 1912, trimisă de către comitetul de conducere a școlii confesionale românești din această localitate. În această scrisoare personală, spre deosebire de formularul tipărit, trimis de școala amintită și altor persoane particulare și instituții din România³⁸, se arată situația grea a românilor din monarhia Austro-Ungară, care ducea o luptă „pe moarte și pe viață pentru existența noastră ca români adevărați”. Încercările de deznaționalizare erau tot mai insistente, mai ales ca urmare a legii învățămîntului, a lui Appony, din 1907, lege prin care se instituia limba maghiară ca limbă obligatorie de predare în școlile de stat, limbile materne putînd fi folosite de către diferitele popoare din monarhie, doar în școlile lor confesionale³⁹. În acest context generalul Stoika este solicitat de către conducerea școlii confesionale românești, amintite, să lanseze o listă de subscripție prin care să roage pe „frații de un sînge să ajute această școală după puterile lor”⁴⁰.

Pentru unitatea națională, pentru făurirea statului național unitar român, generalul Ștefan Șt. Stoika înțelege să lupte și cu arma în mînă. În anul 1914, în perioada cînd războiul devenise iminent, și România declarase mobilizare generală, generalul în rezervă Ștefan Stoika solicită printr-o scrisoare trimisă generalului Averescu, pe atunci comandantul Corpului I de armată Craiova, să i se repartizeze un comandament în cazul în care România intră în război. Nesatisfăcut de răspunsul primit, răspuns prin care i se comunica că nu mai există comendamente libere, lucrările de mobilizare fiind deja încheiate, el insistă printr-un memoriu trimis ministrului de război, generalul Iliescu. Prin acest memoriu el cerea să i se „acorde dreptul de a forma un Corp de voluntari în cazul cînd vom merge contra Austro-Ungariei, cu care va face lupte de guerilă, atît în Bucovina, cît și în Transilvania, teritorii ce-mi sînt cunoscute”. În încheiere, el conchide: „Cred că nu este drept ca energiile națiunii să nu fie întrebuințate cînd Țara va face apel la dîneze”⁴¹. Pentru sentimentele sale proantantiste și ostile Puterilor Centrale în perioada ocupației germane a Bucureștiului, generalul Ștefan Șt. Stoika, rămas în capitală este deținut ca

ostatec la hotelul „Imperial” din localitate. Faptul în sine nu face decît să confirme poziția sa profund patriotică. După realizarea unității statale, generalul Stoika desfășoară o vie activitate în sensul consolidării noului stat. El ajută școlile din provinciile unite cu România, pentru ca acestea să-și constituie un învățămînt umanist, tehnic și profesional, în limba română. Acesta este și cazul Școlii Superioare de Comerț din orașul Lipova, localitatea originară a familiei Stoika, căreia îi dăruiește o bibliotecă de 258 volume ⁴².

După o viață îndelungată, pusă în sprijinul patriei și poporului, a luptei pentru independență și unitate națională, generalul Ștefan Șt. Stoika se stinge din viață în anul 1928, la București, la 10 ani după ce-și văzuse împlinit idealul vieții sale — făurirea statului național unitar român.

Din cadrul aceleiași familii bănățene Stoika, ca și continuatori ai luptei pentru unitate națională, se ridică și nepoții colonelului Ștefan Stoika din Lipova: Constantin T. Stoika, Cezar T. Stoika, Nicolae T. Stoika și Titus T. Stoika. Constantin T. Stoika participă, ca sublocotenent, și moare în luptele de pe valea Oltului, la 23 octombrie 1916, în vîrstă de numai 24 de ani ⁴³. Despre jertfa sa eroică pentru apărarea patriei, avem mărturia propriului jurnal din timpul campaniei, jurnalul din care transpare dorința sa arzătoare de a se jertfi pe cîmpul de luptă ⁴⁴. Prin moartea sa eroică el s-a înscris ca unul dintre eroii primului război mondial, alături de generalii Ion Dragalina, David Praporgescu, Eremia Grigorescu, Ecaterina Teodoroiu și alții ⁴⁵.

La primul război mondial, mai participă și sublocotenentul Cezar Stoika, căpitanul Titus Stoika și elevul plutonier Nicolae Stoika, care se disting în bătăliile de la Jiu, Olt și Mărășești ⁴⁶.

Deci, încă o generație a familiei Stoika, cea de-a treia, își aduce prinosul său de luptă și jertfă la lupta pentru unitatea națională, pentru făurirea statului național unitar român.

Concluzionînd, putem afirma că în lupta pentru unitate națională și Banatul, veche provincie românească, a avut un rol deosebit, atît prin lupta românilor de aici, cît și a acelor care au trecut în Principate și apoi în România, continuînd acolo pe multiple planuri, să activeze pentru realizarea visului secular al poporului român la făurirea statului unitar, independent român.

NOTE

¹ Vezi I. D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănățene*, Timișoara, 1980.

² Generalul Ștefan Șt. Stoika, *Biografia colonelului Ștefan Stoika*, mss. original în posesia Mariei Stoika, p. 1., vezi și Gabriel Bădărău, *Academia Mihăileană (1835—1848)*, Iași, 1987, p. 150, 181.

³ General (Nicolae) S(toika), *Notițe din viața unui ostar. Polcovnicul Ștefan Stoika*, București, 1912, p. 2.

⁴ Biblioteca Centrală de Stat, București, fond. Saint Georges, Pachet C.D.X.L., IV/6.

⁵ General Nicolae Stoika, *op. cit.*, pp. 5—13.

⁶ Cornelia Bodea și Paul Cernovodeanu, *Primele școli ostășești din Țara Românească (1830—1840). Activitatea a lui Nicolae Bălcescu ca iuncăr — învățător*, în „Studii și articole de istorie”, nr. 8, 1966, p. 108.

⁷ General Ștefan Șt. Stoika, *Amințirile mele. 1854—1924*, Arhiva Ștefan Șt. Stoika, în posesia Mariei Stoika, dosar III, doc. 1, f. 3.

⁸ B.C.S. București, *fond Saint Georges*, pachet C.D.X.L. IV/6.

⁹ General Ștefan Șt. Stoika, *Biografia colonelului Ștefan Stoika ...*, p. 3

¹⁰ General în rezervă Ștefan Stoika, *Austria și polițta ei perfidă față de România. Documente diplomatice*. În folosul Ligii Culturale a tuturor românilor Secția București, Văleni de Munte, Tipografia Societății „Neamul Românesc”, 1910.

¹¹ *Ibidem*, p. II (prefața).

¹² *Ibidem*, p. 5.

¹³ *Ibidem*, p. 6.

¹⁴ *Ibidem*, p. 7.

¹⁵ *Ibidem*, p. 11.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 8—9.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 12—14.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 19—20.

¹⁹ *Ibidem*, p. 17.

²⁰ *Ibidem*, p. 23.

²¹ *Ibidem*, p. 24.

²² *Ibidem*, p. 28.

²³ *Ibidem*, pp. 29—30.

²⁴ Radu Păiușan, *Personalități lipovene în lupta pentru independență*, Ia „Ziridava”, nr. VIII, 1977, p. 198, anexa 1.

²⁵ *Ibidem*, p. 5.

²⁶ General Nicolae Stoika, *op. cit.*, p. 13.

²⁷ Titus T. Stoika, *Străbunii, bunicii, părinții, copiii, nepoții*, mss, București, 1972, p. 95.

²⁸ *Anuarul armatei române pe anul 1880*, București, 1880, p. 411.

²⁹ Pentru activitatea căpitanului Nicolae Stoika și a bateriei sale, pe timpul războiului de independență, vezi Radu Păiușan, *Bănățeni în lupta pentru unitate națională. 1830—1918*, Timișoara, 1983, pp. 15—26.

³⁰ Arhivele Statului București, fond Marele Stat Major, dosar 663/1877—1878, f. 182.

³¹ Arhiva Ștefan Stoika, dosar I, doc. 2.

³² General Ștefan Stoika, *Amințirile mele. 1854—1924*, idem, dosar III, doc. 1, f. 10.

³³ *Ibidem*, f. 11.

³⁴ General Ștefan Șt. Stoika, *1 Decembrie 1920. O vizită interesantă*, Idem, doc. 28, f. 2—3.

³⁵ *Idem*, dosar I, doc. 3.

³⁶ *Idem*, doc. 3.

³⁷ Radu Păiușan, *Generalul Ștefan Șt. Stoika — luptător pentru independență și unitate națională, 1848—1928*, Timișoara, 1982, pp. 1—39.

³⁸ Exemplar tipărit trimis de către Comitetul școlar al comunei Marcoveșiu, din județul Timiș, din 5 aprilie 1912, stampilat și semnat de Adam Blagoie președintele comitetului școlar, Constantin Boicnescu vicepreședinte și Iosif Ioan notar, Arhiva Ștefan Stoika, Dosar II, doc. 50.

³⁹ Vezi și Lucian Boia. *Românii din Transilvania în perioada dualismului (1867—1918)*, în „Revista de istorie” nr. 11, 1978, p. 1983 și *Din Istoria Transilvaniei*, Edit. Academiei, București, 1964, vol. II, p. 291.

⁴⁰ Scrisoarea autografă din 5 aprilie 1912, trimisă de către Comitetul școlar al comunei Marcoveșiu, din comitatul Timiș, generalului Ștefan Șt. Stoika, președinte al secției „Rizidenți a „Ligii culturale”, Idem, dosar II, doc. 51.

⁴¹ Scrisoare și memoriul generalului în rezervă Ștefan Stoika, către generalii Al. Avarescu și D. Iliescu din 27 iulie 1914, Arhiva Ștefan Stoika, dosar I, doc. 16, f. 1—3. Credem că tot despre generalul în rezervă Ștefan Stoika este vorba și în rapoartele comandamentului suprem al armatei cezaro-crăiești de la începutul anului 1916, în care se spune că încă din anul 1913 a fost înființată de către generalul pensionar Stoika (cărui nu-i dă însă și prenumele) o „Legiune ardelenă”, „cu scopul de a face propagandă pentru cucerirea Transilvaniei” și care după izbucnirea războiului a vrut să constituie o divizie de tineri transilvăneni care să intre la momentul oportun, în Transilvania. Aceleași rapoarte menționează că „au putut fi cumpărate din donații voluntare 800 arme”. Se mai remarcă că numărul tinerilor legiunii „ar fi de vro trei mii și de acord cu autoritățile militare respectivelor, (românești, n.a.) urmează să fie distribuit câte 1—2 membri în fiecare regiment român, care în cursul unui marș în Transilvania vor fi utili prin cunoștințele lor despre teren”. Se mai constată că fondatorul „Legiunii ardelenă”, generalul Stoika, este unul din cei mai frumoși membri ai ligii culturale”.

(Apud. Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac, 1918. *Unirea Transilbaniei cu România*, ed. III-a, Edit. Politică, București, 1978, p. 402.

⁴² Vezi scrisoarea lui Aurel Lepădatu, directorul Școlii Superioare de Comerț din Lipova, din 28 august 1924, și cea din 8 aprilie 1925, original, în posesia Mariei Stoika.

⁴³ Locotenent colonel Gheorghe Preda, *Poetul erou — Sublocotenentul Constantin T. Stoika*, Edit. Militară, București, 1976, p. 7.

⁴⁴ Constantin T. Stoika, *Însemnări din zilele de luptă*, Edit. Militară, București, 1977, p. 145 și Radu Păiușan, *Onid Densușianu și poetul erou Constantin T. Stoika (corespondență)*, în „Ziridava” XII, 1980, pp. 869—897.

⁴⁵ Ioan Scurtu, *Presărași pe-a-lor morminte ale laurilor flori. Eroi ai luptei pentru independența și unitatea patriei (1916—1917)*, Edit. A'batros, București, 1978, pp. 57—74.

⁴⁶ Vezi Radu Păiușan, *Participanți din Lipova la marile bătălii de la Jiu, Olt și Mărășești. din timpul primului război mondial*, în „Ziridava”, nr. XI, 1979, pp. 453—488.

LES PARTICIPANTS DE BANAT À LA LUTTE POUR L'UNITÉ NATIONALE

Résumé

Dans cette étude nous avons esquissé les lignes directrices d'une future monographie de la famille Stoika de Banat, famille qui a eu un grand mérite en ce qui concerne la lutte nationale.

Nous avons présenté brivement l'activité du grand-père des frères Stoika, le colonel Ștefan Stoika, l'un des fondateurs de l'armée roumaine moderne, participant actif à la révolution de 1848, combattant unioniste, membre dans l'Assemblée *ad-hoc* de la Valachie, chef de l'État major de l'armée roumaine moderne, collaborateur intime d'Alexandru Ioan Cuza, le prince de l'Union, maire de la capitale et membre du Parlement de la Roumanie. Son frère, le professeur universitaire Dimitrie Stoika, un esprit progressiste, a enseigné le latin à „Academia Mihăileană” de Iași. Il a été le grand-père du combattant communiste Lucrețiu Pătrășcanu.

La lutte pour l'indépendance et l'unité nationale est une permanence dans l'activité des membres de la famille Stoika. La deuxième génération de cette famille est la génération de l'indépendance. Les fils du colonel Ștefan Stoika, le capitaine Nicolas St. Stoika et le lieutenant Ștefan St. Stoika, futur général, ont participé directement comme commandants de batterie à la lutte héroïque pour la conquête de l'indépendance de l'État roumain.

La troisième génération de la famille Stoika est la génération de l'accomplissement des idéaux de la réalisation de la Grande Union et du parachèvement de l'Unité d'État roumaine.

C'est la troisième génération de combattants nationaux de la famille Stoika de Banat qui a lutté l'arme à la main, jusqu'au sacrifice suprême, pour la réalisation de l'idéal du peuple roumain.

Pendant les luttes de la première guerre mondiale, les frères César et Titus Stoika ont lutté aussi, le premier étant interné dans un camp d'Allemagne pour deux années.

Grièvement blessés pendant les luttes de la première guerre mondiale, les frères César et Titus Stoika ont lutté jusqu'à la fin pour la défense du pays.

L'autre frère, le poète héros, le sous-lieutenant Constantin T. Stoika a perdu sa vie pendant les combats livrés en automne 1916, dans la Vallée de l'Olt.

Par la lutte pour l'indépendance et l'unité nationale, les membres de la famille Stoika de Banat appartiennent à la tradition progressiste du peuple roumain, tradition de luttes pour l'équité sociale et la libération nationale.

GH. I. BRĂȚIANU ȘI UNELE PROBLEME ALE CONSOLIDĂRII STATULUI NAȚIONAL UNITAR

VALERIU-FLORIN DOBRINESCU

Istoric de excepție și cunoscut om politic, Gh. I. Brătianu a abordat nu o dată — în presa timpului, la tribuna parlamentului sau în creația sa istoriografică —, problemele externe ale României întregite. Desigur, nu intră în preocupările excursului nostru analiza *tuturor* chestiunilor internaționale cu care s-a confruntat diplomația Bucureștilor în perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale și asupra căreia Gh. I. Brătianu s-a pronunțat într-un fel sau altul. Vom urmări numai problemele de bază ale politicii externe a României care au stat în atenția și preocupările lui Gh. I. Brătianu. Descendent al unor cunoscuți oameni politici, care au jucat un rol important în două din momentele *esențiale* ale istoriei moderne a Românilor, cîștigarea independenței de stat și desăvîrșirea unității naționale statale, Gh. I. Brătianu nu putea să nu abordeze, în opera sa sau cu alte prilejuri, ceea ce aceștia și alți diplomați au creat : *o tradiție de statornicie, de independență și de demnitate, în politica externă a României*¹.

Originile și formarea unității românești au fost chestiuni pe care Gh. I. Brătianu le-a prezentat în veridicitatea lor²; nu insistăm asupra etapelor unității românești foarte bine analizate de istoric. Pentru el, adevărul istoric semnifica două lucruri : o explicație cauzală a evenimentelor și o apreciere a acestora din punct de vedere al valorii lor, realizîndu-se, astfel, o istorie axiologică³.

Marea Unire a Românilor din 1918 a constituit subiectul predilect al cunoscutului istoric. Pentru Gh. I. Brătianu, desăvîrșirea unității național-statale a României era rezultatul unui îndelungat proces istoric, al unei bogate vieți naționale desfășurate într-un spațiu geografic propriu. Din aceste motive, el s-a ridicat împotriva tuturor acelor care apreciau nejustificat România Mare drept rezultatul dezbaterilor forumului păcii din capitala Franței⁴.

Intrarea României în primul război mondial s-a subsumat realizării Marii Uniri. Tratatul din 4/17 august 1916, încheiat de România cu Puterile Antantei, a fost un „gest necesar”, pentru ca România să-și înscrie în istorie „*dreptul său la unitate*” (subl. ns.)⁵. Intrarea României în prima conflagrație mondială a secolului — mai consemna Gh. I. Brătianu — trebuie considerată *un pas decisiv spre desăvîrșirea unității naționale*⁶.

Puțini istorici au reușit să prezinte, cu atita veridicitate și claritate, participarea României la prima mare conflagrație a veacului, *războiul național* cum îl numește Gh. I. Brătianu. Neonorarea de către Aliați a

tuturor angajamentelor militare, „defecțiunea” rusă, semnificațiile păcii separate de la Bufta — București, natura plebiscitară a adunărilor din martie, noiembrie și decembrie 1918 sînt analizate cu obiectivitate de marele istoric. Pentru Gh. I. Brătianu, anul 1917 a fost marcat de două evenimente *decisive*: revoluția rusă și intervenția S.U.A.⁷, care au avut, de fapt, pentru soarta războiului consecințe hotărîtoare.

Sfîrșitul primului război mondial găsește din nou România în tabăra Antantei. Între timp, prin faptele războiului și consecințele sale, ideea *autodeterminării naționale*, profund ancorată în conștiința juridică a națiunii române, și-a produs efectele sale. Ea pune bazele juridice indestructibile ale noului *stat român unitar*⁸. Acesta este sensul istoric și caracterul de drept public al Adunărilor naționale din provinciile aflate pînă atunci sub dominație străină: de a fi concretizat *voința colectivă* — considerată în drept ca un fundament al principiului naționalităților — cu aspirațiile sale la desăvîșirea Unității Naționale⁹. Gh. I. Brătianu observa cu justete că istoricile decizii naționale insistau asupra acestui factor¹⁰. Juridic, Adunările Naționale, care au adoptat *Deciziile de Unire* din 1918, reprezentau plebiscite *spontane* ale națiunii române, neprevăzute în vreun tratat internațional și superioare, ca valoare juridică, plebiscitului organizat. Deciziile exprimau, de fapt, clar și definitiv *voința colectivă* a națiunii, în vederea unirii provinciilor istorice cu Vechea Românie. Astfel, noul stat unitar român își dobîndea fizionomia sa juridico-politică, grație sacrificiilor din timpul războiului, pentru triumful ideii de drept și a principiului naționalităților, prin manifestarea conștientă a întregii națiuni române spre Unitatea Națională. Desăvîșirea unității naționale apărea ca naturală și drept rezultat al unui îndelung proces istoric al evoluției națiunii române¹¹.

La terminarea războiului, România era de fapt și de drept *stat național unitar* constituit din teritoriile locuite dintotdeauna de români. În acest sens, istoricul american Charles Seymour constata cu dreptate: „Cînd s-a deschis Conferința Păcii, Imperiul austro-ungar nu era decît o instituție aparținînd trecutului... În mai puțin de o lună, cimentul artificial care unea elementele dispartate ale Imperiului s-a măcinat, fidelitatea față de împărat s-a volatilizat și supremația germanilor și a ungarilor s-a sfîrșit (. . .) *In Transilvania, românii erau primiți ca eliberatori*” (subl. ns.)¹².

Tratatele de pace nu aveau misiunea de a desăvîși statul național unitar român. În 1918, acest lucru fusese înfăptuit de poporul român și reprezenta rezultatul evoluției istorice și al eforturilor seculare ale întregului popor. Desăvîșirea unității național-statale era urmarea întregii dezvoltări istorice a poporului român și — așa cum, pe bună dreptate, se exprime Em. de Martonne — al perfecte unități geografice a întregii Dacii¹³.

Noua configurație teritorială a României corespundea regulilor geografice și comandamentelor istorice și decurgea din natura și dezvoltarea națiunii române. Aceste reguli geografice și comandamente istorice au fost puse în evidență prin energia și vitalitatea dovedite în decursul secolelor de poporul român. Dacă, în unele momente istorice, s-au manifestat și încurajări și sprijin venite din afară, ele n-au fost, așa cum pe bună dreptate constata profesorul Ancel, decît „instrumentele care au finalizat o istorie seculară”¹⁴. Astfel, tratatele de pace din 1919—1920, fără a crea

nimic în ceea ce privește statutul teritorial și politic al noii României, nu au făcut altceva decât să recunoască și să înregistreze, în texte de drept internațional cert, această creație logică, organică și de caracter definitiv a națiunii române. În atare perspectivă trebuie să se citească textele din tratatele de pace: articolul 292 din Tratatul de la Versailles, din 28 iunie 1919; articolele 59, 61, 89 din Tratatul de la Saint Germain, din 10 septembrie 1919; articolele 27, 45, 47, 74 din Tratatul de la Trianon, din 4 iunie 1920; articolul 26 și următoarele și articolul 59 din Tratatul de la Neuilly sur Seine, din 27 noiembrie 1919; Protocolul de la Paris, din 28 octombrie 1920, încheiat între Principalele Puteri Aliate și România¹⁵.

Actele juridice internaționale menționate, inspirându-se din principiul naționalităților, pe care înțeleg să se aplice sub forma sa *activă* sau *pasivă*¹⁶, consideră noile frontiere ale României ca în întregime legitime și deci conforme cu aceste principii, le proclamă, tot astfel, acceptate de protecția noului drept al genților.

Forumul păcii din capitala Franței nu a fost în postura de a crea un stat român întregit, deoarece acest lucru îl înfăptuise poporul român. Gh. I. Brătianu s-a aplecat cu atenție asupra modului în care chestiunile românești au fost abordate în capitala Franței; în acest sens, lucrarea *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*¹⁷ rămâne, la o jumătate de secol de la tipărire, una din cele mai sericase sinteze privind atitudinea diplomației Bucureștilor, îndeosebi a lui I. I. C. Brătianu¹⁸, în fața conferinței care avea să recunoască — conform principiului autodeterminării popoarelor — statutul teritorial al mai multor state europene de la finele primei conflagrații mondiale. Eforturile diplomației Bucureștilor pentru recunoașterea unirii tuturor românilor, patriotismul și clarviziunea dovedite de I. I. C. Brătianu și de alți oameni politici români¹⁹ au fost corect prezentate de istoric. „Veritabilul fundament al unității românești, scia cu justețe Gh. I. Brătianu, n-a fost stabilit nici la St. Germain, nici la Trianon; el este rezultatul existenței însăși a poporului român, enigmă și miracol al istoriei sud-estului european, al misiunii care i-a fost imprimată de situația sa geografică”²⁰. El încadra eforturile spre unitate ale românilor în mișcările naționale din Europa est-centrală și de sud care au transformat istoria vechiului continent, văzându-le caracterul lor progresist, civilizator²¹. Nu o dată, istoricul a apelat la cuvintele rostite în Camera română, în 1919, de I. I. C. Brătianu: „Cea mai bună definițiune pe care am găsit-o, de ceea ce înseamnă o națiune, este aceea a conștiinței morale. O națiune este o conștiință națională. Cît valorează una, atît însemnează cealaltă. Conștiința a ceea ce ești și hotărârea fermă de a fi este puterea cea dintâi a unui popor. Cum și-o manifestă el astfel își așează rolul și rostul în mijlocul neamurilor...”²².

Problemele politice externe ale României din perioada interbelică au stat permanent în atenția istoricului. Apreciind că există trei postulate ale politicii internaționale a Bucureștilor: 1) păstrarea integrității teritoriale a României; 2) condițiunile necesare unei dezvoltări economice a țării; 3) legătură strânsă între politica externă și apărarea națională, Gh. I. Brătianu, ca și alți oameni politici, a atras atenția — în presă

sau la tribuna parlamentului — că acestea nu erau numai instrumente formale, deoarece au răspuns în trecut și urmau și în viitor să corespundă cerințelor realității²³. Din aceste considerente, el aprecia că nu „direcțiunea și înțelesul alianțelor noastre sînt de modificat”, ci „conținutul lor trebuie precizat și adîncit”²⁴. Istoricul se gîndea la un *sistem național* de politică externă bazat pe o înțelegere și apărare sinceră a intereselor României în care, în nici o împrejurare, acesta să nu vină în contradicție cu sentimentul cel mai firesc al unei națiuni: acela al demnității și independenței sale²⁵. Apărător al independenței și libertății naționale — întrea-ga sa operă istorică reflectă din plin acest principiu — Gh. I. Brătianu a afirmat deseori că numai poporul român are dreptul să-și hotărască destinele în mod suveran: „Oricît s-ar fi accentuat, în ultimii ani, internaționalizarea vieții statelor, oricît de mult s-ar fi strîns legăturile de interdependență economică de la un capăt la celălalt al globului, sunt margini înlăuntru cărora voința națiunii nu poate fi îngrădită de nimeni. Ea are datoria să-și apere acest patrimoniu moral, cu aceeași stăruință cu care își menține hotarul”²⁶.

Gh. I. Brătianu a manifestat o grijă deosebită față de alianțele politico—militare defensive ale României, pe care le-a dorit cît mai operative²⁷, și, mai ales, față de raporturile țării cu marile puteri. El recomanda României să rămînă cît mai fidelă sistemului diplomatic creat de Take Ionescu și I. I. C. Brătianu²⁸ în anii '20, iar în relațiile cu marile puteri să fie respectate principiile dreptului internațional. Numeroasele sale interpelări din parlament, articolele publicate în presa timpului și studiile privind politica externă a României au avut în obiectiv aceste chestiuni.

Un loc special în publicistica sa și, îndeosebi, în intervențiile parlamentare l-a ocupat relațiile româno—sovietice. Pronunțîndu-se permanent pentru raporturi normale de vecinătate cu U.R.S.S., pe baza recunoașterii *statu quo*-ului teritorial al României²⁹, Gh. I. Brătianu a aprobat orice acțiune diplomatică menită să împlinească acest postulat. El a analizat lucid negocierile între cele două țări din 1931—1932, respectiv 1935—1936, și, în mai multe rînduri, l-a interpelat pe cunoscutul diplomat N. Titulescu despre intențiile României și Uniunii Sovietice de a încheia un pact de asistență mutuală³⁰. În ultima chestiune, Gh. I. Brătianu recomanda — dată fiind experiența istorică — diplomatiei Bucureștilor circumspecție în ceea ce privește onorarea semnăturilor de către Moscova și grijă ca noul act diplomatic să fie conform cu alianțele tradiționale ale României³¹. Neliniștea lui Gh. I. Brătianu nu se datora faptului că scrisorile schimbate între Titulescu și Litvinov în 1934 — atunci cînd se restabiliseră raporturile româno—sovietice — nu conțineau decît termenul de „suveranitate”, fără a se preciza noțiunea de teritoriu³², ceea ce crea un echivoc și un dezechilibru între situația României și aceea a celorlalte state limitrofe U.R.S.S.-ului. Acest motiv l-a situat în rîndul oamenilor politici români care apreciau că, prin încheierea unui pact de neagresiune nu se rezolva recunoașterea de către partea sovietică a Protocolului de la Paris din octombrie 1920. De altfel, în 1934, Gh. I. Brătianu reamintea cuvintele rostite de N. Titulescu la 23 noiembrie 1932, care stabileau, după opinia sa, o regulă pentru desfășurarea politicii externe a României: „Politica

externă a unei țări se face prin aprecierea rațională a punctului de vedere național, prin ferma și demna apărare a lui, în cadrul internațional, iar nu prin iscălituri date numai din teama de a te diferenția, iscălituri care pot să vrăjească astăzi, dar care leagă mâine”³³. Situarea lui Gh. I. Brătianu în tabăra celor care reproșau lui N. Titulescu o anumită grabă în încheierea unor acte diplomatice — cu o eficiență mai mult morală decât practică — rămâne o chestiune asupra căreia istoricii vor mai trebui să reflecteze. Gh. I. Brătianu a acționat din propria sa convingere împotriva unor demersuri ale lui N. Titulescu, fără a face jocul unor anume cercuri, inclusiv ale Palatului. De altfel, Gh. I. Brătianu va dezaproba, după august 1936, modul brutal în care a fost înlăturat Titulescu de la conducerea diplomației Bucureștilor. Mai degrabă, istoricul ca și diplomatul englez Reginald Hoare, avea convingerea că actul ar fi creat României „antagonisme nenecesare”³⁴, într-un moment în care era în curs sau se consumase reorientarea politicii tutuilor marilor puteri aliate sau nealiate României.

Cît privește raporturile cu Germania, Gh. I. Brătianu a fost catalogat pe nedrept un partizan al încheierii unei alianțe politice și militare a României cu Reichul³⁵. În acest sens s-au speculat nejustificate rezultatele conferinței ținute de el la Berlin în ianuarie 1936. Gh. I. Brătianu ținca să-și explice public poziția sa: „Țin deci să se știe că nu am mers să pun întrebări nici unui stat străin; nici n-am fost și nici nu sînt la dispoziția cuiva pentru un alt interes decât acela al țării mele”³⁶. Istoricul Gh. I. Brătianu nu a fost un adept al principiilor statului totalitar fascist și nu a teoretizat idei aparținînd doctrinelor de „dreapta”. Dimpotrivă, ideologia sa, caracterizată printr-o largă deschidere umanistă avea în vedere respectarea valorilor produse de *toate* popoarele și, în primul rînd, de cele vecine, reliefind, bineînțeles, ceea ce țara, poporul și zona căroia le aparțin au adus umanității³⁷.

La începutul celui de al doilea război mondial, Gh. I. Brătianu a aprobat politica de neutralitate declarată a României. El a alcătuit un proiect de manifest pe care a intenționat să-l supună aprobării Comitetului Executiv al P.N.L. Din document reieșea că în conjunctura internațională de la începutul anului 1940, România trebuia să facă politica lui I. I. C. Brătianu din 1914-1916, cu modificări datorate împrejurărilor³⁸. Opinînd că România trebuie să cîștige „bătălia neutralității”, istoricul aprecia că țara „are hotare de păstrat” și că Anglia și Franța reprezintă „climatele culturale, sociale, politice cele mai ideale” pentru dezvoltarea statului său³⁹. Totodată, Gh. I. Brătianu atenționa că cele două democrații occidentale trebuie abandonate dacă nu garantează, împreună cu S.U.A., hotarele României Mari⁴⁰; în acest sens, el observa că Parisul și Londra nu garantează frontierele răsăritene mult expuse prin încheierea pactului sovieto-german de la 23 august 1939.

Cesiunile teritoriale impune României în iunie-august 1940, cînd țara a fost obligată să cedeze părți din teritoriul național, l-a găsit pe Gh. I. Brătianu în tabăra acelor oameni politici hotărîți la rezistența armată pentru a apăra opera înfăptuită de întregul popor la 1918⁴¹. Lucrările pe care le redactează în anii celui de al doilea război mondial sînt de o valoare incontestabilă. Istoricul este convins de marile nedreptăți săvîrșite față de țara sa în anul 1940 și-și propune să demonstreze vocația de pace a poporului

român, tradițiile sale umaniste, credința în refacerea unității naționale⁴². „Unitatea română — avea să afirme cu teimei istoricul — cuprinsă în limitele naturale trasate în decursul secolelor, condițiile geografice și sensul misiunii sale la marginile Europei, este o realitate pe care vicisitudinile politice au putut, fără îndoială, să o slăbească în unele momente, dar care rămâne întreagă ca unul din fundamentele necesare ale păcii, ale oricărei ordini europene juste și durabile”⁴³. Gândind astfel, Gh. I. Brătianu s-a angajat, începând cu 1942, la munca Biroului Păcii care avea misiunea de a pregăti materialul documentar pentru viitoarea conferință a păcii⁴⁴. Împreună cu alți specialiști, Gh. I. Brătianu a făcut parte din Secțiunea istorică⁴⁵, care avea misiunea ca, împreună cu celelalte compartimente ale Biroului Păcii, să pregătească un material documentar conținând probleme care constituiau „constante ale neamului românesc” sau chestiuni speciale ce trebuiau să înfățișeze „ordinea europeană în raport cu interesele României”⁴⁶.

Actul de 23 august 1944 îl găsește pe Gh. I. Brătianu în rîndul acelor hotărîți să contribuie, prin activitatea lor, la opera de organizare a păcii, de recunoaștere a drepturilor imprescriptibile ale poporului român.

NOTE

- ¹ Gh. I. Brătianu, *Problemele politicii noastre externe*. București, 1934, p. 3.
- ² Idem, *Origines et formation de l'Unité Roumaine*, Bucarest, 1943; idem, *O enigmă și un mt-racol istoric: poporul român*, București, 1940.
- ³ Ștefan Bărsănescu, *Medaliaoane*, Iași 1983, p. 154-155.
- ⁴ Gh. I. Brătianu, *Origines...*, p. 327.
- ⁵ *Ibidem*, p. 284.
- ⁶ *Ibidem*.
- ⁷ *Ibidem*, p. 288.
- ⁸ George Sofronie, *Fenomenul „Unirii” în lumina dezvoltării principiului național la Români*, București, 1937.
- ⁹ Idem, *La position internationale de la Roumanie. Étude juridique et diplomatique de ses engagements internationaux*, Bucarest, 1938, p. 48.
- ¹⁰ Gh. I. Brătianu, *Origines...*, p. 294-295.
- ¹¹ G. Sofronie, *La principe des nationalités et de traités de paix de 1919/1920*, Bucarest, 1937, p. 200.
- ¹² Vezi: *Ce qui se passa réellement à Paris en 1918-1919*, Paris, Payot, 1923, p. 81-82.
- ¹³ G. Sofronie, *La position...*, p. 51.
- ¹⁴ *Ibidem*.
- ¹⁵ *Ibidem*, p. 52.
- ¹⁶ B. Lavergue, *La principe des nationalités et les guerres*, Paris, 1921, p. 17-25.
- ¹⁷ Lucrarea s-a tipărit în două ediții, în 1939, respectiv 1940.
- ¹⁸ V. F. Dobrinescu, *I. I. C. Brătianu, le diplomate*, în *AIIAI*, XXIV/1, 1987, p. 57-47.
- ¹⁹ Idem, *Betrachtungen über der Aussenpolitik Rumäniens (1919-1940)*, în *AIIAI*, XVII, 1980, p. 95.
- ²⁰ Gh. I. Brătianu, *Origines...*, p. 324.
- ²¹ *Ibidem*, p. 325.
- ²² *Ibidem*.
- ²³ Gh. I. Brătianu, *Problemele politicii noastre externe*, p. 8.
- ²⁴ *Ibidem*.
- ²⁵ *Ibidem*.
- ²⁶ Idem, *Intransigență și tran-acție în politica externă a României, extras din revista „Ideea liberală”*, București, 1932, p. 17-18.
- ²⁷ Vezi observațiile făcute în ședința Comisunilor Afacerilor Străine ale Senatului și ale Camerei cu privire la Pactul Micii Înțelegeri din 16 martie 1933 (în *Problemele politicii noastre externe*, p. 61-62).

- ²⁸ *La politique extérieure de la Roumanie*, Bucarest, 1937, p. 49.
- ²⁹ Arh. St. București, fond Casa Regală — Carol II, dosar 26, 1935, f. 3—4; idem, dosar 1, 1936, f. 1.
- ³⁰ Gh. I. Brătianu, *La Roumanie et l'U.R.S.S.*, Bucarest, 1936.
- ³¹ Public Record Office, *Foreign Office*, 371, 20 431, f. 17—18.
- ³² Gh. I. Brătianu *Problemele politicii noastre externe*, p. 101—102: vezi și rezoluția generalului I. Antonescu, șeful Marelui Stat Major, în legătură cu această problemă: „Chestiunea privind guvernul. Interesul armatelor și de siguranță ar reclama o reluare de legături cât mai tardivă, interesul politic însă predomină. Rămâne cei responsabili să decidă, să ordone, și noi vom executa” (A.H.M.Ap.N. fond 5 418, dosar 26, 1934, Poziția 1 375, f. 37); I. Bitoleanu, *Conceptul românesc de pace, cooperare și bunăvecinătate exprimat în dezbaterile parlamentului românesc din perioada interbelică* (II) în „Anale de istorie” 6/1986, p. 62.
- ³³ *Ibidem*, p. 115.
- ³⁴ P.R.O., *F.O.*, 371, 20 429, f. 118.
- ³⁵ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală*, Cluj-Napoca, 1981, p. 116.
- ³⁶ „Mișcarea” din 14 februarie 1936.
- ³⁷ Vezi: V. Râpeanu, *Studiu introductiv la vol. Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1980, p. XXX—XXXI.
- ³⁸ Hoover Institution, Stanford, California, U.S.A., D. G. Popescu Papers, Box 2 (document din 1 iunie 1940).
- ³⁹ *Ibidem*.
- ⁴⁰ *Ibidem*.
- ⁴¹ Arh. M.A.E., fond 71, Transilvania, dosar 42, 1940, f. 294: vezi *Deuxième Mémoire sur la question Roumaine en 1940. Le Dénembrement de la Roumanie ou un clearing territorial et démographique du Sud-Est de l'Europe*, Bucarest, 1941.
- ⁴² Gh. I. Brătianu, *Formules d'organisation de la paix dans l'histoire universelle*, Bucarest, 1946; *La Bassarabie. Droits nationaux et historiques*, Bucarest, 1943; *Misiunea istorică a Ungariei*, 1942.
- ⁴³ Idem, *Origines...*, p. 337.
- ⁴⁴ B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. M. Antonescu, Pachet LXXVII 3, f. 91—112 (Directive din 16 iunie 1942).
- ⁴⁵ Idem, Pachet LXXXVII 5—10, f. 113—137.
- ⁴⁶ Idem, Pachet LXXVII/3, f. 109.

GH. I. BRĂȚIANU ET QUELQUES ASPECTS CONCERNANT LE RAFFERMISSEMENT DE L'ÉTAT NATIONAL UNITAIRE

Résumé

Adepte d'un système national de politique extérieure, Gh. I. Brătianu a maintes fois abordé — dans la presse de l'époque, dans ses discours prononcés devant le parlement ou dans sa création historiographique — les problèmes internationaux de la Roumanie réunie. L'historien recommandait qu'on accorde une attention spéciale aux alliances politico-militaires défensives de la Roumanie, qu'il désirait particulièrement efficaces, et notamment aux rapports avec les grandes puissances. Il s'est prononcé pour le renforcement du système politico-diplomatique créé aux années '20 par Take Ionescu et I. I. C. Brătianu.

Les cessions territoriales imposées à la Roumanie en 1940 ont surpris Gh. I. Brătianu dans le camp des hommes politiques décidés de résister les armes à la main pour défendre l'oeuvre que la nation roumaine avait réalisée en 1918.

Persuadé que la Roumanie avait subi de graves injustices, l'historien se propose de démontrer la vocation pacifique du peuple roumain, ses

traditions humanistes, sa foi profonde dans la reconstruction de l'unité nationale.

A partir de 1942, Gh. I. Brătianu s'est engagé dans les activités du Bureau de la Paix qui se proposait de préparer un matériau documentaire relevant des problèmes qui représentent „des constantes de la nation roumaine”.

L'acte du 23 Août 1944 a surpris Gh. I. Brătianu parmi ceux qui étaient décidés de contribuer, par leur activité, à l'oeuvre d'organisation de la paix, de reconnaissance des droits imprescriptibles du peuple roumain.

DIPLOMAȚIA FRANCEZĂ ȘI UNIREA ROMÂNILOR DIN 1918 (II)

NICOLAE DASCĂLU

România însă, așa cum se știe, nu a pierdut momentul oportun pentru a reîntra în război. La 9 noiembrie 1918 regele a demis cabinetul Marghiloman, a însărcinat pe generalul Coandă cu formarea noului guvern care decide imediat mobilizarea generală și trimiterea unui ultimatum lui Mackensen, pentru evacuarea țării⁷⁷. Totodată, s-a trimis tuturor guvernelor aliate o notă care anunța reîntrirea în război și în care se sublinia: „Fideli angajamentelor noastre, sintem fericiți și mindri de a fi alături de glorioasele armate aliate în lupta pentru triumful mării cauze pentru aliați și noi am pierdut atîta sînge și am suferit atîtea greutăți”⁷⁸. Legația română de la Paris va notifica de asemenea reîntrirea țării în război cu data de 10 noiembrie 1918⁷⁹.

Generalul Coandă, președintele Consiliului de Miniștri, a solicitat la 11 noiembrie 1918 cooperarea trupelor franceze cu cele române pentru restabilirea ordinii, organizarea aprovizionării populației și stoparea propagandei bolșevice⁸⁰. Fiind informat asupra cererii, generalul Franchet d'Esperey l-a autorizat pe Berthelot să acorde guvernului român cooperarea cerută sub rezerva măsurilor speciale de protejare și de evitare a dispersării trupelor franceze, și să negocieze direct cu Mackensen condițiile aplicării armistițiului⁸¹.

Chiar în ziua încheierii războiului, la 11 noiembrie 1918, Saint-Aulaire sublinia într-un raport faptul că România avea dreptul moral și politic de a realiza revendicările sale naționale mai ales că a reluat colaborarea militară cu Antanta⁸². Cu acest prilej a avut loc un schimb de mesaje între noul șef al guvernului român, Ion I. C. Brătianu și omologul său de la Paris, Clemenceau. Acesta din urmă menționa bucuria Franței de a vedea România reîntrată în luptă și acționînd pentru „unitatea pămîntului românesc”⁸³.

Dincolo de asemenea declarații unii oameni politici francezi manifestau îndoieli asupra legitimității recunoașterii statutului de aliat României. În aceste condiții, legația din Paris înainta la 8 decembrie un *Aide-memoire* la Quai d'Orsay, în care se făcea istoricul intrării României în război, pentru eliberarea românilor din Ungaria și Bucovina, era reconstituită campania din 1916—1917 și erau prezentate condițiile care au impus încheierea păcii separate și au condus la reîntrirea în război. În final se sublinia necesitatea clarificării situației și a recunoașterii drepturilor legitime ale României⁸⁴. Cu ocazia prezentării documentului, Pichon are o discuție cu ministrul plenipotențiar al României care face o aluzie la intenția regelui Ferdinand de a efectua o vizită oficială în Franța.

Șeful diplomației franceze precizează că momentul nu este potrivit pentru vizită și declară că pentru moment Parisul nu poate încă considera România ca aliată dar că există cele mai bune sentimente față de aceasta și se acționează în interesul revendicărilor sale juste, urmînd a fi reglementată și situația de drept ⁸⁵.

Saint-Aulaire, aflat temporar la Salonic, preciza la 23 decembrie că guvernul român era foarte neliniștit de neprimirea recunoașterii statutului de aliat și a valabilității tratatului din 1916. România considera menționatul acord a fi în vigoare și nu anulat prin încheierea păcii separate. „Noi avem datoria de a recunoaște valoarea acestor considerații”, aprecia diplomatul francez ⁸⁶.

Inițiativa reglementării statutului României la Conferința de pace a avut-o totuși Marea Britanie. Cauza este foarte simplă mai ales în lumina raportului generalului Berthelot din 24 decembrie 1918, cînd anunța sosirea la București a unei misiuni britanice condusă de generalul Greenly dar însărcinată și cu chestiuni economice. „Va încerca, evident, aprecia Berthelot, a profita de condiții pentru a cîștiga pentru Anglia în domeniul economic un loc la care noi avem dreptul ca urmare a intervenției în Orient și a serviciilor aduse României. Franța nu poate să se dezintereseze de această situație și trebuie să ia la rîndu-i măsuri pentru a-și asigura în România locul cuvenit”. Generalul francez sugera cu acest prilej trimiterea a cît mai mulți foști membri ai Misiunii militare, în viața civilă oameni de afaceri, cu interese în Orient, pentru a consolida influența franceză ⁸⁷.

Așadar, englezii încercau a se infiltra economic în România care era considerată de francezi a fi în sfera lor de influență. Un semn al rivalității franco-britanice a fost la dispoziția dată de guvernul lui Berthelot de a nu cere și unități engleze la ceremonia reintrării regelui și guvernului în București. În spiritul intereselor britanice de a-și extinde influența în România trebuie privită și sugestia ministrului Marii Britanii la București de a se analiza chestiunea tratării României ca un aliat la Conferința de pace. Prin ambasada de la Paris s-a cerut și opinia guvernului francez ⁸⁸. O intervenție similară au făcut reprezentanții marilor puteri aliante la București, la 26 decembrie, cînd au subliniat că „România are dreptul, din punct de vedere moral și politic, la realizarea revendicărilor sale” ⁸⁹. Pichon a informat la 28 decembrie, oficiile diplomatice franceze că „Guvernul Republicii, în ceea ce-l privește, apreciază că Guvernul român, deși semnase împreună cu Germania Tratatul de la București, trebuie să fie considerat din nou ca aliat, în virtutea participării sale reînnoite la război împotriva Imperiilor Centrale. El propune deci ca Guvernele Aliate, dacă sînt de acord asupra acestui punct, să trateze România ca aliată și să admită ca în această calitate să fie reprezentată la negocierile de pace în aceleași condiții cu celelalte mici puteri Aliate” ⁹⁰.

O comunicare specială în acest sens este făcută guvernului britanic prin intermediul ambasadei de la Paris ⁹¹. Aceasta comunica după numai cîteva zile că Foreign Office era de acord cu sugestia franceză dar aprecia că tratatul din august 1916 fusese anulat prin semnarea păcii de la București și că pentru moment nu era necesară o declarație specială de înlocuire ⁹². Detalii suplimentare privind poziția britanică sînt date de ambasadorul francez la Londra ⁹³. Ministrul de externe al Italiei a fost de acord cu accep-

tarea României la Conferința de pace cu același statut ca celelalte state secundare sub rezerva soluționării chestiunii Basarabiei doar de conferință⁹⁴.

În mesajul de Anul Nou, adresat de Ferdinand președintelui Poincaré se sublinia că „În momentul realizării unității naționale, poporul român privește cu recunoștință la poporul francez care a dat dovadă de prietenie în momentele grele”⁹⁵. Ministerul francez al Marinei considera că situația din România era extrem de dificilă din punct de vedere economic ca urmare a jafului sistematic al ocupanților și a luptelor crâncene. Absența alimentelor, criza de combustibili și inflația dominau existența românilor în timp ce singura preocupare a guvernanților era de a profita de putere pentru a se îmbogăți cât mai rapid. Clasele de mijloc, se sublinia în sinteză, semănau cu cele din Franța. Chiar structura administrativă și a armatei erau identice. Mulți români erau cultivați, sensibili și inteligenți, care vorbeau de Franța ca de a doua patrie, dar nu au renunțat decât aparent la caracterul lor orientat. O simplă trecere prin Bucureștii începutului de an 1919, cu restaurante, teatre și cafenele arhipline, cu toaleta la ultima modă, nu putea sugera că țara era lovită de o criză gravă. O fracțiune infimă a societății românești risipea de fapt cu ostentație resursele țării în timp ce marea majoritate a poporului era lipsită de bunurile elementare⁹⁶.

Franța se bucura în România de un imens prestigiu fiind „venerată” de popor ca o mare putere care a fost ultima speranță în timpul ocupației germane. „Ne-am asumat pe lângă România, se afirma în sinteză, cel mai delicat rol, acela de consilier. Ne limităm însă la a indica guvernului român măsurile necesare la a orienta acțiunile oficiale, spre metode sănătoase care ar putea să-i salveze. Nu îndrăznesc să respingă sfaturile noastre dar le urmează fără convingere, fără rezultate deci și vor avea satisfacția de a ne imputa eșecul. Cei care speră că vom pune capăt abuzurilor ne văd alături de guvernanți și ne vor considera complici”. Pentru asigurarea viitorului poziției Franței se propunea, și din această sursă, o misiune economică menită a realiza cucerirea economiei românești în folosul Franței. Aceasta putea procura de aici grâu, lemne, lână și petrol în schimbul cărora se pot da diverse produse franceze. „Dar trebuie să ne grăbim, se sublinia în sinteză. Aliații noștri nu au rămas inactivi și ar putea profita înaintea noastră de situația creată prin actuala penurie de mărfuri”. Deși viitorul României era incert, se estima în același document, Franța trebuia să se intereseze de el deoarece însemna un punct de plecare pentru influența franceză în tot Orientul. De urgență se cerea trimiterea de ajutoare materiale și în acest fel s-ar preveni extinderea anarhiei și s-ar asigura în viitor preponderența economică și morală a Franței în România⁹⁷.

Foarte interesante aceste aprecieri oficiale franceze pe marginea situației și a perspectivelor țării derivate din situația de la începutul anului 1919. Preocuparea majoră din acel moment a guvernului român era de a obține recunoașterea valabilității tratatului din 1916 ca bază a participării țării la Conferința de pace. Față de intenția marilor puteri de a înlocui tratatul din 1916 cu o simplă declarație, Brătianu a declarat că preferă a se retrage de la conducere. Aceasta ar fi dus la o criză internă care, în opinia lui Saint-Aulaire, trebuia evitată cu orice preț deoarece putea avea efecte dintre cele mai grave⁹⁸. La 6 ianuarie 1919 Brătianu a convocat reprezentanții marilor puteri aliate și le-a exprimat speranța

că se va recunoaște valabilitatea deplină a tratatului din 17 august 1916. Diplomații în cauză au susținut opinia șefului guvernului român și au subliniat că recunoașterea cerută era singura cale de evitare a unei crize grave și de a ocoli aducerea de acuzații Antantei pentru dezastrul în care a intrat România⁹⁹.

A doua zi, la 7 ianuarie, Brătianu i-a convocat din nou pe cei patru miniștri plenipotențieri pentru a le declara impresia că România era tratată de marile puteri doar ca o nefericită care merită milă și nu ca un aliat. Ca urmare, reînnoia dorința de a se retrage cu guvernul său dacă nu se va da satisfacție țării. Saint-Aulaire a precizat opinia sa că Antanta nu și-a îndeplinit obligațiile asumate față de România în 1916, că situația acesteia nu se putea compara cu a Serbiei, așa cum făceau unii, că Tratatul de la București nu a fost sancționat de rege sau de parlament. „Ca urmare a unui act considerat aici injust și de rea credință”, sublinia diplomatul francez, România se putea îndepărta de Antantă după cum retragerea guvernului Brătianu putea provoca grave dezordini exact în momentul în care aliații aveau nevoie în zonă de o bază de acțiune sigură împotriva Rusiei¹⁰⁰.

Doi reprezentanți ai Consiliului Național român din Transilvania, Mocioni și Tilea au înaintat legației din București a Franței, la 7 ianuarie 1919, note prin care unirea Transilvaniei cu România era prezentată ca un fapt împlinit și prin care se protesta față de prevederile armistițiului încheiat de generalul Franchet d'Espèray cu guvernul maghiar¹⁰¹. În ianuarie 1919 are loc un interesant schimb de mesaje între generalul Berthelot și Georges Clemenceau pe marginea politicii franceze față de România. La 9 ianuarie Berthelot comunica șefului guvernului francez impresia sa că România era neglijată și ținută de o parte de problemele reglementării păcii și că i s-au făcut multe nedreptăți de la încheierea armistițiului, fiind favorizați înamicii tradiționali, ungurii și bulgarii. El insistă pentru soluționarea favorabilă a revendicărilor naționale românești și justifică foarte clar și direct acest deziderat. „Dacă vom da României satisfacțiile la care are dreptul și dacă ne vom menține angajamentele, vom avea în România o adevărată colonie franceză de peste 15 milioane de locuitori, unde ne vom putea dezvolta comerțul și industria și unde ne vom afla ca la noi acasă”¹⁰².

Clemenceau răspundea la 15 ianuarie precizând că guvernul francez a urmat față de România o politică care se inspira din situația juridică a țării, din tradiționala simpatie franceză pentru români ca și din necesitatea de a acționa în acord cu ceilalți aliați”. Ne-am ținut permanent angajamentele, afirma șeful guvernului francez, am spus deschis guvernului român opinia noastră și nu am favorizat niciodată pe bulgari sau unguri contra României”. Aceasta, deși a semnat pacea separată cu Puterile Centrale, a fost primită la Conferința de pace cu același statut ca și celelalte state mici aliante după cum există intenția de a lua tratatul din 1916 ca bază a reglementării frontierelor românești¹⁰³. Esența acestui răspuns este comunicat și lui Saint-Aulaire pentru a informa oficial guvernul român că aliații au căzut de acord a considera România ca reintrând în rîndurile lor și fiind acceptată ca atare la Conferința de pace¹⁰⁴.

Berthelot comunica la 20 ianuarie regretele sale că șeful guvernului nu i-a înțeles ideile, comunicatul deschis și fără rețineri. Susținea că reven-

dicările românești sînt juste și aprecia ca necesar a informa Parisul asupra emoției românilor care au impresia că sînt uitați. În ce-l privea, Berthelot nu a încercat de fel a încuraja agitația, ci dimpotrivă, s-a străduit a calma spiritele și a acționat întotdeauna ca un apărător al intereselor Franței. Dacă nu avea încrederea lui Clemenceau, va pleca imediat ce ca sosi succesorul în post¹⁰⁶. Replica șefului guvernului a fost mai dură: „Ați oferit anticipat demisia dvs. dacă nu voi fi de acord cu opinia dvs. Am precizat că nu sînt de părerea dvs. și am spus de ce. Desigur, nu sînteți condamnat a ocupa postul actual și spun aceasta cu intenția de a vă informa că înțeleg a vă lăsa libertate deplină. Acum îmi oferiți demisia condiționată de un dacă. Nu pot accepta această inversare de situație. Dacă nu aveți încredere în mine spuneți și veți fi rechemat”. Și Brătianu i-a comunicat punctul de vedere românesc timp de o oră. Se cerea însă o analiză critică a revendicărilor românești, Brătianu nefiind departe de a acuza Franța de greșelile foarte grave pe care le-a comis el. „Să-i lăsăm lui privilegiul acestui gen de discursuri”, încheia Clemenceau¹⁰⁶.

Într-adevăr, la 12 ianuarie Brătianu pleca în fruntea delegației române la Paris pentru a participa la lucrările Conferinței de pace. Înainte de a se urca în tren i-a declarat lui Saint-Aulaire că este obligat a acționa energic pentru obținerea recunoașterii drepturilor României și dacă nu va reuși va părăsi puterea. Subliniind că ar fi absurd de a fi bănuț drept partizan al lui Brătianu, pe care l-a criticat întotdeauna pentru tendințele sale dictatoriale, diplomatul francez atrăgea atenția asupra campaniei duse de forțe inamice pentru izolarea României și care a indus în eroare guvernele aliante asupra realităților românești și a rolului șefului guvernului liberal¹⁰⁷. Chiar a doua zi, la 13 ianuarie, Brătianu a făcut o oprire la Belgrad și a discutat cu prințul regent Paul chestiunea Banatului. Termenii convorbirii au fost comunicați și ministrului Franței la Belgrad care constată că luarea de contact nu a dat rezultate dar a fost utilă ca schimb de opinii¹⁰⁸. Brătianu a insistat mereu pentru respectarea strictă a literei tratatului din august 1916, ceea ce a cauzat dificultăți diplomației franceze. Saint-Aulaire a insistat pentru menajarea intereselor românești și utilizarea arbitrajului, subliniind că „în Orient România era pentru Franța cea mai solidă bază economică și politică, cu condiția ca fructul politicii noastre să nu fie compromis. Sînt absolut convins de aceasta. Ca urmare trebuie să creem opinia că dacă România are dificultăți, alții sînt responsabili și că sprijinul nostru este indispensabil pentru aplanarea lor”¹⁰⁹.

La 18 ianuarie 1919, în ședința plenară a preliminarilor Conferinței de pace președintele Franței a recunoscut că România a intrat în război, în 1916, doar pentru a înfăptui unitatea națională căreia i se opune prin constringere și samavolnicie Puterile Centrale¹¹⁰. Primit cu deosebită căldură la Paris, beneficiind de comentarii favorabile în presa franceză se părea că „circumstanțele în privința României sînt bune, dar Conferința trebuie să fie informată despre multitudinea problemelor românești pînă acum ignorate. Aceasta se datorește în ultimă instanță izolării geografice. Avînd în vedere sacrificiile recunoscute precum și interesele comune, este neîndoios faptul că rezultatul final va fi foarte satisfăcător”, se sublinia într-un document al Ministerului de Externe francez din 22 ianuarie 1919¹¹¹.

Deciziile de unire ale românilor au fost sprijinite și de comunitățile minoritare¹¹². Sașii din Transilvania au trimis o delegație la București

pentru a-și exprima adeziunea la actul unirii. În acest fel, constata Saint-Aulaire la 5 februarie 1919, cei care sprijineau unirea erau majoritari inclusiv în Banatul de Torontal, ceea ce impunea o examinare atentă a chestiunii din partea Conferinței de pace ¹¹³. Acest for, ca și Quai d'Orsay, au fost informați asupra revendicărilor naționale românești prin diversele memorandumuri pregătite de delegația oficială ca și prin broșurile speciale cu titlul *Le Roumanie dévopant le Congrès de la Paix* ¹¹⁴.

De altfel chestiunea Banatului a fost aceea care a preocupat cel mai mult diplomația franceză deoarece era disputat de doi aliați ¹¹⁵. O altă chestiune care a generat vii discuții și a dus la boicotarea lucrărilor Conferinței de pace de către România a fost legată de tratatul privind protecția minorităților impus de marile puteri ¹¹⁶. Chiar regina Maria a intervenit în chestiune și a adresat lui Clemenceau la 17 iunie 1919 o scrisoare în care aprecia că încercarea de a impune tratatul în cauză „este o teribilă umilință pentru noi”. Clemenceau a răspuns că deciziile Conferinței de pace nu erau luate doar de el și că reuniunea încerca a restabili justiția deși nici o decizie umană nu era deasupra criticii ¹¹⁷.

În cadrul Conferinței de pace s-a creat și Comisia pentru studierea chestiunilor teritoriale privitoare la România, care avea ca președinte pe A. Tardieu. Comisia a studiat cu toată atenția situația demografică, politică și economică din regiunile unite cu țara și a formulat recomandări adecvate ¹¹⁸. În acest fel pînă la jumătatea lunii iulie 1919 principalele chestiuni teritoriale românești au găsit o soluționare echitabilă. Doar problema Basarabiei nu a fost încă studiată pînă la acea dată dar Comisia a propus a se recunoaște drepturile legitime ale României. În opinia ministerului Afacerilor Externe al Franței Basarabia era integral românească, fiind parte integrantă din Moldova și cu Nistru ca unică frontieră estică convenabilă, ca urmare a unor argumente etnice, istorice și geografice ¹¹⁹.

Prin tratatul din 28 octombrie 1920, semnat la Paris de reprezentanții Franței, Angliei, Italiei și Japoniei, au fost recunoscute drepturile României asupra Basarabiei. „Am îndeplinit astfel un act de justiție față de populația care, în mai multe rînduri și-a exprimat dorința de a fi reintegrată patriei-mamă. Sacrificiile considerabile pe care România le-a asumat liber consimțit în timpul războiului i-au permis realizarea unității naționale” ¹²⁰, se afirma într-un document diplomatic francez. Guvernul american, deși invitat nu a aderat la tratat care, în anii ce au urmat semnării, a fost ratificat de Anglia, Italia și Franța. Japonia preocupată de ameliorarea relațiilor cu Uniunea Sovietică din considerente politice și economice, nu a ratificat tratatul care, în acest fel, conform prevederii sale, nu a intrat în vigoare ¹²¹.

În acest fel cu eforturi susținute și cu sprijinul diplomatic al Franței, România a obținut recunoașterea internațională a unirii. Reprezentanții ai Franței au fost prezenți și în operația de trasare pe teren a frontierelor României Mari, operație care s-a prelungit mai mulți ani ¹²². Sprijinul permanent al diplomației franceze nu a fost dezinteresat, așa cum am subliniat deja citind din afirmațiile generalului Berthelot sau din documentele diplomatice. În lumina surselor franceze și nu de altă natură este cert faptul că Franța a sprijinit militar, economic și politic România întregită cu scopul de a o transforma într-un avanpost al influenței sale în Orient,

într-o sursă de materii prime și piață de desfacere a produselor salc. Cetățeanul de onoare al României, generalul Berthelot nu ezita a menționa în rapoartele sale secrete posibilitatea transformării țării noastre într-o veritabilă colonie aducătoare de profituri. Este momentul potrivit a releva lipsa de conținut a tezei încă în circulație privind sprijinul dezinteresat al Franței, „sora latină cea mare”, acordat României în anii primului război mondial și la Conferința de pace. Iată câteva mărturii documentare suplimentare și complementare la cele deja invocate.

În octombrie 1916 Sain-Aulaire susținea necesitatea trimerii de ofițerii francezi în România. „Concursul lor este indispensabil pentru a pune în valoare calitățile armatei române, concentrind în minile noastre conducerea și controlul operațiunilor militare și a serviciilor de spate ce trebuiesc reorganizate. În acest fel armata română va depăși chiar așteptările noastre. O vom face chiar să contribuie la victoria comună, dar sub comanda noastră. Pentru noi este singura șansă de a juca în evoluția situației militare din Balcani și Europa Centrală de azi, iar apoi în viața politică care se va naște, un rol demn de Franța...”¹²³. În februarie 1917 același Saint-Aulaire releva situația dificilă de pe frontul din Moldova și aprecia că Franța nu are nici un drept să abandoneze România care a găsit resurse pentru a înfrunta marile greutăți și în admirația ce o nutrea față de Franța, de care era legată prin identitatea de cultură și ideal. „Nu este vorba numai de dreptate, umanitate și sentimente, sublinia diplomatul francez. Este vorba și de interesele noastre politice care ne cer să menținem și să întărim o Românie independentă și puternică ca un factor de echilibru indispensabil în sistemul menit a preveni o nouă tentativă de hegemonie de oriunde ar veni, interese economice pentru această piață latină unde comerțul, industria și finanțele voastre pot găsi un vast câmp de acțiune și o excelentă bază de expansiune în țările vecine”. Sprijinul acordat României în timpul războiului și la negocierea păcii va trebui să beneficieze de garanții politice și economice care trebuiau pregătite din timp printr-un program adecvat¹²⁴.

„Nu trebuie uitat, continua Saint-Aulaire, că România de după război va fi mai mare și mai ales va fi transformată prin unire, căci un sânge nou va pulsa. În munții Transilvaniei se află elementul cel mai pur și viguros al națiunii române. Transilvănenii, care în timpul dominației maghiare au suferit și au luptat pentru salvarea tradițiilor naționale, se vor opune tendințelor oligarhiei române de a domina Transilvania. Ei vor reprezenta un factor de energie, de mobilitate și de ordine”¹²⁵.

Robert de Flers elabora în iunie 1917 un plan pentru extinderea influenței franceze în România pornind de la necesitatea exploataării prestigiului Franței în țară. Prin cultură, sentimente și interese România era o țară francofilă care putea deveni o adevărată campioană latină a Estului. Mai mult chiar „România poate fi o adevărată colonie franceză susceptibilă nu numai de a mări influența franceză dar și de a ne aduce miliarde, spre deosebire de alte colonii”. Pentru atingere a scopului propus de Flers propunea trimiterea unei misiuni universitare care urma a desfășura o amplă activitate. Concluzia era că „Franța are de îndeplinit în România o activitate considerabilă al cărei succes se va vedea pe plan material și moral”⁶.

Cercurile interesate au acordat o atenție specială resurselor economice românești. Într-un studiu din iulie 1917, elaborat în cadrul legației franceze de la Iași se sublinia că România era o țară bogată și de viitor, dar care avea nevoie de tutelă morală și materială și „este de datoria și de interesul nostru să o ajutăm căci aservirea acestui popor latin de către slavi la porțile Orientului, ar slăbi considerabil influența noastră”. Existența poporului român, se aprecia în document, era de mare utilitate pentru viitorul civilizației occidentale fiind o piață care într-o zi putea deveni o barieră contra unui viitor pericol slav ce ar putea lua locul celui german actual. „Pentru toate aceste motive, se sublinia în final, este momentul să ne gândim să o redresăm și să o ghidăm cu o mină de fier”¹²⁷. Într-o notă adresată ministrului, Direcția afacerilor politice și comerciale evidenția că sînt puține țări în care relațiile economice ale Franței vor găsi un cîmp atît de larg de acțiune ca în România postbelică. Trebuia deci profitat încă de atunci de momentul favorabil și trebuia acționat pentru încadrarea economică a României așa cum era deja încadrată militar și urma a fi și pe plan intelectual prin misiunea universitară. În vederea atingerii obiectivului indicat se formula un plan de acțiune adecvat¹²⁸.

În raportul privind încheierea activității Misiunii militare franceze generalul Berthelot mărturisea sentimentul că eforturile depuse nu au fost inutile: în sufletul românilor, atît de apropiat de cel francez, s-au dezvoltat sentimente de grațitudine, și s-a mărit simpatia pentru Franța. A crescut numărul amicilor și a fost cîștigat sufletul soldaților, al poporului așadar. După război era foarte posibil ca România să se orienteze masiv spre Franța, de care o legau afinități etnice, morale și intelectuale. Toate acestea trebuiau dezvoltate mai ales prin obținerea victoriei. Dorind a pregăti viitorul, Berthelot a lăsat pe lîngă atașatul militar francez de la Iași cîțiva ofițeri și demobilizați legați de domeniul economic cu sarcina de a prospecta piața românească. Situația sumbră a României după pacea cu Puterile Centrale era de asemenea favorabilă intereselor franceze deoarece micșora neîndoielnic numărul germanofililor din țară¹²⁹.

„De aceea, considera Berthelot, Franța va trebui să urmărească cu un ochi binevoitor și atent evoluția României și să încerce a continua mai tîrziu opera începută. *Cu bunăvoință sau fără Franța va trebui să sprijine la Congresul de pace România și aceasta pentru propriul nostru interes.* Va trebui de asemenea să promovăm o politică economică activă, să deschidem școlile noastre ofițerilor români, facultățile studenților români etc. Ce vom găsi în România la încheierea păcii? Este greu de a ști. Oricum este previzibilă căderea regelui Ferdinand care are împotriva lui toată țara”¹³⁰.

Terminarea războiului nu a schimbat momentan situația privilegiată a Franței și nu a deschis calea finalizării unora din proiectele franceze de hegemonie. Informat că la Paris era pe cale de a se forma un consorțiu pentru acțiunea economică în România, Saint-Aulaire sublinia în ianuarie 1919 că era absolut necesar să fie asociate și întreprinderile economice românești interesate pentru a nu forma un bloc concurent. „Pentru a ne asigura în România preponderența economică care trebuie să fie unul din foloasele războiului, consideră diplomatul francez, momentul este excepțional de favorabil și nu-l vom mai întîlni. Trebuie deci să profităm de

avantajul ce rezultă din prezența unei armate franceze în România ca și de concursul pe care această țară îl așteaptă de la noi în sfera politică”¹³¹.

Ministerul lucrărilor publice și al transporturilor, din Paris, constata în mai 1919 că Franța avea atunci o situație excepțională, aproape incredibilă pentru oricine nu a putut-o remarca direct”. Influența noastră în România, se aprecia într-un document al acestui minister, derivă din rolul important jucat de noi în război ca și din afinitatea naturală a românilor pentru Franța. Este de un interes primordial pentru noi să căutăm să dezvoltăm această influență prin extinderea relațiilor economice. Trebuie să contribuim la ridicarea economică a țării pentru avantajul ei și al nostru. O Românie puternică va fi un excelent punct de sprijin pentru noi în Orient, mai ales dacă facem să dispară neînțelegerile româno-sirbe care sînt recente și superficiale”¹³².

În august 1919 însărcinatul cu afaceri al Franței la București, H. Cambon, analiza politica economică a Franței față de România. El constata că aceasta din urmă, era pe cale de a începe valorificarea extensivă a resurselor sale, sporite în urma unirii. Era însă nevoie de sprijin extern așa incit se cerea elaborarea unui program economic dar și susceptibil de a fi adoptat de guvernarea români, de liberali în fapt, grupați în jurul Brătienilor. Aceștia lansaseră lozinca „România pentru români” care trebuia însă citită, sesiza diplomatul francez „România pentru Brătieni”. Față de opoziția liberală la expansiunea economică franceză se cerea o acțiune sistematică și bine organizată dusă, de un grup industrial care trebuia însă să solicite colaborarea cercurilor românești interesate¹³³.

În timpul unei călătorii întreprinse în Transilvania în septembrie 1919 Saint-Aulaire remarcă primirea entuziastă pe care o compara cu situația similară din Maroc. „Îmi închipui că un asemenea cult pentru Franța nu se manifestă la nici un alt popor, cu excepția poate a Libanului” afirma în raportul final diplomatul francez. Cauza o găsea în prezența directă a trupelor franceze la eliberarea țării și în acțiunea de propagandă. „Am trimis mulți agenți în Transilvania cu misiunea de a participa la evenimentele și a lăsa impresia că acest moment important se realizează sub egida Franței. Grație acesteia Transilvania a fost evacuată iar linia de demarcație a fost fixată de generalul Berthelot. Ardelenii, mai mult ca alții, sînt gata a ne fi recunoscători datorită afinităților de rasă și a tradițiilor care au întreținut conștiința națională... Atașamentul transilvănenilor este sporit de faptul că dominația maghiară a fost foarte dură...”¹³⁴.

Saint-Aulaire a putut observa direct că Transilvania era ceea ce el numea elementul etnic cel mai pur și omogen al României Mari, fiind chemat a juca un rol important. „Menținerea și dezvoltarea influenței noastre în România depinde deci de ce vom face pentru a cultiva simpatiile ardente din Transilvania. Cu metodă și perseverență vom găsi aici cea mai bună bază pentru a ne asigura conducerea intelectuală și morală a României Mari ca și preponderența politică și economică. Avem deci aici un capital moral de o valoare inestimabilă”. Ca urmare diplomatul propunea o serie de măsuri pentru lărgirea influenței intelectuale, prin membrii Misiunii universitare franceze care începuseră a sosi, economice și politice care trebuiau să fie „unul din cîștigurile cele mai sigure și mai prețioase ale victoriei”¹³⁵.

În fine, chiar dacă documentele din care am dat aceste lungi dar explicite citate sînt foarte convingătoare sã mai menționăm o sursă: instrucțiunile privind activitatea ministrului plenipotențiar al Franței, date de ministrul de Externe în martie 1920. Documentul începea cu o schiță a condițiilor în care România a intrat în război „sub presiunea sentimentului național” și avînd astfel „o șansă de a ajunge la unitatea națională”. Dar România a fost inițial nevoită a renunța la revendicarea Basarabiei, datorită prezenței Rusiei în tabăra Antantei și a se limita la Bucovina, Transilvania și Banat. După defectiunea rusă, care a permis Germaniei a impune pacea dezastruoasă de la București, România și-a luat libertatea de acțiune și „a eliberat Basarabia de tirania bolșevică”; aceasta a permis realizarea primului act al unirii. Prăbușirea Puterilor Centrale a permis continuarea și încheierea procesului. Trecînd în revistă chestiunile care au generat fricțiuni între Conferința de pace și România, mai ales tratatul minorităților și acțiunea din Ungaria, ministrul de externe preciza: „În toate aceste probleme noi am fost apărătorii cei mai fideli ai intereselor românești; am sprijinit frontiera cu Ungaria la cererea românilor; la fel în cazul Basarabiei, doar în Banat am ținut seama și de interesele aliaților sîrbi”¹³⁶.

Misiunea încredințată ministrului plenipotențiar era de a profita de avantajele certe ale poziției Franței în România pentru a o consolida și a anula cauzele de slăbiciune. „Sprijinit pe rolul politic al Franței veți vorbi guvernului român cu autoritatea necesară pentru a-i impune sfaturile de înțelepciune necesare și a-i aduce sprijinul guvernului francez în problemele legitime pe care le are. Îi veți recomanda moderație și dragoste de pace, chiar față de inamicii de ieri, evitînd cu grijă impresia că noi îi sacrificăm... Prestigiul intelectual al Franței vă va furniza un mijloc de acțiune eficace și nu veți neglija nimic pentru a-l utiliza și dezvolta... Veți depune cele mai mari eforturi în domeniul economic”¹³⁷.

Diplomația franceză a urmărit așadar cu toată atenția, direct sau indirect, în țară ca și acțiunea emigrației procesul complex al formării statului național unitar român. Quai d'Orsay a jucat un rol activ în recunoașterea statutului de aliat al României la Conferința de pace în cadrul căreia a sprijinit activ toate revendicările juste de ordin național ale țării. Mobilurile acestui sprijin erau generate de interesul Franței de a-și crea o bază de acțiune, o sferă de influență într-un stat puternic, care dispunea și de un potențial economic sporit. Sprijinind în diverse moduri împlinirea idealului național al românilor Parisul nu a făcut decît să acționeze pentru promovarea propriilor interese, pentru instituirea unei veritabile hegemonii și aceasta la adăpostul unor lozinci demagogice privind originea latină și unitatea cultural-spirituală a celor două popoare.

Documente ale Ministerului de Externe, Ministerului Marinei sau Ministerului Lucrărilor Publice sau oficiali de talia ministrului plenipotențiar Saint-Aulaire sau a generalului Berthelot, au făcut referiri repetate și de loc accidentale la crearea unei sfere de influență franceză în România, la dominația politică, economică și spirituală, la transformarea acestora într-o veritabilă colonie franceză. Conjunctura și mai ales ignorarea atitudinii cercurilor românești, chiar dacă aceasta din urmă avea la bază tot mobiluri înguste, egoiste, de clasă, au împiedicat finalizarea intențiilor franceze. Prin toate aceste caracteristici analiza poziției diplo-

mației franceze față de formarea statului național unitar român poate fi privită ca un model de cunoaștere a raporturilor dintre o mare putere și un stat mic, aliați în război și negociatori inegali la soluționarea păcii.

NOTE

⁷⁷ Ibidem, c. 301–302, Légation de France, Jassy, le 10 Novembre 1918, no. 763, Saint-Aulaire.

⁷⁸ Ibidem, c. 303, Légation de France, Jassy, le 10 Novembre 1918, no. 765, Saint-Aulaire.

⁷⁹ Ibidem, c. 307–308, Légation de Roumanie en France, Paris, le 15 Novembre 1918, no. 3224, Cretzianu.

⁸⁰ Arh. St. fond Casa Regală, dosar 63 1918, f. 1, copia telegramei generalului Coandă adresată gener.ului Berthelot.

⁸¹ Idem, microfilme Franța, rola 187, c. 316–318, Salonique, le 17 Novembre 1918, no. 712, Franchet d'Esperey pour Minist're de la Guerre, Paris.

⁸² Ibidem, c. 301–305, Légation de France, Jassy le 11 Novembre 1918, no. 767, Saint-Aulaire.

⁸³ Ibidem, c. 309, mesajul lui Brătianu, din 17 noiembrie; Ibidem, c. 343, răspunsul lui Clemenceau din 21 noiembrie: acesta din urmă este publicat și în *1918 la români*, vol. II, București, 1983, p. 1228–1229.

⁸⁴ *1918 la români*, vol. II, p. 1258–1264.

⁸⁵ Arh. St., microfilme Franța, rola 187, c. 355, M.A.E., Paris, le 8 Décembre 1918, S. Pichon.

⁸⁶ Ibidem, c. 372–373, Salonique, le 23 Décembre 1918, no. 893–894, Saint-Aulaire.

⁸⁷ Ibidem, rola 175, c. 1068, Bucarest, le 24 Décembre 1918, no. 151, Berthelot.

⁸⁸ Ibidem, rola 187, c. 373, British Embassy, Paris, December 25, 1918, indescitabil.

⁸⁹ *1918 la români*, vol. II, p. 1281–1282.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 1284–1286.

⁹¹ Arh. St., microfilme Franța, rola 182, c. 361–362, M.A.E., Paris, le 30 Décembre 1918, Pichon.

⁹² Ibidem, c. 366–367, British Embassy, Paris, January 4, 1919, indescitabil.

⁹³ Ibidem, c. 372, Ambassade de France, Londres, le 5 Janvier 1919, no. 27, Fleuriau.

⁹⁴ Arh. St., microfilme Franța, rola 182, c. 364 Ambassade de France, Rome, 1er Janvier 1919, no. 3, Barrère.

⁹⁵ Ibidem, c. 363, copia mesajului.

⁹⁶ Ibidem, c. 432–441, Ministère de la Marine, Etat Major Général, Paris, le 30 Janvier 1919, Information: Au sujet de la situation actuelle de la Roumanie à la date du 1er Janvier 1919, fără semnătură.

⁹⁷ Ibidem, c. 442–443.

⁹⁸ Ibidem, c. 369–372, Legation de France, Bucarest, le 5 Janvier 1919, no. 10, Saint-Aulaire.

⁹⁹ *1918 la români*, vol. II, p. 1291–1292.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 1291–1299.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 1298–1302.

¹⁰² *Ibidem*, p. 1302–1308.

¹⁰³ *Ibidem*, vol. III, 1986, p. 161–163.

¹⁰⁴ Arh. St., microfilme Franța, rola 182, c. 414–416, M.A.E., Paris, le 15 Janvier 1919, no. 58–62, Pichon.

¹⁰⁵ *1918 la români*, vol. III, p. 171–173.

¹⁰⁶ Arh. St., microfilme Franța, rola 182, c. 424–425 Paris, le 24 Janvier 1919, no. 774, Clemenceau (în *1918 la români*, vol. III apar două răspunsuri ale lui Clemenceau datate 15 ianuarie 1919 – doc. 500 și 501 – care par variante și creează confuzie).

¹⁰⁷ *1918 la români*, vol. III, p. 132–134.

¹⁰⁸ Arh. St., microfilme Franța, rola 182, c. 403, Légation de France, Belgrad, le 13 Janvier 1919, no. 325, Fontenay; Ibidem, c. 406–408, Légation de France, Belgrade, le 14 Janvier 1919, no. 14, Fontenay.

¹⁰⁹ Ibidem, c. 404–405, M.A.E., Paris, le 13 Janvier 1919, Note, Larache.

¹¹⁰ *1918 la români*, vol. III, p. 167–169.

¹¹¹ *Ibidem*, 177–178.

¹¹² Vezi Nicolae Dascălu, *Unirea din 1918 și minoritățile naționale din România* în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie”, Iași, 1983, p. 51—67.

¹¹³ *1918 la români*, vol. III, p. 189—190.

¹¹⁴ Arh. St., microfilme Franța, rola 175, c. 136—176, memoriul în problema Banatului Timișoarei, *Ibidem*, rola 187, c. 708—709; *Ibidem*, rola 175, c. 176—196 etc.

¹¹⁵ *Ibidem*, rola 182, c. 446—456, diverse documente privind problema Banatului.

¹¹⁶ *1918 la români*, vol. III, doc. nr. 616, 618, 619, 623, 635 ș.a.

¹¹⁷ Arh. St., microfilme Franța, rola 182, c. 486—488, scrisoarea reginei Maria; *Ibidem*, c. 545—546, răspunsul lui Clemenceau; *Ibidem*, c. 519—520, un referat în problema garantării drepturilor minorităților.

¹¹⁸ *Ibidem*, rola 187, c. 690—701; *Ibidem*, c. 882—883, procese-verbale ale ședințelor Comisiei.

¹¹⁹ *1918 la români*, vol. IV, București, 1986, p. 23—25 (confruntarea cu microfilmul relevă că documentul este datat 15 și nu 11 iulie 1919).

¹²⁰ Arh. St., microfilme Franța, rola 183, c. 191—192, M.A.E., Paris, le 13 Décembre 1920, Note, nesemnată.

¹²¹ Pentru poziția Japoniei vezi Nicolae Dascălu, *Relații româno-japoneze în perioada interbelică*, în *România în istoria universală*, vol. II, 1, Iași, 1987, p. 306—310.

¹²² Arh. St., microfilme Franța, rola 192, c. 237—271, diverse documente franceze privind trasarea pe teren a frontierelor românești.

¹²³ *Ibidem*, rola 322, c. 44, Légation de France, Bucarest, le 29 Octobre 1916, no. 575, Saint-Aulaire.

¹²⁴ *Ibidem*, rola 89, c. 171—172, Légation de France, Jassy, le 27 Février 1917, F. nr. Saint-Aulaire.

¹²⁵ *Ibidem*, c. 172.

¹²⁶ *Ibidem*, rola 23, c. 58—72, Rapport du M. Robert de Flers, attaché à la Mission Militaire sur les moyens de développer l'influence Française en Roumanie, Jassy, le 12 Juin 1917; *Ibidem*, f. 73—76, notă asupra resurselor naturale românești.

¹²⁷ *Ibidem*, c. 173—174, Jassy, le 20 Juillet 1917, Étude sur le Roumanie, nesemnată.

¹²⁸ *Ibidem*, c. 158, M.A.E., Direction des Affaires Politiques et Commerciales, Paris, le 6 Décembre 1917, Note pour le ministère, fără semnătură.

¹²⁹ *Ibidem*, rola 322, c. 209—210, raportul citat.

¹³⁰ *Ibidem*, c. 211.

¹³¹ Arh. St., microfilme Franța, rola 198, c. 918—919, Légation de France, Bucarest, le 11 Janvier 1919, mas. 31—34, Saint-Aulaire.

¹³² *Ibidem*, rola 192, c. 902—903, Ministère des travaux publics et des transports, Paris, le 17 mai 1919, de Montalinet à M.A.E.

¹³³ *Ibidem*, rola 198, c. 1089—1095, Légation de France, Bucarest, le 23 Août 1919, no. 155, H. Cambon.

¹³⁴ *1918 la români*, vol. IV, p. 460—461.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 462—464.

¹³⁶ Arh. St., microfilme Franța, rola 183, c. 55—56, Le President du Conseil et Ministère des Affaires Etrangères, Paris, le 6 Mars 1920, à Dueschner, ministre plenipotentiaire de la France à Bucarest, Instructions.

¹³⁷ *Ibidem*, c. 57—58.

L'ACTIVITÉ DIPLOMATIQUE FRANÇAISE ET L'UNION DES ROUMAINS EN 1918 (II)

Résumé

Dans la deuxième partie de son étude, l'auteur analyse la position de la France à l'égard de la question du statut de la Roumanie à la Conférence de paix de Paris, dans le contexte de la rivalité franco-britannique.

À la fin de l'année 1918 et au début de l'année suivante, la préoccupation majeure du gouvernement roumain était d'obtenir la reconnaissance de la validité du traité de 1916 qui devait constituer la condition

préliminaire de la participation du pays à la Conférence de paix. La position intransigeante de la Roumanie a imposé à la diplomatie française, intéressée par le renforcement de son influence à l'est de l'Europe, l'acceptation des impératifs nationaux roumains et, dernièrement, la reconnaissance internationale de l'union. Dans la dernière partie de l'étude, l'auteur met en évidence, d'une part, les mobiles de la position française, engendrés par le désir d'amplifier la sphère d'influence sur un État qui disposait maintenant d'un potentiel économique accru et qui avait un rôle politico-diplomatique majeur dans le sud-est européen et, d'autre part, les motifs qui ont empêché la réalisation des intentions françaises. L'analyse de la position diplomatique française vis-à-vis de la formation de l'État national unitaire roumain peut être considérée comme un modèle de la connaissance des rapports entre une grande puissance et un État petit, alliés dans la guerre, mais négociateurs inégaux dans la conclusion de la paix.

THEODORE ROOSEVELT, VASILE STOICA ȘI CAUZA UNITĂȚII ROMÂNEȘTI

ION STANCIU

Chestiunea informării publicului american și chiar a oamenilor politici din Statele Unite în legătură cu cauza națională a Românilor, cu amploarea revendicării naționale și îndreptățirea lor nu a intrat ca atare în preocupările guvernului român în primăvara anului 1917. Că importanța și urgența ei nu era atunci clar percepută, rezultă și din confruntarea împrejurărilor în care s-a alcătuit și s-a trimis în Statele Unite cunoscuta „misiune patricică românească”, compusă din Vasile Lucaciu, Vasile Stoica și protolul Ioan Moța, cu neașteptatele și îndelungatele eforturi ce au trebuit să fie depuse în 1917 și 1918 pentru recunoașterea cauzei unității naționale statale a românilor, eforturi cu mult mai dificile decât se crezuse inițial la Iași.

Cind s-a constituit misiunea, oficialitățile române aflate în retragere în Moldova i-au fixat drept scop „propaganda pentru cauza Transilvaniei și intru-cît ar fi fost cu putință organizarea unor unități de voluntari români transilvăneni pentru frontul francez”. În afara acestei mențiuni, făcută de V. Stoica în broșura sa din 1926¹, care reia de fapt textul unui raport al său mai vechi², dîntî-o scrisoare a lui V. Lucaciu către C. Angelescu din 3 martie 1918, aflăm detalii în plus asupra țelurilor misiunii. Convocați la jumătatea lui aprilie 1917 la ministrul de interne Al. Constantinescu, lui Lucaciu, Ioan Moța și Stoica avea să li se facă cunoscut că misiunea lor era neoficială și că ea era trimisă de guvernul român pentru a informa guvernul american că se urmărea recrutarea unei unități de voluntari printre românii aflați în Statele Unite. În legătură cu acest obiectiv, care evident era socotit cel mai de seamă, Al. Constantinescu precizase că „avem cele mai mari aspirațiuni, se cuvine deci ca frații din Ardeal să dovedească cum au înțeles chemarea vremii și să formeze o legiune de voluntari” spre a lupta pe frontul occidental³. Misiunea mai avea și un al doilea obiectiv: „Trebuie să vizitați centrele locuite de frații transilvăneni, să faceți adunări, întruniri publice cu ei, să-și arate loialitatea față de Statele Unite și voința neclintită (a transilvănenilor-n.n.) de a se uni cu România”, explicase A. Constantinescu⁴. O zi mai târziu, la Ministerul de externe misiunea a primit noi precizări⁵.

Organizarea legiunii în primul rînd, ca expresie a participării românilor ardeleni de pretutindeni la înfăptuirea unirii cu România, ca și manifestările publice ale acestora în Statele Unite trebuiau deci să constituie formele cele mai convingătoare ale aspirațiilor românilor din Transilvania în fața opiniei publice și a cercurilor politice americane. Compența însăși a misiunii reflecta această optică. Ea era constituită din

3 transilvăneni, dintre care Vasile Lucaciu era cunoscutul erou al mișcării naționale memorandiste iar Vasile Stoica, ziarist și locotenent în armata română, avea o certă experiență în materie de propagandă națională. Atât Lucaciu cât și Stoica se achitaseră cu succes, mai înainte, de misiunea lor în cadrul delegației trimise în 1916 în Rusia pentru a organiza pe românii ardeleni și bucovineni aflați prizonieri la Darnița în formațiuni militare de voluntari care să-și exprime în modul cel mai clar adevărul la idealul național luptând în Moldova împotriva centralilor, alături de armata României ⁶.

Că acțiunea din Statele Unite trebuia să se desfășoare printre români și prin români, o dovedea și faptul că din toți cei 3 membri ai misiunii doar Stoica era cunoscător de limba engleză ⁷. Formularea obiectivelor misiunii ca și alcătuirea ei reflecta desigur atât graba cu care aceasta fusese organizată, la vestea că țările aliante intenționau să trimită și ele misiuni militare, care de altfel aveau să și ajungă în mai 1917 în Statele Unite ⁸. Dar ele oglindeau și o realitate mai veche. Relațiile cu Statele Unite înainte primului război mondial nu fuseseră destul de intense pentru a se solda cu o bună cunoaștere în S.U.A. a românilor și aspirațiilor lor ca popor. În perioada august 1914-august 1916, guvernul din București, stînjinit de însăși atitudinea sa declarată de strictă neutralitate, nu mai avusese apoi posibilitatea de a da amploare propagandei naționale nici chiar în statele Antantei, iar după intrarea României în război dramatica desfășurare a campaniei militare lăsase puțin timp preocupărilor vizînd organizarea unei propagande românești în Statele Unite. Se știa că pentru cîștigarea simpatiei și sprijinului publicului american ceilalți beligeranți duceau o adevărată competiție propagandistică în Statele Unite și la ea România era absentă, într-o vreme cînd războiul mondial devenise tot mai mult nu numai o luptă a armatelor ci și o mobilizare a conștiințelor, o confruntare a argumentelor și a drepturilor. După intrarea Statelor Unite în război alături de Antanta, la 5 aprilie 1917, cobeligeranța puneă brusc guvernul român în situația de a mai putea neglija această mare putere, cum se semnala Ministerului de externe din Iași în primăvara lui 1917 ⁹. Atît în perspectiva rolului ce S.U.A. aveau să-l joace la viitoarea conferință de pace cât și datorită speranțelor imediate, legate de un ajutor efectiv, material și financiar, pe care România îl aștepta de la noul aliat, acțiunea de propagandă încredințată misiunii patriotice se vădea imperativă, ca și problema deschiderii unei reprezentanțe diplomatice românești în Statele Unite ¹⁰.

În acest context, în care se cunoștea totodată că Statele Unite intraseră în război doar cu o declarație împotriva Germaniei dar fără a declara război Austro-Ungariei, se puneă și chestiunea esențială de a obține din partea guvernului american o recunoaștere a dreptului românilor la realizarea unui stat național unitar. După ce, prin tratatul secret încheiat în august 1916, se obținuse sancționarea și precizarea dreptului respectiv, România era astfel confruntată cu un nou front diplomatic, pe care trebuia dobîndită o recunoaștere similară și din partea Statelor Unite. Pe acest front, misiunea patriotică, prin obiectivele ei și prin rezultatele ce se așteptau de la ea, era deci importantă și trimiterea ei a căpătat prioritate în raport cu eforturile pentru numirea unui ministru la Washington și deschiderea legăției ¹¹.

Misiunea patriotică română a ajuns, după cum se știe, la Washington în primele zile ale lunii iulie 1917, dar curînd, de la cele dintîi contacte la Departamentul de stat și la cel de război, ea s-a văzut într-o situație puțin încurajatoare. Nu s-a acceptat constituirea unei formații de voluntari în Statele Unite. Din rațiuni de principiu, guvernul american nu voia să încurajeze tendința imigranților de a se organiza în asemenea formațiuni. Oficialitățile americane care au primit misiunea română, inclusiv secretarul de stat Robert Lansing, au evitat în același timp orice formulare de recunoaștere a scopurilor politice pentru care România se afla în război¹². Mai rămînea misiunii patriotice să treacă la atingerea celui de al doilea țel al său, drept care, cum scrie V. Stoica „ținutămi cîteva adunări importante în orașele cu populație românească”, la Jougstown, Trenton, Cleveland, Chicago¹³. Misiunea patriotică a luat astfel contact cu românii ardeleni de acolo, cu liderii lor¹⁴, care încă din anii neutralității României începuseră a-și arăta preocuparea pentru sprijinirea cauzei naționale, și, cu forțe proprii, acționaseră și pînă în vara lui 1917¹⁵. Dar mișcarea românească din Statele Unite mai avea de străbătut încă un drum lung pînă a-și organiza toate forțele care să o poată impune în fața publicului american prin acțiuni și mai reprezentative.

Participarea românilor la viața publică din Statele Unite era, de fapt, redusă iar manifestările lor naționale, izbutite în sine, nu aveau un efect sensibil în scena vieții politice americane. În aceste împrejurări, constatînd că ar fi trebuit în consecință ca activitatea ei să se îndrepte în altă direcție și anume în primul rînd spre propaganda directă în rîndul publicului și politicianilor americani, misiunea patriotică, lipsită totuși de instrucțiuni adecvate și de mijloacele financiare dar și nepregătită pentru schimbarea care se cerea, și-a încetat practic activitatea. În toamna lui 1917 cei 3 membrii s-au despărțit, Vasile Lucaciu oprindu-se la fiul său, la Trenton, Ioan Moța la Cleveland, în vreme ce Vasile Stoica rămăsese la Washington¹⁶.

De altfel, încă de la aflarea veștii că nu se primise promisiunea organizării legiunii de voluntari, în teritoriul neocupat al României activitatea misiunii patriotice devenise obiectul unor aspre critici venind din partea unor adversari ai guvernului condus de Ion I. C. Brătianu. Se ridicau voci care apreciau că întreaga misiune reprezentase un eșec sau o greșeală, puse pe seama ministrului Al. Constantinescu¹⁷. Aceste învinuiri erau totuși nedrepte judecînd după strădaniile celor 3 membrii ai misiunii, după condițiile în care acționaseră și mai ales după eforturile pe care ei aveau să le depună după descompunerea misiunii, fiecare de unul singur, pentru a continua activitatea de propagandă în special pentru informarea publicului american. Preotul Ioan Moța avea să scoată la Cleveland „excelenta sa foaie populară «Libertatea»” care a trezit mult entuziasm printre românii din S.U.A.¹⁸, dar activitatea cea mai intensă și mai cuprinzătoare avea să o desfășoare, după cum se știe, Vasile Stoica.

Acesta își amintea că încă de la abordarea la Washington a problemei înființării legiunii, misiunea începuse a întâmpina greutăți „a căror înlăturare atîrna foarte puțin de noi. Atitudinea noastră, observă deci el, trebuia să se îndrepte spre informarea lumii americane asupra neamului nostru. Era necesar cu atît mai vîrtos acest lucru, cu cît lumea americană nu ne

cunoștea de loc ; chiar bărbați în fruntea vieții politice abia știau unde este situată România, necum să cunoască problema Transilvaniei și idealul pentru care singeram” scria Stoica ¹⁹.

Cunoscător al limbii engleze, cum am mai arătat, după ce a rămas la Washington, Vasile Stoica s-a angajat cu energie în atingerea acestui obiectiv : „căutai să mă acomodez împrejurărilor și să răspindesc informații despre noi și lupta noastră ”²⁰. Observind adîncă influență a marii prese americane dar și indiferența și chiar ostilitatea unor ziare din S.U.A. față de România în urma campaniei militare purtate de ea în toamna și iarna 1916—1917, Stoica a acordat o atenție deosebită legăturilor sale cu lumea presei și acțiunii de a corecta atitudinea acesteia. Singur sau cu sprijinul reprezentanților mișcării naționale cehoslovace, sprijinit de ziaristii ce arătau simpatie cauzei românești, în conferințe, discuții, interviuri la cluburile de presă, prin articole publicate în mari cotidiene, Stoica a izbutit într-adevăr, începînd din august 1917, să atragă atenția publicului american asupra românilor și a aspirațiilor lor naționale ²¹.

„Una din strădanii mele de căpetenie era însă informarea oamenilor cu cuvînt în conducerea țării” accentua Vasile Stoica ²². Prin legăturile sociale, întîlnirile în cluburi și societăți, în familii, prin vizite „reusi nuăcar în parte să le infățișez jertfele și scopurile noastre, luînd aminte că sînt în America, de a cărui mentalitate trebuie însă să țin seama” adăuga Stoica. Acelora care, din cercurile guvernamentale, au arătat interes problemelor românești, precum Newton Baker, ministrul armatei, Franklin Lane, ministrul de interne, William Phillips și Alfred Putney, ambii din Departamentul de stat, senatorului Hitchcock sau lui I. H. Lawis, prieten al președintelui Wilson, Stoica avea să le furnizeze lămuriri și materiale utile ²⁴.

În 1917 însă, aceste contacte în sferile oficiale erau încă puține și în realitate abia în 1918 aveau ele să se înmulțească, dînd rezultate, pe măsură ce și poziția guvernului american a evoluat spre recunoașterea mișcărilor naționale din Europa centrală, inclusiv a mișcării românilor, prin declarația publică din 6 noiembrie 1918, după cum se știe. În vara lui 1917, cînd misiunea a ajuns în Statele Unite ca și toamna aceluiași an, impresia dominantă era că atît în cercurile oficiale ca și în mijlocul publicului american „greutatea cea mai mare era opinia favorabilă pe care o avea America despre Austro-Ungaria. Problema naționalităților etnice era un lucru nepriceput”, observa Vasile Stoica, subliniînd că însuși președintele Woodrow Wilson declarase război doar Germaniei, socotînd Imperiul habsburgic doar o victimă a acesteia ²⁵. Pentru a risipi aceasta „legendă” țesută în jurul Austro-Ungariei se adresa Stoica atît cerurilor presei cît și celor oficiale, cu intenția de a modifica atitudinea ultimelor și de a obține recunoașterea cauzei naționale românești, care în 1917 întîrzia să survină.

O excepție vizibilă în lumea politică americană o făcea în 1917, din acest punct de vedere, fostul președinte republican Theodore Roosevelt, și de aici legăturile pe care membrii misiunii patriotice le-au stabilit cu el imediat ce au avut ocazia, căutînd un aliat de prestigiu în campania lor de propagandă. Consemnările lui Vasile Stoica dar și alte mărturii, încă inedite, inclusiv corespondența primită de Theodore Roosevelt de la Stoica, vin să ne lămurească asupra acestor legături pline de semnificație, în circumstanțele descrise mai sus.

Vasile Stoica ne face astfel cunoscut că împreună cu părintele Lucăciu, a avut prima sa întâlnire cu fostul președinte american la 28 august 1917 vizitându-l la locuința sa de la Oyster Bay ²⁶, de pe Long Island, în apropierea New York-ului. Th. Roosevelt i-a primit cu cordialitate și „un ceas de vreme au vorbit cu dînsul despre problema românească, asupra căruia era, de altfel, destul de bine orientat”, ne face cunoscut Vasile Stoica. Roosevelt a mărturisit însă oaspeților săi că „pînă de curînd el avea încredere în rolul civilizator al Imperiului Habsburgic și credea că este necesară menținerea lui. Acum... era întru totul de acord cu aspirațiile noastre și prețuia foarte mult jertfele ce aducea România în acest război. Avea o părere admirabilă despre vitejia soldatului nostru” adăugă V. Stoica în relatarea sa. De altfel, asupra „profundului dor de dezrobire al neamurilor ei” [Austro-Ungariei-n.n.]. Roosevelt avusese cîteva importante întrevederi cu generalul M. R. Ștefanik ²⁷, lider al mișcării cehoslovace, cu care Stoica însuși avea să colaboreze amical și fructuos încă de la începutul acțiunii sale de propagandă ²⁸.

Stoica avea de asemenea să constate în cursul primei sale Întrevederi cu Th. Roosevelt că acesta „il învinuia pe președintele Wilson și administrația Partidului Democrat de nepricepere și lipsă de bărbăție. În privința noastră nu se îndoia că în urma acestui război toate teritoriile românești vor fi unite cu Regatul” ²⁹.

Th. Roosevelt a primit atunci lămuririle lui Stoica, „foarte bine impresionat de ele”, rugîndu-l pe acesta din urmă să-l țină la curent cu desfășurarea evenimentelor în problema cauzei românești ³⁰. Rugămîntea fostului președinte ca și atitudinea lui favorabilă față de problema românească i-au permis apoi lui Stoica să întrețină o corespondență și să apeleze la ajutorul lui Th. Roosevelt în activitatea sa de mai târziu.

Înainte de a vedea în ce a constat corespondența respectivă, este interesant de menționat că Roosevelt era de mult timp la curent cu unele aspecte ale problemelor românești. Încă din vremea primei sale președinții el fusese inițiatorul acelei note diplomatice americane, faimoase la vremea ei, transmisă de secretarul de stat John Hay marilor puteri europene în august 1902, solicitîndu-le o intervenție în chestiunea populației evreiești din România ³¹. Roosevelt nu izbutise atunci să insufle viață clauzelor tratatului de la Berlin, din 1878, care permitea o intervenție în treburile României, căci „în general orice presiune externă, prin însuși natura ei, nu avea efect la București”, cum îi comunica președintelui ministrul american din București ³², dar interesul celui dintîi pentru România s-a menținut și mai târziu. Acest interes s-a dovedit pînă la urmă a fi mai profund și mai cuprinzător decît lasă să se întrevadă episodul diplomatic din 1902, deoarece din bogata corespondență a președintelui Th. Roosevelt cu oamenii politici și capetele încoronate ale Europei, aflăm, de exemplu, că în 1905 el scria și reginei Elisabeta a României, mărturisindu-și plăcerea cu care citise unele din operele literare ale Carmen Silvei ³³. Regina îi răspundea, la rîndul său, la 12 octombrie 1905, cu o scrisoare socotită de editorul ei „de un neobișnuit interes”, prin care, între altele, regina accentua că „...sînt așa de multe lucruri de un interes crescînd care nu pot fi înțelese profund de către cineva care n-a vizitat țara noastră de loc” ³⁴.

Pe această cale și probabil pe altele, Theodore Roosevelt ajunsese să cunoască despre România și despre români destule lucruri care să-l facă

unul din puținii politicieni americani avizați asupra unora din problemele și aspirațiile lor, în situația complexă și mai largă din Europa de centru și sud-est, cum am văzut că Stoica însuși se convinsese în cursul discuției din august 1917, la Oyster Bay, Lucrul nu poate surprinde desigur, dacă avem în vedere în general marele interes arătat de Roosevelt, ca președinte, chestiunilor politicii externe, inclusiv afacerilor europene, interes de fapt neobișnuit la vremea lui pentru un președinte american. Acționînd din opoziție, călăuzit de puternice convingeri personale dar și cu 'greutatea publică a prestigiului său, Theodore Roosevelt avea să ia deschis atitudine în 1917 împotriva politicii președintelui Wilson față de Austro-Ungaria, socotind-o greșită. Stoica înregistra astfel cu satisfacție că la numai două săptămîni după întvederea lor, Roosevelt se pronunța, într-un mare discurs ținut la New York, în sensul că „pacea nu se poate face pînă ce națiunile mici nu vor fi dezrobite și unite cu țările mame”, accentuînd clar între altele: pînă ce România ungară (Hungarian Romania) nu va fi una cu „liberul Regat Românesc”³⁵.

Th. Roosevelt nutrea, se pare, aceste convingeri încă de la începutul războiului mondial și în 1917 el se simțea confirmat în păreriile sale de desfășurarea evenimentelor. Într-o scrisoare privată datată 22 februarie 1915, la Oyster Bay, fostul președinte i se adresa lui John St. Loc Strachey scriîndu-i că după opinia sa Anglia trebuia să îndrepte nedreptatea pe care o făcea de secole Islandei, după cum și alte popoare trebuiau să devină libere: „aceasta este exact ce simt despre românii și slavii pe care maghiarii îi apasă, exact ce cred despre polonezii pe care germanii îi apasă și despre finlandezii și caucazienii pe care îi oprimă rușii”³⁶.

După intrarea Statelor Unite în război, ezităările președintelui Wilson de a acționa în problema națiunilor asuprite din Austro-Ungaria îi apăreau deci cu atît mai puțin scuzabile lui Th. Roosevelt, mai ales în toamna lui 1917. În citițele sale editoriale, obișnuit publicate în ziarul „Kansas City Star”, fostul președinte avea să demonstreze incisiv inconsistența politicii wilsoniene. Astfel, în articolul intitulat *O întrebare cu răspuns difișil*, Roosevelt combătea logica situației după care Statele Unite erau în relații de pace cu Austria—Ungaria și Imperiul otoman.

Acestea două, arăta el, sînt „conglomerate rasiale în care una sau două naționalități tiranizează celelalte naționalități aservite”³⁷.

Lumea nu putea fi „sigură pentru democrație”, cum promisese președintele Wilson, cîtă vreme aceste naționalități aservite nu avea să fie libere și Roosevelt amintea că era cazul polonezilor, cehilor, sud-slavilor; situația rămînea neschimbată pînă cînd sudul Italiei nu avea să fie restituit Italiei „și românii din Ungaria de răsărit României”³⁸, cum se exprima el referîndu-se apoi la Transilvania. „Dacă nu ne propunem cu bună știință” să înfăptuim acest program, sublinia ex-președintele Roosevelt, „sîntem vinovați de rușine retorică cînd ne angajăm să facem lumea mai sigură pentru democrație”³⁹.

Un alt asemenea editorial, apărut tot în „Kansas City Star”, la 20 noiembrie 1917, definea politica lui Wilson, cu inconsecvențele ei, *A fifty fifty war attitude* (O atitudine de război de jumătate-jumătate), cînd era vorba de „vasalii” Germaniei, adică de Austro-Ungaria, Imperiul otoman și Bulgaria⁴⁰.

Aceste luări de poziție, care nu scăpau atenției reprezentanților naționalităților asuprite din Austro—Ungaria și pe care, într-adevăr și Vasile Stoica le consența cu speranță⁴¹, au continuat și după ce președintele Wilson a declarat, în sfârșit, război Austro—Ungariei, la 5 decembrie 1917. Th. Roosevelt scria un alt editorial pentru „Kansas City Star” la 7 decembrie, în care afirma că nu existau motive pentru care Bulgaria și Turcia trebuiau în continuare încurajate căci nu aveau, nici un rost să intrăm în război puțin dar nu destul”. Și el observa că „președintele a trimis un mesaj angajându-se să sprijine România dar e mai rău decât o simplă formalitate să trimiți un mesaj dacă nu se declară imediat război Bulgariei”⁴². Roosevelt amintea apoi din nou formula desmembrării Austro—Ungariei⁴³. La 21 decembrie 1917 încă un editorial publicat în același ziar sub titlul „O trădare a democrației”, preciza de asemenea că „este o ipocrizie să transmiți un mesaj de încurajare României și să nu declari război Bulgariei” și, în acest context Roosevelt se referea la victoria *Greater Romania* (România Mare)⁴⁴.

Chiar și mai tirziu, după aflarea programului celor 14 puncte ale președintelui Wilson, Roosevelt avea în continuare să ia apărarea luptei naționalităților asuprite împotriva oricăror formule de salvare a Austro—Ungariei. La 12 octombrie 1918, un editorial semnat de el în „Kansas City Star” cu titlul *Scopurile războiului și propunerile de pace*, combatea vehement ideea autonomiei naționalităților asuprite din Austro—Ungaria, avansată la punctul 10 al programului wilsonian mai sus amintit. Roosevelt remarca faptul că nu întâmplător puterile centrale acceptau cu mare grabă cele 14 puncte, căci simpla autonomie însemna, din punctul de vedere al naționalităților asuprite, „o trădare a cehoslovacilor, iugoslavilor, italienilor și românilor”⁴⁵.

De altfel, într-un editorial apărut puțin mai tirziu tot în „Kansas City Star”, la 30 octombrie 1918, și ocupându-se tot de cele 14 puncte, Th. Roosevelt sublinia că acel punct 10, care privea Austro—Ungaria „este atât de aberant încât chiar președintele Wilson îl abandonase între timp”⁴⁶.

În toamna lui 1918 situația era, într-adevăr, după cum este bine cunoscut, pe cale de a se inclina definitiv în favoarea naționalităților asuprite care doreau reunirea în state naționale proprii, dar pînă atunci, în această îndelungată și nu ușoară confruntare cu părerile potrivnice, glasul lui Theodore Roosevelt constituise o permanentă și clară încurajare. De aceea și Vasile Stoica menținuse legătura cu fostul președinte. Îl mai întâlnise de două ori, la New York, la biroul său de la revista „Metropolitan”⁴⁷, și nu ezitase să i se adreseze în scris, încă din septembrie 1917, în vremea cînd se află încă la Washington.

În corespondența lui Theodore Roosevelt, aflăm astfel o telegramă a lui Stoica, datată 19 septembrie 1917, din Washington, prin care se adresa cu o întrebare colonelului Th. Roosevelt: „Doriți să participați în comitetul *Ambulanța Americană pentru România*, care este parte a *Ambulanței Americane — Aliate*?, ... nu se cere o muncă activă din partea comitetului, avem nevoie de ambulante în România. Aprobarea (dumneavoastră + n.n.) va fi de mare ajutor”⁴⁸. Era vorba despre eforturile *Comitetului Ambulanța Americană pentru România*, creat încă din august 1917, care urmarea www.dacoromanica.ro pentru Crucea Roșie

din România. În această direcție acționau deja Stoica, căpitanul N. Mișlescu, Henry Sleeper și căpitanul american L. C. Doyle, ce au reușit să procure pînă la urmă un număr de ambulanțe „Ford”⁴⁹.

Cîteva zile mai tîrziu, Th. Roosevelt i se adresa lui Vasile Stoica cu o scrisoare în care-i comunica: „Nu pot intra în acel comitet dar voi fi bucuros să scriu o scrisoare de aprobare dacă socotești că este de vreun folos.”⁵⁰

Tot în arhiva personală a lui Th. Roosevelt se află și o altă scrisoare adresată acestuia de Stoica, puțin mai tîrziu, din Chicago, la 11 octombrie 1917, probabil cea mai interesantă din corespondența celor doi, cît va fi fost ea. Stoica se adresează de această dată în franceză, și scrie evident sub impresia puternică a discursului ținut de Roosevelt la New York, două săptămîni după întvederea lor de la Oyster Bay. „Excelentă, nu găsesc cuvinte potrivite pentru a vă exprima profunda mea grațitudine pentru splendidele declarații pe care le-ați făcut privind libertatea blindelor mele meleaguri transilvane, pe care așa de just le-ați numit „România ungară”⁵¹. „Pentru această libertate — continua Stoica — am singeraț și singeram noi acolo, în Carpați și în Moldova și pe Meleagurile Siretului. Convingerea noastră în victorie este de nezdruccinat și știm că din război va veni eliberarea națiunii noastre aservită de austrieci și maghiari. Din cauza acestei convingeri, oriunde ne găsim, noi, ceilalți români, ne punem toate forțele la dispoziția aliaților și a victoriei comune. Dar declarațiile dumneavoastră ne-au dat o nouă o forță mai ales nouă celorlalți români din Transilvania”, adăuga Stoica. „Căci sînt momente în care, considerînd că Statele Unite nu au declarat război Austro—Ungariei și că propaganda maghiară lucrează peste tot în America, ne e teamă că această puternică Republică nu va susține suficient cauza libertății micilor națiuni din Austro—Ungaria și în consecință situația noastră va rămîne aceeași ca și înainte de război. Și acest gînd ne duce la disperare. Acum nu mai avem înșă cea mai mică îndoială. Căci dumneavoastră sînteți America idealistă, puternică și decisă, America americană, care vorbește. Sîntem siguri de acum înainte că 4 milioane de români din Austro—Ungaria vor fi liberi. America ne declară aceasta...”, scria Stoica pentru care cuvintele lui Roosevelt valorau cît cea mai sigură promisiune⁵².

Într-o a doua parte a scrisorii sale, Stoica aborda apoi problema ambulanțelor pentru România. Aflăm de aici că Stoica luase cunoștință de răspunsul lui Roosevelt din 20 septembrie doar mult mai tîrziu, la 7 noiembrie, fiind plecat în acest timp în campania de propagandă ce o ducea pentru înscrierea românilor ca voluntari în armata americană. Stoica înțelegea faptul că „sînt alte chestiuni importante ce vă preocupă și vă împiedică să puteți accepta...” participarea la comitetul amintit. În schimb, promisiunea unei scrisori de adeziune din partea lui Theodore Roosevelt este bucuros acceptată, căci, „fiecare cuvînt ce veți scrie, fiecare cuvînt ce veți pronunța în favoarea noastră nu ne va fi, pur și simplu „de folos”, ci de „mult folos”, scria Stoica reluînd cuvintele lui Roosevelt din scrisoarea lui din 20 septembrie. „Va fi vocea celei mai mari autorități americane în favoarea unui popor alit de puțin cunoscut ca al nostru, care, prin sacrificiul pe care-l face în aceste zile pentru a opri diviziile tumultoase ale lui Mackenson și pentru a menține ordinea pe

pământul vulcanic din sud-estul Rusiei, nu este oare indicat a fi cunoscut și ajutat? . . .”⁵³.

În urma acestei scrisori, Th.-Roosevelt a susținut într-adevăr, prin recomandările sale, organizarea ambulanțelor pentru România. Deși nu participase direct la eforturile comitetului destinat preocupărilor, Stoica avea să precizeze mai târziu că fostul președinte a sprijinit mult amintitul comitet, care în octombrie 1917 pregătise deja 20 de ambulanțe „Ford”⁵⁴. Situația nesigură a transporturilor din Rusia a împiedicat însă pînă la urmă expedierea acestora spre România⁵⁵.

Sprîjinul acordat cauzei românești cu autoritatea sa de către Theodore Roosevelt a fost de altfel foarte apreciat la vremea lui și în România, unde, în ciuda izolării și dificultăților din toamna anului 1917, legate, cum se știe, de presiunile crescînde ale centralilor pentru o pace separată, veștile bune răzbăteau totuși, așteptate cu aviditate. Produsese astfel o vie impresie în România încă liberă vestea întrevederii lui Stoica cu Th. Roosevelt la Oyster Bay⁵⁶ cu care începuse legătura dintre cei doi. Se aflase, de asemenea, că în acele momente critice, fostul președinte american calificase România și armata sa drept „singurul punct sigur al frontului oriental”⁵⁷.

Valoarea atitudinii ex-presedintelui Theodore Roosevelt, mai ales sub raportul sprijinului moral pe care l-a adus cauzei naționale a unității românești, a fost incontestabilă. Mai ales în toamna și iarna anului 1917-1918, cînd situația României a fost cea mai critică iar atitudinea oficială a guvernului american față de cauza națională a poporului român nu a fost nici prea decisă și nici prea clară, ca mai târziu, Th. Roosevelt s-a dovedit a fi vocea politică cea mai importantă din Statele Unite care a susținut-o, care a contribuit la propagarea ei și, cu mult înaintea altor personalități influente din S.U.A., a crezut în viitorul statului național unitar român, a cărui realitate avea să capete viață deplină la 1 decembrie 1918.

NOTE

¹ V. Stoica, *În America pentru cauza românească*, tipografia Societății Anonime „Universul”, București, 1926, p. 7.

² Este vorba despre raportul lui Stoica datat 29 martie 1920, ce se poate găsi în fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R.S.R., Arhiva palatului, LVI, p. varia 6. Același document se află, cum menționează Valeriu F. Dobrinescu și Sorin Pirvu în articolul lor *The Romanian National Mission in The United States of America (1917-1918) Some contributions* (în „Anuarul Institutului de istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” tom XIX 1982, p. 142) și în Arhivele Ministerului Apărării Naționale iar într-o redactare mai restrînsă poate fi de asemenea consultat în Arhiva C. Angelescu, în fondul de manuscrise al Academiei R.S.R., la cota I Mss. 18; cu acest text în original Stoica îi raporta lui C. Angelescu activitatea sa.

³ Biblioteca Academiei R.S.R., Manuscrise, fond C. I. Angelescu, I, Mss 17.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem. Pentru detalii vezi și I. Stanciu, *România și Statele Unite în anii primului război mondial*, teză de doctorat, Universitatea din București, 1981, p. 75; vezi de asemenea V. Dobrinescu și Sorin Pirvu, *art. cit., loc. cit.*, p. 142.

⁶ I. Stanciu, *op. cit.*, p. 74-75.

⁷ V. Stoica, *În America pentru cauza românească*, p. 10.

⁸ Este vorba de misiunile Franței, Angliei și Italiei. Vezi pe larg asupra acestui aspect Victor Mamatey, *The U.S. and the East Central Europe, 1914-1918. A study in Wilsonian diplomacy and propaganda*, Princeton University Press, Princeton, 1957, p. 72, 114-119. Guvernul sîrb din Corfu intenționa și el să trîmită o misiune dar ea avea să ajungă la destinație abia mai târziu, în decembrie 1917 (Ibidem, v. p. 117, 185-187).

- ⁹ Arhiva M.A.E., fond 71/1914, E2, partea a II-a, dosar 37, f. 138; vezi pentru detalii și I. Stanciu, *op. cit.*, p. 120.
- ¹⁰ *Ibidem*, p. 70—74.
- ¹¹ *Ibidem*.
- ¹² *Ibidem*, vezi pe larg p. 76—78; vezi de asemenea B. Ranghet, *Relațiile româno-americane în anii primului război mondial 1916—1920*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 31—32 și V. Dobrinescu, Sorin Pirvu, *art. cit.*; *loc. cit.*, p. 142.
- ¹³ V. Stoica, *op. cit.*, p. 10.
- ¹⁴ V. Dobrinescu, Sorin Pirvu, *art. cit.*, *loc. cit.*, p. 142—143.
- ¹⁵ Vezi I. Stanciu, *op. cit.*, p. 117—118, asupra organizării mișcării naționale românești în S.U.A. în perioada august 1916—iulie 1917. Pentru perioada anterioară vezi p. 28—30, detaliile de aici fiind publicate de noi în studiul *Aspecte ale relațiilor româno-americane în anii neutralității României, 1914—1916 în Studii și materiale de istorie modernă*, vol. VI, Edit. Academiei R.S.R., București, 1979, p. 152—156.
- ¹⁶ V. Stoica, *op. cit.*, p. 10, Ioan Moța și V. Lucaciu au și plecat mai târziu din Statele Unite, primul spre România, în septembrie 1917, și al doilea spre Paris, după 10 luni de ședere în S.U.A. (*Ibidem*).
- ¹⁷ Vezi „Neamul românesc” din 31 august 1917; de asemenea, N. Iorga, *Memorii*, vol. 1, S. Ciornei, București, 1931, p. 107, 158—159.
- ¹⁸ V. Stoica, *op. cit.*, p. 10.
- ¹⁹ *Ibidem*, p. 9—10.
- ²⁰ *Ibidem*, p. 11.
- ²¹ *Ibidem*, vezi pe larg p. 13—14; pentru aceleași detalii și altele vezi de asemenea B. Ranghet, *op. cit.*, p. 39; I. Stanciu, *op. cit.*, p. 124—125 și V. Dobrinescu, Sorin Pirvu, *art. cit.*; *loc. cit.*, p. 143; pentru o contribuție mai recentă asupra aspectelor legate de prezența lui Stoica în S.U.A. în 1917—1918 vezi Constantin Stan, *Activitatea lui V. Stoica în Statele Unite în sprijinul Unirii (1917—1918) în „Acta Musei Napocensis”*. XXI (1984), p. 293—305.
- ²² V. Stoica, *op. cit.*, p. 15.
- ²³ *Ibidem*, vezi p. 16.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 16.
- ²⁵ *Ibidem*, p. 11.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 16.
- ²⁷ *Ibidem*.
- ²⁸ *Ibidem*, vezi p. 13—14.
- ²⁹ *Ibidem*, p. 17.
- ³⁰ *Ibidem*.
- ³¹ Vezi asupra textului notei, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1902*, Government Printing Office, Washington, 1903, p. 42—45 (Sursă citată în continuare F.R.U.S. . .).
- ³² Vezi, de pildă, pentru informațiile sale privind acest aspect și asupra incidentului în general, Cyrus Adler și Aaron M. Margalith, *With firmness in right. American diplomatic action affecting Jews 1840—1945*, New York, 1946, p. 119, 127—129.
- ³³ Vezi Joseph Bucklin Bishop, *Theodore Roosevelt and his time shown in his own letters*, vol. 2, Charles Scribners’ Sons, New York, 1920, p. 293.
- ³⁴ *Ibidem*. Scrisoarea, mai lungă, (*Ibidem*, p. 394—395) se referă inclusiv la aspecte ale problemei țărănești din România.
- ³⁵ V. Stoica, *op. cit.*, p. 18.
- ³⁶ Elting E. Morrison, ed. *The letters of The Roosevelt*, vol. 8, Harvard University Press, Cambridge, 1954, p. 900.
- ³⁷ Vezi *Roosevelt in the Kansas City Star. War time editorials by Th. Roosevelt*, with an introduction by Ralph Stout, Houghton Mifflin Co, Boston and New York, 1921, p. 23—24.
- ³⁸ *Ibidem*, p. 34.
- ³⁹ *Ibidem*.
- ⁴⁰ *Ibidem*, p. 54—55.
- ⁴¹ Vezi V. Stoica, *op. cit.*, p. 18, unde se referă la câteva dintre acestea.
- ⁴² *Ibidem*, p. 64—65. Este vorba despre mesajul de încurajare transmis de președintele Roosevelt regelui Ferdinand la 28 noiembrie 1917; pentru textul acestuia vezi *FRUS*, Supplement 2, 1917, vol. 1, p. 235. Vezi de asemenea, asupra circumstanțelor în care el a survenit, I. Stanciu, *op. cit.*, p. 99—100.
- ⁴³ *Roosevelt in the Kansas City Star*, p. 65.
- ⁴⁴ *Ibidem*, p. 73—75.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 226—229 pentru întreg textul.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 245.

⁴⁷ V. Stoica, *op. cit.*, p. 17.

⁴⁸ Library of Congress (Washington), Manuscript Division, Presidential Papers Microfilm, Th. Roosevelt Papers, Series 1, rola 246 (sursă citată în continuare MDLC, P.P.M.).

⁴⁹ V. Stoica, *op. cit.*, p. 19.

⁵⁰ M.D.L.C., P. P. M. Th. Roosevelt Papers, serie 3 A, rola 396, vol. 132, copia scrisorii din 20 septembrie 1917.

⁵¹ M.D.L.C., P.P.M., Th. Roosevelt papers, series 1, rola 248; Stoica reia aici expresia lui Roosevelt, în engleză, de „Hungarian Romania”.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ V. Stoica, *op. cit.*, p. 19.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Vezi „La Roumanie”, (Paris), 24 ianuarie 1918; în ziarul „Dimineața” a apărut chiar un „interviu” dat de Th. Roosevelt lui Stoica, dar este vorba de fapt tot despre relatarea primei lor întrevederi la Oyster Bay (vezi C. Stan, *art. cit., loc. cit.*, p. 298).

⁵⁷ „La Roumanie”, 24 ianuarie 1918.

THÉODORE ROOSEVELT, VASILE STOICA ET L'IDÉAL DE L'UNITÉ ROUMAINE

Résumé

Le gouvernement roumain ne s'est pas rendu compte dès le début de l'importance représentée par la mise au courant du public américain et même des hommes politiques des États-Unis, mais les membres de la „mission patriotique roumaine”, envoyée aux États-Unis en été 1917, ont vite découvert que cela était essentiel pour que la grande puissance transatlantique reconnût l'idéal de l'unité nationale des Roumains. En conséquence, notamment Vasile Stoica fut celui qui n'hésita pas à prendre contact et à maintenir des rapports avec Theodore Roosevelt, l'ancien président des États-Unis. Celui-ci s'est rélevé non seulement avisé à l'égard du problème de l'idéal roumain. Depuis quelque temps il manifestait un certain intérêt relié à la Roumanie et à ses affaires, il connaissait la question des nationalités opprimées du centre de l'Europe et avait pris publiquement une attitude ferme, dans la presse et par des discours, en faveur de leur libération, en relavant les inconséquences de la politique officielle menée par le président Wilson, qui tardait à militer pour la liquidation de l'Empire austro-hongrois. La Roumanie est souvent mentionnée par Theodore Roosevelt au cours de ces prises d'attitude; en même temps, sa correspondance avec Vasile Stoica relève un aspect significatif de la diffusion de l'idéal roumain aux États-Unis au cours des années critiques de la lutte pour la création de l'État national unitaire roumain.

CONTRIBUȚIA POPORULUI ROMÂN LA ÎNFRÎNGEREA FASCISMULUI

VASILE MOCAȚANU

Întreaga istorie a patriei noastre stă mărturie faptului că niciodată poporul român nu s-a împăcat cu dominația și asuprirea străină, că în ciuda unor vitregii ale vremurilor el a luptat eroic pentru a-și apăra ființa, libertatea și neatinerea. Un moment de covârșitoare importanță în spirala devenirii istorice a națiunii noastre l-a reprezentat, incontestabil, Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944. Încununare a luptei necurmăte duse de poporul român pentru propășire socială, independență și unitate națională, revoluția declanșată acum aproape patru decenii și jumătate, a marcat prin obiectivele, înfăptuirile și deschiderile imprimare dezvoltării societății românești, o eră nouă în istoria multinilenară a poporului român. „Înfăptuirea actului istoric de la 23 August — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — a deschis o eră nouă în istoria poporului român, era unor profunde transformări democratice, revoluționare, a realizării deplinei independente și suveranității naționale, a făuririi unei vieți noi”¹.

Pregătită în condiții de adâncă conspirativitate de către Partidul Comunist Român, în colaborare cu alte forțe politice și militare antihitleriste ale țării, revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — act de autoritate și voință unanimă a poporului român — a fost declanșată în după amiaza zilei de 23 August 1944 o dată cu arestarea guvernului antonescian și formarea unui nou guvern.

Expresie a voinței întregii națiuni române hotărâtă să-și traseze cu armele în mână făgașurile dezvoltării sale viitoare, revoluția a conturat încă din primele sale acte de autoritate — doborârea dictaturii antonesciene, instaurarea unui regim democratic, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste și trecerea de partea Națiunilor Unite — premisele și direcțiile înnoirilor viitoare.

Trecerea României din primul moment de partea coaliției antihitleriste — consecința unei hotărâri suverane a statului român — a fost consemnată în primul document difuzat la radio în seara zilei de 23 August 1944 — Proclamația regală — care anunța națiunea română, întreaga lume despre cotitura radicală săvârșită de România în politica ei internă și externă, despre hotărârea poporului român de a purta războiul antihitlerist împreună cu Națiunile Unite, precizând: „Poporul nostru înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărârii noastre liber luate și care nu atinge drepturile nimănui este un dușman al neamului nostru. Ordon armatei și chem poporul să lupte prin orice mijloace și cu orice sacrificii împotriva lui (...). Cel care nu va

da ascultare guvernului se opune voinței poporului și este un trădător de țară (...). Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină”².

Directiva operativă a Marelui Stat Major emisă în aceeași seară și transmisă trupelor spre executare ordona încetarea luptei alături de armata hitleristă „în scopul de a obține pacea cu Națiunile Unite și de a reîncepe lupta alături de forțele armate ale acestora pentru eliberarea Ardealului de Nord”³. La rîndul său guvernul român, informînd a doua zi guvernele principalelor puteri aliate despre cotitura radicală săvîrșită în România de forțele naționale interne preciza că are intenția „de a semna imediat armistițiul și de a contribui, cu toate forțele, la eliminarea de pe întreg teritoriul român a germanilor”⁴. Totodată poporul român era informat de guvern că Germania, împotrivindu-se acțiunii țării noastre, „s-a pus în stare de război față de România”⁵. La rîndul său partidul comunist chema poporul român să lupte „fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său”, și „să sprijine prin toate mijloacele eforturile războiului nostru de eliberare și consolidare a independenței țării”.

Așadar România a declarat război Germaniei naziste fără să fi cerut asentimentul vreunei puteri din coaliția Națiunilor Unite, fără o înțelegere prealabilă, scrisă sau verbală, cu vreuna din ele și fără a urmări alte scopuri decît cele corespunzînd exclusiv intereselor naționale fundamentale ale poporului român: înlăturarea dominației Germaniei fasciste și eliberarea părții de nord-vest de sub ocupația hitleristohorthystă. În momentul în care puterile Națiunilor Unite au luat cunoștința de acest act istoric al României, armata în totalitatea sa, poporul român se găseau deja în luptă împotriva trupelor hitleriste aflate pe teritoriul național. Cînd la 12 septembrie 1944 delegația română — sosită la Moscova încă de la 29 august — semna Convenția de armistițiu, hotărîrea poporului român de a participa la războiul antihitlerist cu toate forțele sale umane și materiale, începînd de la 23 August 1944, devenise o realitate în plină desfășurare, care polariza strădaniile și speranțele de viitor ale întregii națiuni, fapt ce atestă, o dată în plus, caracterul sincer și loial al alăturării țării noastre coaliției Națiunilor Unite⁶. Intrarea României în războiul antihitlerist a fost deci un act suveran, independent, înfăptuit prin opțiunea liberă a întregului popor român.

În după amiaza zilei de 23 August 1944 întreaga armată română, într-o unanimitate desăvîrșită, de la soldat la general, fără șovăire și ezitare, fără să se împartă în tabere adverse, care ar fi avut consecințe tragice pentru națiunea română, a întors armele împotriva hitleriștilor și a luptat apoi, timp de nouă luni, cu un eroism de legendă pînă la zdrobirea completă a Germaniei hitleriste.

Condițiile concrete în care se afla România în acel moment au impus comandamentului român organizarea și executarea a trei mari operații ce trebuiau desfășurate concomitent și cu toată rapiditatea: o acțiune de lichidare a tuturor rezistențelor hitleriste din zona interioară a țării; o alta de apărare pe frontierele de sud și de vest și în podișul Transilvaniei, necesitînd crearea unui front de peste 1400 km, cu scopul de a zădărnici

orice încercare de pătrundere a inamicului spre interiorul țării; a treia acțiune consta în desprinderea din dispozitivul german a unităților și marilor unități române de pe frontul din Moldova, regruparea și reorganizarea lor în vederea luptelor pentru eliberarea părții de nord-vest a țării și participarea apoi, alături de glorioasa armată sovietică, de Națiunile Unite, la lupta pînă la victoria asupra Germaniei naziste.

Dragostea de patrie a ostașilor români, capacitatea de organizare și conducere a comandanților de toate gradele, a comandamentelor tuturor armelor, cooperarea strînsă între forțele militare terestre, aeriene și maritime — în zonele unde s-au impus acțiuni comune —, prezența activă din primele momente a formațiunilor de luptă patriotice, sprijinul larg acordat armatei de întregul popor, eroismul neasemuit cu care s-au angajat în luptă ostașii români și toți acei ce s-au bătut cu arma în mînă, precum și condițiile externe favorabile în care s-a declanșat și desfășurat revoluția de eliberare socială și națională, sînt factori obiectivi și subiec-tivi care au permis ca aceste trei acțiuni de mare amploare și complexitate să fie realizate cu deplin succes, în mod magistral.

Deși comandamentul german dispunea de o superioritate netă de forțe și mijloace pe teritoriul României, cu posibilități de a aduce noi efective din Bulgaria și Iugoslavia, datorită faptului, însă, că armata română a fost în totalitate de partea revoluției din primul moment și a acționat rapid, în toate zonele țării unde a venit în contact cu hitleriștii, că a fost dată de la început lovitura principală asupra comandamentelor ce conduceau trupele germane din zona interioară, a fost paralizată posibilitatea hitleriștilor de a-și coordona acțiunile și de a realiza concentrări masive de forțe și mijloace în locurile și în momentele dorite. Aceasta în timp ce conducerea română a putut să păstreze tot timpul inițiativa, să aibă legături permanente cu unitățile și marile unități, cu autoritățile locale de pe întreaga arie de desfășurare a acțiunilor, care transmiteau prețioase informații, și să le dirijeze efortul spre atingerea scopului general urmărit.

Ca urmare în perioada 23—31 august 1944 armata română, împreună cu formațiunile de luptă patriotice și avînd sprijinul plinar al întregului popor român a eliberat capitala, partea centrală, de sud-est, de sud și de sud-vest a țării — aproximativ 2/3 din teritoriul ei de atunci ce însuma o suprafață de peste 150 000 km² —, înfruntările desfășurîndu-se pe uscat, în aer și pe apă. La aceste lupte armata română a participat cu 37 de divizii, un detașament de pază în zona petrolieră și diferite unități și formațiuni, totalizînd un efectiv de 465 659 de militari. Din rîndurile armatei române au căzut 8 500 militari. Peste 56 000 de militari hitleriști au fost luați prizonieri, iar peste 5 000 au fost uciși în lupte; aceasta însemna echivalentul a șase divizii germane scoase din luptă. De asemenea, a fost capturată sau distrusă o mare cantitate de armament și tehnică de luptă a inamicului printre care 498 nave fluviale și maritime (60 scufundate), 228 de avioane, mii de tunuri de diferite calibre, mitraliere, puști, autovehicule militare, numeroase depozite de muniții, carburanți, tehnică de luptă și alte materiale militare de campanie⁷. Comandamentul german a fost privat de sutele de mii de ostași români, care i-au devenit adversari, de potențialul economic al României, de întregul sistem de transmisiuni, aerodromuri și infrastructuri aviatice de pe teritoriul româ-

nesc — pierderi care au influențat în mod catastrofal asupra potențialului, economic și militar german și a întregii situații strategice a Germaniei, fasciste în sud-estul continentului Europei⁹.

Prin acțiunea rapidă și hotărâtă a armatei în zonele unde s-au desfășurat lupte podurile, porturile maritime și iluviale, căile ferate, tunelurile, numeroase obiective industriale și îndeosebi instalațiile bazinului petrolifer din Valea Prahovei au fost cruțate de distrugerile plănuite de hitleriști, fapt care a avut o mare însemnătate pentru desfășurarea operațiilor militare pe toată durata războiului antihitlerist. Victoria revoluției de eliberare socială și națională a contribuit substanțial la prăbușirea frontului german în această zonă a Europei, la deschiderea direcțiilor de pătrundere spre partea sudică a Reichului german, acționind ca un factor de accelerare a desfășurării războiului purtat contra Germaniei naziste. În timp ce revoluția română se desfășura victorioasă, pe front, în zona Iași-Chișinău, armata sovietică dădea lovituri zdrobitoare forțelor hitleriste. Ca urmare a succeselor obținute de forțele participante la revoluție și a nimicirii principalelor forțe ale Grupului de armate germane „Ucraina de sud” de către fronturile 2 și 3 ucrainiene sovietice în punga de la Iași-Chișinău, armatele sovietice au putut înainta rapid, fără să mai întâmpine vreo rezistență, în zonele de sud, centrală și de vest ale României, zone care, la sosirea trupelor sovietice, erau deja eliberate de către armata și poporul român. Revoluția română s-a influențat reciproc atit cu ofensiva sovietică, cât și cu lupta popoarelor din Balcani și, îndeosebi, cu lupta de eliberare națională a popoarelor Bulgariei și Iugoslaviei⁹.

Punind în evidență semnificațiile politice și militare ale revoluției din August 1944, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că: „prin întoarcerea armelor și angajarea României cu întregul ei potențial, alături de Uniunea Sovietică și aliați, în războiul antifascist, s-a dat o puternică lovitură planurilor strategice ale Germaniei hitleriste. Aceasta a dus a prăbușirea întregului front din sud, a deschis calea înaintării rapide a trupelor sovietice, a accelerat zdrobirea dispozitivului militar al Germaniei în această parte a Europei. Așa cum menționa presa Uniunii Sovietice și a țărilor aliate, acțiunea insurecțională a României, intrarea ei în lupta împotriva Germaniei hitleriste au avut repercusiuni uriașe asupra desfășurării cursului războiului”¹⁰. Este un fapt incontestabil că prin dezagregarea întregului sistem militar german din Europa de sud-est, prin eliminarea posibilităților de aprovizionare a Reich-ului cu carburanți și lubrefianți din Valea Prahovei și cu alte produse românești, precum și prin criza politică declanșată în Bulgaria, Ungaria și Croația, ca urmare a alăturării României la coaliția Națiunilor Unite, actul istoric de la 23 August 1944 a scurtat războiul cu circa 200 de zile¹¹.

După înfăptuirea victorioasă a revoluției, parte componentă a participării României la războiul antihitlerist, continuând operațiile împotriva trupelor hitleriste și horthyste, armata română, cot la cot cu armata sovietică, a dus lupte grele pentru eliberarea părții de nord-vest a teritoriului României de sub ocupația horthystă-hitleristă.

~ După ce a stăvilit, printr-un eroism de masă, ofensiva dușmană declanșată în prima parte a lunii septembrie în podișul Transilvaniei, în Crișana și în Banat, nepermițându-i să ajungă pe aliniamentul Carpaților

Meridionali, armata română, împreună cu trupele sovietice — care au ocupat dispozitiv de luptă în capul de pod acoperit de Armatele 1 și 4 române —, comandate de generalii Nicolae Maciei și respectiv Gheorghe Avramescu a trecut la izgonirea horthyștilor și hitleriștilor cotropitori de pe strămoșescul pământ transilvănean. În acele momente de grea încercare, întregul popor a fost mobilizat la luptă, un rol însemnat avîndu-l înflăcăratele chemări, pătrunse de un profund spirit patriotic, ale partidului nostru comunist, care au găsit un amplu ecou în rîndurile maselor largi populare, ale armatei române. „Luptați într-un război drept, război de eliberare (...) se arăta în Manifestul C.C. al P.C.R. către armată din 4 septembrie 1944. *Întregul popor român înconjoară cu dragoste lupta noastră plină de elan și jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independență și o viață mai bună*”¹².

La începutul lunii septembrie 1944 configurația frontului în România era complet nefavorabilă Germaniei naziste. Trupele române dețineau la nord de Carpații Meridionali și la vest de cei Occidentali un cap de pod strategic cu o suprafață de circa 55 000 km². Inițial, apărarea acestui front a fost realizată încă din noaptea de 23/24 august de Armata 1 română¹³. La 4 septembrie o parte a acestui front, adică porțiunea dintre Întorsura Buzăului și Munții Apuseni, a fost preluată de Armata 4 română. Justețea măsurilor luate de comandamentul român a fost confirmată de evenimentele militare petrecute în acea zonă a frontului în prima jumătate a lunii septembrie, cînd inamicul a trecut la ofensivă, succesiv, între 5—15 septembrie în podișul Transilvaniei, în Crișana și Baia. Scopul acestei ofensive era „de a cuceri trecătorile din Carpații Meridionali și de a le zăvori”¹⁴, după cum notează în memoriile sale generalul-colonel Hans Friessner, fostul comandant al Grupului de armate german „Ucraina de sud”. Cu toate că se aflau în curs de realizare a noului dispozitiv, marile unități române au rezistat cu vitejie și eroism în fața atacurilor forțelor inamice. Folosind cu iscusință terenul și armamentul, existînd o bună cooperare între arme, ostașii noștri au reușit în câteva zile, să stăvilească ofensiva dușmanului pe toate direcțiile. Zădărniciînd încercarea inamicului de a împinge frontul pe linia lanțului carpatic — a cărui forțare pe toată întinderea sa ar fi necesitat apoi un timp îndelungat, eforturi și pierderi mari — trupele noastre au purtat progresivă rapidă a armatei sovietice spre centrul Transilvaniei, spre Iugoslavia și Ungaria.

În perioada cînd cele două armate române luptau pentru a opri ofensiva germano-ungară, forțele sovietice se deplasau din zona petrolieră și din Oltenia prin trecătorile Carpaților Meridionali, pentru a se concentra în marele cap de pod strategic, ținut ferm de armata română de la nord și vest de acești munți, și a intra pe frontul pe care se va înfrunța dirz cu inamicul. Intrarea treptată uneori din marș în dispozitivul de luptă a armatelor sovietice între 6 și 18 septembrie a schimbat considerabil raportul de forțe în defavoarea inamicului. Pînă la începutul lunii octombrie, trupele române și sovietice au dus apoi împreună lupte grele pentru îmbunătățirea aliniamentelor în vederea declanșării unei ofensive de proporții mai mari¹⁵.

În prima decadă a lunii octombrie 1944, armatele române și sovietice din cadrul Frontului 2 german au declanșat o mare operație ofen-

sivă care avea drept scop zdrobirea ultimelor forțe inamice aflate pe teritoriul României și pe cele din partea de est a Ungariei. Încă din prima zi, unitățile române și sovietice au rupt apărarea inamicului pe un front larg și au pătruns în dispozitivul acestuia. Înfrângând rezistența înverșunată a unităților hitleristo-horthyste, ele au eliberat orașele Tirgu-Mureș, Cluj, Salonta, Oradea și alte localități. Continuând cu vigoare ofensiva, au dus lupte grele pentru zdrobirea apărării înverșunate a inamicului și eliberarea ultimei brazde din glia străbună. În ciuda tuturor greutăților, folosind o tactică adecvată, bazată deseori pe manevre de flanc și învăluri, unitățile române și sovietice au reușit să înfrângă pe inamic și, în seara zilei de 24 octombrie, au ajuns în apropierea orașelor Carei și Satu Mare. În noaptea de 24 spre 25 octombrie, diviziile 9 și 18 infanterie române, comandate de generalii Costin Ionașcu și respectiv Cameniță, atacând cu o parte din forțe de front iar cu alta făcând o dublă învăluire, au eliberat în zorii zilei de 25 octombrie 1944 orașul Carei. În aceeași zi, Divizia 135 sovietică a eliberat orașul Satu Mare în cooperare cu Divizia 11 infanterie română, comandată de generalul Edgar Rădulescu, care a întors apărarea inamicului pe la vest de oraș. Atingând granița de nord-vest a țării, trupele române și sovietice au început să pătrundă și în această parte pe teritoriul Ungariei. Astfel, întregul teritoriu al României a fost eliberat de sub dominația fascistă. Marele Stat Major în comunicatul asupra operațiilor din ziua de 25 octombrie dat publicității anunța țării întregi că după eliberarea orașelor Carei și Satu Mare, trupele române „au depășit frontiera româno-maghiară dezrobind astfel întreaga Transilvanie” și că „Ajunse azi pe frontiera din 1940, diviziile noastre sînt gata de un nou efort și noi jertfe pentru consfințirea drepturilor noastre prin lupte alături de marii noștri aliați, pînă la înfrîngerea totală a forțelor germano-maghiare”¹⁶. La rîndul său Ministerul de Război printr-un ordin general din 26 octombrie arăta : „(...) Ardealul sfînt, leagăn scump al românismului, furat printr-un odios dictat, oferit cu generozitate de dictatorii Europei magnaților unguri pentru întregirea latifundiilor lor, a revenit azi, prin luptă dreaptă și jertfă vrednică la Patria din care a fost rupt (...)”¹⁷.

În luptele pentru zdrobirea trupelor hitleristo-horthyste din partea de nord-vest a țării, ostașii români au eliberat aproape 900 de localități, dintre care 8 orașe și 18 localități importante, au străbătut masive muntoase și au forțat cursuri de apă. Între 1 septembrie și 25 octombrie 1944, armata română, luptînd cu un efectiv de aproape 270 000 de militari, a provocat inamicului numeroase pierderi materiale și umane : peste 11 000 de militari inamici au fost uciși sau luați prizonieri și a capturat o mare cantitate de armament, muniții și tehnică militară. Pierderile proprii s-au ridicat la peste 50 000 de ostași (morți, răniți și dispăruți)¹⁸. Pretutindeni trupele române și sovietice au fost primite cu caldă bucurie de populația transilvăneană care aștepta de mult ziua eliberării de sub dominația străină. În timpul acțiunilor militare din Transilvania, contribuția populației din zona operațiilor sau din spatele frontului inamic la înfrîngerea fascistilor s-a manifestat prin diferite forme : acțiuni de partizani, atacarea subunităților fasciste în retragere, furnizarea de informații trupelor române și sovietice, transportul muniției, îngrijirea răniților, repararea podurilor și soselelor, călăuzirea unităților prin munți

și păduri, înscrierea voluntară spre a lupta cu arma în mână pentru eliberarea patriei. În amintirea faptelor de vitejie săvârșite de ostașii români în lupta pentru eliberarea patriei de sub dominația fascistă, data de 25 octombrie a fost proclamată Ziua Armatei Republicii Socialiste România, sărbătoare a întregului nostru popor.

Caracterul și scopurile nobile ale participării României la războiul antihitlerist, unitatea dintre acestea și lupta maselor pentru instaurarea unui regim democrat-popular în țară, pentru crearea premiselor necesare consolidării independenței și suveranității reale a poporului român, angajamentele asumate față de Națiunile Unite au făcut imperioasă ducerea acțiunilor militare de către armata română dincolo de fruntariile patriei, pe teritoriul Ungariei¹⁹. În acest scop forțele revoluționare din țară, în frunte cu comuniștii, au mobilizat întregul popor pentru susținerea războiului până la încheierea lui cu victoria deplină asupra fascismului. Acționând constant în această direcție ziarul „Scînteia”, organul central de presă al U.C. al P.C.R., a lansat, la 27 octombrie 1944, chemarea: „Dar războiul nu s-a terminat. Trebuie să luptăm mai departe, să nimicim în birlogul său fiara hitleristă, să nimicim din rădăcini imperialismul german și uneltele sale criminale de felul lui Szalasi. Înainte, spre Budapesta, spre Berlin”²⁰.

Începute în prima decadă a lunii octombrie 1944 și prelungite în timp până la 15 ianuarie 1945, luptele armatei române pentru eliberarea Ungariei, la care au luat parte activă peste 210 000 ostași români, — încadrați în 17 divizii de infanterie, un corp aerian, două brigăzi de artilerie antiaeriană, o brigadă de cai ferate și în numeroase alte unități și formațiuni militare²¹ s-au desfășurat în condiții operativ-strategice deosebit de complexe, pe o toamnă și o iarnă cu condiții meteorologice foarte grele și împotriva unui inamic care opunea o rezistență dîră prin folosirea la maximum a tehnicii militare și armamentului de care dispunea, a terenului și acoperirilor ce-l avantajau. Animați însă de profunde sentimente patriotice, de dorința înfringerii acelorora de pe urma cărora a avut atît de mult de suferit poporul român, ostașii noștri, au făcut efortul pînă la jertfa supremă, cînd situația a cerut, pentru zdrobirea, pas cu pas, a întregului efort de rezistență al inamicului.

Acționînd spre rîul Tisa, cu opt divizii pe la nord de Nyiregyháza, cu cinci divizii pe direcția generală Arad-Debrețin-Nyiregyháza și cu patru divizii spre Tisa mijlocie, Armatele 1 și 4 române, luptînd cu eroism, cot la cot de forțele sovietice, au înfrînt rezistențele dîrze opuse de inamic, au eliberat sau au participat la eliberarea unui mare număr de localități, între care orașul Debrețin²², puternic centru economic, administrativ și nod de comunicații în partea de est a Ungariei, au participat la respingerea contraloviturilor executate de inamic în zonele Szolnok și Nyiregyháza și au ieșit pe rîul Tisa, odată cu trupele sovietice, la sfîrșitul lunii octombrie și începutul lunii noiembrie unde au realizat și importante capete de pod²³.

Fortăreața Tiséi și apoi aprigele lupte purtate de ostașii Corpului 7 armată comandată de generalul Nicolae Șova, spre și în interiorul orașului Budapesta și de către celelalte unități și mari unități române în munții Hegyalja, Bükk și Matra — zone în care inamicul își pusese mari speranțe, pentru că organiza

au pus încă o dată în evidență dârzenia, eroismul și spiritul de jertfă al ostașilor români.

În luptă pentru fortarea Tisei, executată sub focul violent al inamicului, s-au acoperit de glorie toate unitățile și marile unități ce au avut de îndeplinit această grea misiune, întregul lor efectiv. Realizarea capetelor de pod de la Szentéş, Mindszent, Szolnok, Tiszalök și Vencsellő au costat mari sacrificii din partea celor ce le-au realizat, în special a ostașilor din primele eşaloane de fortare.

În luptele de la vest de Tisa marile unități ale armatei române, învingând rezistența tenace a inamicului și condițiile meteorologice deosebit de grele, au cucerit, pas cu pas, cotă cu cotă, prin lupte înverșunate Munții Hegyalja — uriașa cetate naturală situată între riurile Bodrog și Hernad — și combinând ingenios învăluirea cu loviturile frontale a dezvoltat impetuos ofensiva, depășind în ziua de 18 decembrie 1944 frontiera de stat ungaro-ceslovacă. Concomitent, Diviziile 2 și 3 munte, comandate de generalii Constantin Iordăchescu și respectiv Leonard Mociulski, ale Armatei 1 române, au rupt apărarea din timp organizată a inamicului dintre Tisa și Munții Bükk, au străpuns prin lupte grele sistemul defensiv hitleristo-horthyst până în fața orașului Miskolc, unde au ajuns la 22 noiembrie. Întrunite sub comandamentul Corpului 4 armată român, comandat de generalul Nicolae Stoienescu, aceste divizii au continuat luptele și până la 26 decembrie au cucerit, pas cu pas, creastă cu creastă, masivul Bükk, atingând spre sfîșitul lunii decembrie granița ungaro-ceslovacă²⁴. Cu același eroism și spirit de jertfă au luptat ostașii Diviziei „Tudor Vladimirescu” în Munții Matra, eliberând la 25 decembrie orașul Salgótarján, important centru minier din nordul Ungariei.

În luptele pentru eliberarea Ungariei de sub dominația fascistă Corpul 7 armată român — aflat pe direcția loviturii principale a Armatei 7 de gardă sovietice — a înscris o pagină de eroism nepieritor. Începînd din capul de pod de la Szolnok (30 octombrie 1944) și pînă în inima capitalei Ungariei — orașul Budapesta (15 ianuarie 1945)²⁵ marile unități ale corpului român, toți ostașii — de la general la soldat — au desfășurat o luptă eroică, pe viață și pe moarte, zdrobind rezistențele înverșunate ale inamicului pe căile de acces și din fișiile de fortificații organizate de acesta în fața Budapestei și apoi din interiorul marelui braș. Printr-un eroism legendar ostașii români au cucerit pas cu pas, prin lupte deosebit de înverșunate desfășurate fără răgaz, ziua și noaptea, pe ploii reci de toamnă și apoi pe viscol și ger, dînd numeroase jertfe, peste 1000 de blocuri și case, transformate de inamic în adevărate fortărețe, printre care: Poșta Centrală, Hipodromul, Facultatea de medicină veterinară, Cazarina „Franz Joseph”, Gara de est, Fabrică de cauciuc etc. Tributul de sînge al Corpului 7 armată a fost foarte greu, de la Tisa și pînă în centrul capitalei Ungariei căzînd la datorie 11 000 de luptători (morți, răniți și dispăruți), o treime din efectivul Corpului 7 armată română²⁶.

Iată de ce istoricul maghiar Csatári Dániel apreciază că: „Participarea la eliberarea Budapestei a fost o însemnată faptă de arme a trupelor române pe teritoriul Ungariei, poate cea mai mare dintre toate; ele au ajutat la eliberarea Capitalei unui popor în renaștere”²⁷. În decursul celor peste trei luni trupele române, prin lupte crîncene, duse în condiții

atmosferice, de anotimp și tefen foarte grele, au lăucurit trei măsivă muntoase, au forțat patru cursuri de apă, au eliberat 1237 de localități, dintre care 14 orașe au provocat inamicului pierderi care se cifrează la peste 21 000 de prizonieri, peste 9 700 de morți, numeroși răniți și au capturat o însemnată cantitate de tehnică de luptă. Jertfa de sânge a armatei române pe teritoriul Ungariei se ridică la peste 42 000 oameni (morți, răniți și dispăruți), ceea ce reprezintă aproape 25 la sută din efectivele angajate ²⁸.

Un capitol glorios al participării poporului român la victoria împotriva fascismului, pentru cauza libertății popoarelor și a dezvoltării lor libere, independente, îl constituie luptele desfășurate de armata română, cot la cot cu armata sovietică, pe teritoriul Cehoslovaciei și eliberarea acestei țări de sub ocupația hitleristă. Campania cehoslovacă a fost, pentru armata română, cea mai lungă etapă din întreaga campanie antihitleristă, aproape ciuce luni — de la 18 decembrie 1944, când primele unități române au depășit granița ungaro-cehoslovacă pînă la 12 mai 1945. Luptele s-au desfășurat în condiții extrem de grele: geruri aspre, vășcoale năpraznice și zăpezi abundente în cea mai mare parte a anotimpului, teren muntos și împădurit străbătut de râuri mari cu ape repezi, comunicații puține și distruse de inamie în retragere, rezistență deosebit de înversunată din partea hitleriștilor. Aceste caracteristici aparte ale luptelor din Cehoslovacia au cerut din partea celor aproape 250 000 de militari români încadrați în 16 divizii, un corp aerian, o divizie de artilerie antiaeriană, un regiment de tancuri, o brigadă de căi ferate și numeroase alte unități și formațiuni militare ²⁹ o foarte bună pregătire de luptă, rezistență fizică deosebită, curaj și avint nestăvilnit, tărie morală și încredere în cauza pe care luptau, în victoria asupra fascismului ce se apropia pas cu pas.

Lupte crâncene a purtat Armata 4 română pentru ruperea apărării de la frontiera ungaro-cehoslovacă, în zona Sena-Turna, puternic organizată pe forme tari de teren, înșesată cu fortificații înzestrate cu mult armament automat și antitanc și bazată pe numeroase și violente contraatacuri. Concomitent Diviziile 2 și 3 munte, ale Armatei 1 române, au forțat riul Ipel, trecînd pe gheață sub focul violent al inamicului, au zdrobit rezistența îndârjită și contraatacurile acestuia și au eliberat localitățile Veliká și Jelšovek, după lupte crâncene, de aruncare în aer cazemată cu cazemată, ieșînd în flaneul drept și spatele forțelor germane care rezistau cu înverșunare atacurilor date de forțele sovietice pentru eliberarea orașului Lučenec ³⁰.

Dezvoltînd apoi ofensiva spre riul Hron, pe care l-au atîns în ultima decadă a lunii martie 1945, în cadrul operațiilor Roznava și Banská Bystrica-Zvolen executate de Armata 4 română, comandată de generalul Nicolae Dăscălescu, luptelor desfășurate de Armata 1 română sub comanda generalului Vasile Atanasiu, pentru cucerirea masivului muntos Javorina, armatele noastre și-au îndeplinit în mod glorios misiunile încredințate. Sub loviturile zdrobitoare ale unităților și marilor unități române, care aplicau manevre îndrăznețe în flancurile și spatele inamicului și trecînd peste numeroasele cimpuri de mine, baraje și fortificații ale inamicului, au fost înfrînte rezistențele inamice și eliberate între multe altele marile localități Dobšina, Tisovec — nod de comunicație în masivul Tatra Mică;

localitatea și castelul Viglas, orașul Banská Bystrica — important centru economic, administrativ și nod de comunicație în partea de est a Cehoslovaciei, și multe alte localități³¹.

Începînd din ultima decadă a lunii martie 1945, trupele române au participat, alături de trupele sovietice, la operațiile din perioada finală a războiului antihitlerist: Armata 4 română la operațiile pentru cucerirea Munților Tatra Mare (26 martie — 11 aprilie), Tatra Mică și Carpații Albi (12—27 aprilie), iar Armata 1 română la operațiile dintre Hron și Morava (25 martie — 15 aprilie) și din lungul Moraviei (28 aprilie — 6 mai); între 8—12 mai cele două armate române duc lupte grele împotriva ultimelor rezistențe hitleriste de pe teritoriul Cehoslovaciei.

După forțarea râului Hron la 25/26 martie 1945, Armata 1 română a acționat pentru înfringerea rezistențelor inamice dintre râurile Hron și Nitra, Nitra și Váh, Váh și Morava³². Prin lupte crîncene inamicul a fost respins pas cu pas, fiind eliberate, numeroase localități între care Zarnovica, Topolcany, Banovce, Nove Mosto, Piestany, Bzonce, Uhersky Ostroh, Kroměřiz și Kôjetin. Concomitent Armata 4 română a desfășurat lupte înverșunate pentru cucerirea munților Tatra Mare, Tatra Mică și Carpații Albi, eliberînd după lupte deosebit de crîncene între altele localitățile Kremnica, Teplice, Turč, Sv. Martin, Hulin, Vyškov și Tovačev. În aceste grele și crîncene acțiuni din ultima etapă a războiului antihitlerist ostașii români s-au luptat eroic, cu un inamic care se apăra cu o tenacitate extraordinară, acoperindu-se de o glorie nepieritoare pentru cauza nobilă a întregii omeniri — zdrobirea fascismului german, încheierea victorioasă a războiului în Europa de către coaliția Națiunilor Unite.

Armata română a presărat teritoriul Cehoslovaciei în cei peste 400 km străbătuți prin aprige lupte — în care a cucerit 10 masive muntoase, a forțat patru cursuri de apă și a eliberat 1722 localități, între care 31 orașe puternic apărate de inamic — cu peste 66 000 oameni (morți, răniți și dispăruți), reprezentînd peste 25 la sută din efectivele angajate în luptă. În aceste lupte pierderile inamicului s-au ridicat la peste 22 000 de oameni, dintre care peste 20 000 prizonieri³³.

Aproximativ 2000 de militari români din cadrul Regimentului 2 care de luptă, al unor unități de căi ferate, drumuri și poduri și-au adus contribuția la eliberarea părții de nord-est a Austriei³⁴.

Mărturie vie a eroismului de masă și spiritului de jertfă al ostașilor români în luptele pentru eliberarea patriei noastre, a Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți a Austriei de sub jurul fascist stau sutele de ordine de zi ale unităților și marilor unități române, ale Marelui Stat Major român, scrisorile de mulțumire și felicitările adresate de diferite comandamente sovietice unităților noastre, citarea lor prin 7 ordine de zi ale Comandamentului Suprem Sovietic și prin 21 comunicate de război sovietice, precum și cei peste 300 000 de ostași și ofițeri români distinși cu ordine și medalii de război românești, sovietice, cehoslovace și ungurești.

România a participat la războiul împotriva Germaniei hitleriste cu toate forțele și mijloacele. Efectivul total al trupelor române angajate pe frontul antihitlerist a fost de circa 540 000 de militari. În cele peste 260 de zile de război, începînd de la 23 August 1944 și pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste, armata română, purtînd lupte grele cu armatele fasciste, a participat de la Mîrea Neagră și pînă în Boemia

o distanță insumând, în linie dreaptă, peste 1700 de kilometri, escaladând 20 masive muntoase, forțând 12 cursuri de apă, eliberând 3831 de localități, din care 53 de orașe importante, a provocat inamicului pierderi care reprezentau efectivul a aproximativ 14 divizii. Pe acest lung drum al eroismului și dirzeniei ostășești, aproape 170 000 de oameni au dat jertfa lor de sînge (morți, răniți și dispăruți)³⁵.

Contribuția țării noastre la înfringerea Germaniei hitleriste a avut un larg ecou internațional. În comunicatul guvernului sovietic privind reluarea relațiilor diplomatice cu România se preciza că această hotărâre a fost determinată „de participarea activă a României, începînd de la 23 August 1944, în luptă de partea aliaților în contra Germaniei hitleriste, precum și de îndeplinirea loială de către România a obligațiilor luate prin convenția de armistițiu”³⁶. La rîndul său V. M. Molotov, ministrul de externe al U.R.S.S., sublinia la Conferința de pace de la Paris; „(...) împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democrată a început lupta pentru înfringerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze”³⁷. A. Eden, pe atunci ministrul de externe al Angliei, declara în septembrie 1944 în Camera Comunelor că: „România a dat deja un ajutor substanțial cauzei aliaților”³⁸. La rîndul său deputatul laburist englez I. Thomas declara în Camera Comunelor că: „De vreme ce România este a patra țară ca efective pe frontul împotriva Germaniei, ar fi cazul a se propune să i se acorde un statut de cobeligerant”³⁹. Postul de radio Paris aprecia, în ianuarie 1945, că România, prin participarea sa activă la războiul antihitlerist, a contribuit la scurtarea acestuia cu „cel puțin 6 luni”, iar postul de radio Londra, într-o emisiune din aceeași lună, comenta că „dintre națiunile care luptă împotriva Germaniei hitleriste, România se situează azi în al patrulea rînd în ce privește numărul de ostași care participă la bătălia de distrugere a nazismului”⁴⁰. Puncte de vedere favorabile României au avut, la Conferința de pace de la Paris din 1946, și delegațiile R.S.S. Ucrainiene, R.S.S. Bieloruse, Republicii Franceze și Cehoslovaciei. Aprecierile, comentariile, elogiile și recunoașterile de pe cele mai depărtate meridiane ale lumii privind participarea României la războiul antihitlerist sînt numeroase, ele atestînd că poporul român a pus în slujba victoriei asupra fascismului toate forțele sale umane și materiale.

Pe lângă contribuția militară, poporul român a adus un foarte mare aport economic la marea victorie a popoarelor asupra fascismului. Partidul Comunist Român a fost organizatorul și conducătorul luptei maselor pentru sprijinirea efortului de război al țării împotriva Germaniei fasciste. Luînd în considerare întregul tablou politic și economic al țării, necesitatea imperioasă a participării active la război, precum și posibilitățile reale ale României, Partidul Comunist Român s-a situat în fruntea poporului pentru sprijinirea frontului, fiind mobilizatorul, organizatorul și conducătorul lui în soluționarea cu succes a întregii situații în care țara se găsea. Explicînd maselor caracterul drept al războiului antihitlerist, necesitatea făuririi unui spate trainic al frontului în vederea aprovizionării armatei cu cele necesare, partidul comunist a adresat întregului popor chemarea patriotică: „Totul pentru front, totul pentru victorie!” Dînd viață chemărilor partidului comunist, propriilor lor angajamente, oamenii

muncii, învingînd greutățile de tot felul au luptat cu eroism pentru asigurarea refacerii economice a țării și sprijinirea frontului cu toate cele necesare ducerii la luptă.

În ansamblul său, efortul economic al României în războiul anti-hitlerist — calculat de la 23 August 1944 și pînă la 1 septembrie 1945, cînd unitățile operative au revenit complet în țară — se ridică, după o evaluare aproximativă, la circa 770 de milioane dolari (valută 1938). Dacă la acestea se mai adaugă valoarea pagubelor și distrugerilor provocate de trupele hitleriste și horthyste în retragere — aproximativ 350 de milioane de dolari, valuta aceluiași an — efortul economic depășește un miliard de dolari, echivalînd cu peste 4 ori totalul cheltuielilor bugetare ale statului român efectuate în anul financiar 1937/1938¹¹.

La sfîrșitul războiului anti-hitlerist armata română s-a întors în țară victorioasă, cu drapelele de luptă acoperite de o glorie nepieritoare, trecînd pe sub arcu de triumf ca o armată biruitoare, care și-a făcut cu prisosință datoria față de patria și poporul său, față de cauza izbăvirii omenirii de ororile fascismului, dobîndindu-și astfel recunoștința binemeritată a poporului român, a altor popoare, a întregii umanități.

NOTE

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Edit. Politică, București, 1974, p. 623.

² „România liberă”, din 24 august 1944.

³ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare Arh. M.Ap.N.), fond 948, dosar 838, f. 35—38.

⁴ Ibidem, dosar 475/106, f. 34—39.

⁵ „România liberă” din 26 august 1944.

⁶ Ion Alexandrescu, *Contribuția României la înfringerea fascismului și la scurtarea duratei celui de-al doilea război mondial*, în „Anale de istorie”, nr. 4, 1988, p. 64—65.

⁷ *România în războiul antihitlerist*, Edit. Militară, București, 1966, p. 139—145.

⁸ Colonel Antone Marinescu, colonel Gheorghe Romanescu, *Armata română în războiul antihitlerist, Album de scheme*, Edit. Militară f.a. f.l., p. 63.

⁹ Colonel Antone Marinescu, colonel Gheorghe Romanescu, *op. cit.* p. 9—10.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. 10, p. 263.

¹¹ Dr. Ilie Ceaușescu, dr. Florin Constantiniu, dr. Mihail E. Ionescu, *200 de zile mai de vreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1985.

¹² „România liberă” din 4 septembrie 1944.

¹³ Arh. M. Ap. N., fond 948, dosar f. 5,20—21: *Insurecția din August 1944 și însemnă-torile ei*, Edit. Militară, București, 1974, p. 188—189.

¹⁴ Hans Friessner, *Verpatene Schlachten (Bătălii trădate)*, Halstein, Hamburg, 1956, p. 113.

¹⁵ Colonel Eugen Bantea, colonel Constantin Nicolae, general-maior(r) Gheorghe Zaharia, *August 1944 — mai 1945*, Edit. Militară, București, 1969, p. 155; 163—164.

¹⁶ „Știința” din 27 octombrie 1944.

¹⁷ *Pentru eliberarea patriei*, p. 696—697.

¹⁸ *România în războiul antihitlerist*, p. 271; vezi și Anexele 4 și 8; *August 1944 — mai 1945*, p. 203—204.

¹⁹ Vezi detalii în volumul, *În numele libertății și prieteniei, Documente, extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Ungariei de sub jugul fascist (octombrie 1944 — ianuarie 1945)*, vol. 1, Edit. militară, București, 1970, p. 37—51; 52—61; 62—74; 75—114.

²⁰ „Știința” din 27 octombrie 1944.

²¹ *În numele libertății și prieteniei*, vol. 1, p. 118.

- ²² Arh. M.Ap.N., dosar 1041, f. 251; *August 1944* [F.Mad.] 1945, p. 260; *În numele libertății și prieteniei*, vol. 1, p. 222—223.
- ²³ *În numele libertății și prieteniei*, vol. 1, p. 223—225.
- ²⁴ Arh. M. Ap. N., dosar 1 237, f. 24—33; dosar 3 20 A, f. 1—16; dosar 732/1, f. 154—162.
- ²⁵ *În numele libertății și prieteniei*, vol. 1, p. 224—229.
- ²⁶ Arh. M.Ap.N., fond 1, dosar 238, f. 1—3; 9—11, 24, 68, 95; *În numele libertății și prieteniei*, vol. 1, p. 94—96.
- ²⁷ Csätari Daniel, *Contribuția poporului român la eliberarea Ungariei de sub ocupația hitleristă*, în „Analele Institutului de istorie a partidului,” nr. 6, 1956, p. 158.
- ²⁸ Arh. M.Ap.N., dosar 732 1, vol. 1, f. 154—162; *În numele libertății și prieteniei* vol. 1, p. 239).
- ²⁹ *România în războiul antihitlerist*, p. 364 și Anexa nr. 6.
- ³⁰ *În numele libertății și prieteniei*, vol. 2, p. 271—276.
- ³¹ *Ibidem*, p. 273—276 și 291—293; 298—303.
- ³² *Ibidem*, p. 276—286; 292—296; 303—306.
- ³³ Arh. M. Ap. N., dosar 1, vol. 2, f. 72.
- ³⁴ *În numele libertății și prieteniei*, vol. 2, p. 263—276; 306—307.
- ³⁵ *România în războiul antihitlerist*, p. 464—468.
- ³⁶ „Scinteia” din 8 august 1945.
- ³⁷ „Scinteia” din 14 octombrie 1946.
- ³⁸ „Viitorul” din 27 ianuarie 1945.
- ³⁹ Arh. C. C. al P.C.R., fond 9, dosar 9271, f. 20.
- ⁴⁰ „Viitorul” din 14 ianuarie 1945.
- ⁴¹ *România în războiul antihitlerist*, p. 517—518.

LA CONTRIBUTION DU PEUPLE ROUMAIN À LA DÉFAITE DU FASCISME

Résumé

Préparée en toute clandestinité par le Parti Communiste Roumain, en collaboration avec d'autres forces politiques et militaires antihitlériennes du pays, la révolution de libération sociale et nationale antifasciste et antiimpérialiste — acte d'autorité qui exprime la volonté unanime du peuple roumain — fut déclanchée au cours de l'après-midi du 23 Août 1944, dès l'arrestation du gouvernement Antonescu et la constitution d'un nouveau gouvernement.

Expression de la volonté de l'entière nation roumaine, décidée de créer à main armée la voie de son développement ultérieur, la révolution a mis en évidence dès ses premiers actes d'autorité — le renversement de la dictature d'Antonescu, l'instauration d'un régime démocratique, la rupture de l'alliance avec l'Allemagne et la déclaration de solidarité avec les Nations Unies — les prémisses et les directions du renouvellement futur.

Dans la période 23 Août 1944 — 12 mai 1945, la Roumaine a pris part à la guerre contre l'Allemagne hitlérienne avec toutes ses forces et moyens. L'effectif total des troupes roumaines engagées sur le front antihitlérien fut de 540 000 hommes environ. Au cours des plus de 260 jours de guerre, l'armée roumaine, livrant de rudes combats avec les armées fascistes sur le territoire de la Roumanie, de la Hongrie, de la Tchécoslovaquie et de l'Autriche, a parcouru, entre la mer Noire et la Bohême, une distance qui dépasse 1700 kilomètres à vol d'oiseau, a escaladé 20 massifs, a traversé 12 rivières, a libéré 3 831 localités, dont

53 grandes villes ; elle a provoqué à l'ennemi des pertes qui représentaient l'effectif approximatif de 14 divisions. Sur ce long chemin de l'héroïsme et du courage militaires, presque 170 000 soldats roumains se sont sacrifiés (morts, blessés, disparus).

En ensemble, l'effort économique de la Roumanie dans la guerre antihitlerienne — calculé du 23 août 1944 jusqu'au 1er septembre 1945, date à laquelle toutes les unités opérationnelles sont complètement revenues dans le pays — s'élève au chiffre estimatif de 770 millions de dollars (d'après la bourse de 1938). Si on ajoute la valeur des dommages provoqués par les troupes hitlériennes et horthystes pendant leur retraite — 350 millions de dollars environ, selon les cours financiers de la même année — l'effort économique dépasse un milliard de dollars, ce qui équivaut à une somme 4 fois plus grande que le total des dépenses budgétaires de l'État roumain de l'année financière 1937/1938.

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

LABORATORUL DE DEMOGRAFIE ISTORICĂ ÎN ANUL UNIVERSITAR 1987—1988

Temeiurile teoretico-metodologice au fost amplificate de importante documente politice, ocazionate de cel de-al III-lea Congres al educației politice și culturii socialiste (17—18 august 1987) și Conferința Națională a P.C.R. (14—16 decembrie 1987), de expunerile tovarășului Nicolae Ceaușescu, Secretarul General al Partidului la 29 aprilie, 23 și 28 iunie 1988.

Activitatea științifică a Laboratorului¹ s-a încadrat în cea a tuturor istoricilor țării, a comunității ei științifice în ansamblu :

1 S-au adus noi argumente în sprijinul demonstrării continuității de viațuire și a preponderenței numerice autohtone, în toate vremurile în spațiul nostru de manifestare (L. Mărghitan, R. Popa, N. M. Popp), precum și a tradiționalelor relații prietenești de coabitare și conlucrare între toți locuitorii țării, indiferent de naționalitate, în folosul patriei comune (N. Dascălu).

2 În ultimul veac, mulți prestigioși oameni de știință din țară și străinătate au adus elocvente izvoare și interpretări, ce-au netezit calea spre formularea teoriei caracterului deficitar al statisticilor de populație într-o zonă mondială „B”, în sec. XV—XIX. Noi situații au fost de curind cercetate în mod avizat. La Iași, Corneliu Istrati determină — luând în considerare aceleași categorii socio-fiscale și teritoriu — 140 010 oameni (= capi de gospodărie) înregistrați în Moldova la 1803, dar numai 117 881 în 1809, când sarcinile grele, puse de administrația puterii ocupante, au împins pe mulți locuitori la băjeniri interne, la sustrageri de la înscriere; la 1812 însă, vistiernicul Roznovanu crede că în „catagrafia cea nouă, care se face acum”, se va obține o cifră mai mare, „spor la zece, unul mai mult”². Prof. Eugen Glück de la Arad, reliefând seria statistică a „porților” în comitatele Arad și Zarand în sec. XVI—XVII (infra : sub voce), conchide asemănător asupra unor cauze reale ale masivelor fluctuații observate etc. Analizele efectuate — întregind și adâncind concepția noastră — confirmă, dincolo de aceste variații ale conscripțiilor, mutații profunde în raportul dintre forțele locale și puterea centrală.

3 În întimpinarea tezelor teoriei variabilității localităților într-o zonă europeană oarecare, în mileniile I—II e.n.³, vin studiile prezentate de Liviu Marcu și de Radu Popa⁴; de asemenea, perspectiva relevantă de Traian Udrea în scrierile lui Sabin Manuila, precum și mai multe comunicări la cel de-al VII-lea Simpozion de Demografie Istorică. Variabilitatea habitatului uman demonstrează totodată justetea și necesitatea sistematizării teritoriului și a localităților, aflată în plină desfășurare în România, operată în perioada postbelică și în alte zone ale continentului .

4 Studiile demoistorice, ca și cele de alte orientări, apărute în ultimele decenii în diferite țări europene, au operat o lărgire de orizont în perspectiva tradițională asupra genezei orașelor medievale, evidențiind în mai mare măsură decât în trecut relațiile diverse dintre centrele urbane născînde și lumea rurală înconjurătoare, interdependența evoluției primelor și a celei de-a doua. O contribuție a Simpozionului din acest an se plasează tocmai pe acest plan (V. Andrei, L. Demény, B. Teodorescu ș.a.), înțelegerea proceselor devenind astfel mai multilaterală.

Aspecte organizatorice. În anul 1987—1988, la instituția noastră s-au prezentat 24 comunicări și 6 note bibliografice⁵; sinteza întregii sale munci este înscrisă în *Tabelul I. Pentru Bibliographie Internationale de la Démographie Historique*, ed. prof. Etienne Hélin, Liège, 1987 și 1988, au fost expediate notițe bibliografice, larg analitice, cu referire la 57 lucrări românești.

La cursul „Demografia istorică” au fost invitați: dr. G. Brătescu, *Impactul social și cultural al epidemiilor*; dr. P. Cernovodeanu, *Impactul calamităților naturale asupra dezvoltării societății feudale*; cerc. șt. Irina Gavrilă, *Programarea pe calculator a metodelor statistice, aplicabile în demografia istorică*.

Comunicările științifice la ședințele lunare ale Laboratorului. Ileana Căzan—Neagu, cerc. șt., *Realități socio-profesionale și aspecte demografice în orașele hanseatice, sec. XIII—*

XIV. Principalele orașe („civitas Vandalicas”: Lübeck, Hamburg, Rostock, Stralsund, Wismar) au cunoscut un avânt demografic în sec. XIII, în condițiile dezvoltării economice urbane și ale imigrărilor masive. Veacul următor însă le-a adus în general stagnare ca urmare a „ciucii negre” și a reducerii imigrației într-o serie de centre. Se acceptă originea română a bogătelui negușor wismarian Johannes Musbates (Mușat). Se stabilește structura socio-profesională în orașele vende, precum și mortalitatea la Wismar.

Tabel 1

Activitatea Laboratorului de Demografie Istorică de pe lângă Facultatea de Istorie-Filosofic a Universității din București, 1981-1988*

Ședințe	Simpozioane	Colaboratori	Comunicări	Note bibliografice	Total	Din care publicate
1	2	3	4	5	4 + 5	
49	7	109	137	36	173	45

* Situația la 25 mai 1988, când Secretariatul avea în evidență și 49 lucrări, oferite pentru ședințele viitoare de către colaboratori din București și din alte 8 localități.

Grigore Chiriță, cerc. șt., *Populația Principatelor Unite Române la 1859* se cifra la 3 864 848 locuitori (Țara Românească: 2 400 921; Moldova: 1 463 927). Se respinge ca nefondat numărul (2 024 040 suflete), avansat la 1865 pentru Moldova. În cealaltă provincie, la mai multe rubrici apar mici diferențe (fie 2 400 741, fie 2 401 105). Pămintenii de origine ortodoxă reprezentau în Principate 94,15% din totalul populației (3 638 749 oameni), aproape toți români. Ponderea foarte mare a generațiilor tinere a constituit o importantă premisă a restructurărilor, parcurse de societatea românească la mijlocul sec. XIX.

Radu-Ștefan Ciobanu, prof. dr., *Noi cercetări asupra mortalității extraordinare în Europa (sec. XIV-XVII)*. Estimarea pierderilor provocate de războaie este dificilă, datorită diferențelor — adesea sensibile — între surse. De asemenea, între cifrele documentelor și cele rezultate din cercetarea arheologică a tumulilor deosebiri sunt foarte mari. Tumulii înșiși sunt insidioși: mulți din ei nu constituie depozite osuare, fiind ridicați pentru delimitarea moșiilor, trasarea drumurilor etc. (H. H. Stahl); în unele cazuri, cei pieriți în luptă erau fie arși, fie lăsați pe câmp, pradă corbilor și jivinelor; de multe ori, tumulii alcătuiți din oasele celor căzuți într-o bătălie erau ulterior distruși, spre exemplu pentru a produce silătră din oase (la marginea Silistrei și în Suedia, în sec. XVII).

Nicolae Dascălu, cerc. șt., *Politica statului român față de minoritățile naționale în perioada 1919-1939*. Împlinind un drept ideal românesc de veacuri, Unirea din 1918 a creat naționalităților un statut democratic de deplină egalitate cu populația majoritară, de largi drepturi politice, economice, culturale, profesionale. S-a început cu declarațiile de unire, de caracter plebiscitar, ale adunărilor românești, continuate de decretelor-legi din decembrie 1918 și mai 1919, fără a fi necesare impulsuri externe. În anii monarhiei constituționale, între teorie și practică n-au existat diferențe prea mari, abia guvernul Goga-Cuza a adus limitări în drepturi. Dar comisariatul general pentru minorități, creat la 3 mai 1938 de dictatura regală, funcționa pe baza unui regulament, care se constituia într-un veritabil statut al minorităților.

Eugen Glück, prof. (Arad), *Populația meleagurilor arădene între anii 1544-1690*. Expedițiile turco-tătare, habsburgice și cele ale nobilimii ardelenne au determinat multe suferințe și migrații interne; au avut loc și unele imigrări. În covârșitoare majoritate români, organizați în cnezate și voivodate, sătenii au rămas însă masiv la vetre, deși numărul „porților” a fluctuat mult: 725 la 1553, dar 2144 de „portae” la 1564 și numai 686 în anul 1697-1698 (total pe comitatele Arad și Zarand). La începutul sec. XVI fuseseră cca. 88 000 indivizi; la 1564 se conscriu însă vreo 43 000 (2144 „porți” × 4 gospodării × 5 persoane), cind trebuie să fi fost cu mult mai mulți. Fenomenul se datora: slabei cunoașteri de către recensorii habsburgici și otomani a realităților locale; refugierii multor locuitori; imposibilității deplasării conscriptorilor în anumite zone din cauza operațiunilor militare.

Mihai Manea, prof. *Epidemia de ciumă de la Marsilia și din Provence din 1720-1723*. Răspîndirea maladiei în oraș și în regiune a fost favorizată de condițiile precare de muncă

și de viață ale locuitorilor, precum și de luarea tardivă a unor măsuri eficiente. De aceea, în ciuda multor acțiuni îndreptate împotriva molimei, pierderile în numeroase localități au fost mari, în total 80—100 000 victime: la Marsilia au decedat 43,88 % (după alte date chiar 78,11) din populație; 59,82 % la Toulon; 36,86 % la Arles etc. Extinzându-se pe o arie largă și având grave consecințe, contagiunea a generat însă, pentru înția oară, ampla intervenție a organelor centrale de stat, din care a rezultat organizarea sanitară a portului, ulterior treptat perfecționată.

Liviu Marcu, dr., *Dinamica tipologiei așezărilor rurale din sud-estul Europei*. 1 *Tipologia morfologică a satului*: a) cu case/grupuri de case izolate, b) satul răsfirat, c) îngrămădit d) de forme geometrice. În zonele de regim patriarhal din statul srb, în sec. XII—XIV *selo* era „așezare în general” (citeodată o singură casă), dar la începutul sec. XVIII apare cu cca. 20 de case și de la începutul sec. XIX satele se unesc în unități mai mari, multe din cele precedente devenind *kraj*, *zaselak* „cătune”. Când turcii au început să ocupe Macedonia, satele din Valea Meglenei — amintește tradiția — s-au spart, vlahii de acolo alcătuind sătulețe în munți, după rudenii; mai târziu s-au reunit în vechile așezări, mai mari ⁶. 2 *Evoluția îndelungă, transformările așezărilor rurale și interacțiunea a trei tipologii (genetică, morfologică și funcțională)* constituie un *proces legic*, obiectiv, intervenția conștientă a omului putându-l grăbi sau frina; opera de sistematizare postbelică din diferite țări determină concentrarea în sate mai mari. Evoluția tipurilor genetice și morfologice are sens ascendent, involuția fiind de caracter accidental.

Liviu Mărghitan, dr., *Sate românești pe cursul mijlociu și inferior al Mureșului în evul mediu*. Se dovedește falsitatea afirmației despre „cezura etnică” între antichitatea dacică și epoca feudală românească: marea necropolă de la Alba Iulia arată existența ncintrepută a așezării în sec. IV—XI: tot așa și în multe alte părți, de la Vințu de Jos (sec. VII—IX) și Blandiana (sec. VI—VIII) pe Mureș în jos pînă la Arad (trei necropole: v. ca. VI—XIII), Pecica (sec. VII—XI) etc. Se demonstrează că autohtonii au fost permanent preponderenți numeric. În cca. 45 de cazuri, se pot corela urmele arheologice de așezări și necropole cu atestarea localităților în primele documente medievale, evidențindu-se o considerabilă densitate a locuitorilor, evident români.

Radu Popa, dr., *Considerații etnodemografice asupra „țărilor” medienale românești*. Cele aprox. 30 de „țări” de la începutul evului mediu erau zone de habitat dens și omogen românesc, nucleee de organizare statală. În Țara Hațegului sînt menționate cam 200 sate către anul 1400, din care 180 românești. 30 din ele (la marginile de nord) au fost aservite în sec. XIII—XIV. Din restul de aprox. 150, o treime erau anterioare anului 1300 (cu fanilli eneziale importante: feudalitate prestatală românească); allă treime (fără cnezii) au aspecte de „intemeiere” din sec. XIV—XV (dar poate fi vorba despre o stabilizare tîrzie a unui habitat ce fusese „dinamic” în secolele precedente); o treime (sate cu cnezii săcști) existau în sec. XIV, dar vechinea lor nu este lămurită de surse. În fine, erau și vreo 20 de sate în care se găseau mici nobili maghiari, așezări întemeiate pe cursurile inferioare ale Cernei și Streiului. Se estimează 7—8000 locuitori în depresiunea Hațegului, din care 95 % români.

Nicolae M. Popp, prof. univ. dr., *Străbună vatră. Locuire și dănuire istorică în bazinul Dunării de Jos*. Aduce numeroase dovezi ale permanenței milenare a poporului nostru în zona carpato-ponto-dunăreană. Se prezintă încă o dovadă a faptului că triburile maghiare au ajuns la est de Tisa și de Munții Apuseni numai după instalarea lor la Dunărea de Mijloc: inelul carpatic pe atunci, ca și azi, era peste tot acoperit de păduri; dar în sursele latine medievale apare *Silvania* numai cu rșferire la podișul someșan, regiunea dinspre răsărit numindu-se *Transilvania* tocmai pentru că acesta a fost sensul cuceririlor, împotriva cărora o îndelungată luptă eroică au desfășurat vovodatele românești.

Elena Scărlătoiu, dr., *Numărul și răspîndirea meglenoromânilor în epoca modernă*. Pe românii din Meglenia și părțile muntoase dinspre răsărit istoria i-a supus la grele încercări. Aici s-au așezat noi coloniști: în sec. VII slavii; la sfîrșitul sec. XI pecenegii se pare. După 1223 s-au stabilit aici și grecii din Asia Mică. Islamizarea com. Ninta după venirea turcilor a determinat probabil refugierea unor meglenoromâni în alte sate, de unde cei mai mulți s-au reintors la vatră după mai multe decenii. O serie de sate au fost slavizate de-a lungul secolelor. După 1912, șapte comune au rămas în Grecia, iar una s-a găsit pe teritoriul Serbiei; după 1923, locuitorii Nintei au emigrat din Grecia în Turcia. Numărul total al vorbitorilor dialectului meglenoromân pare a nu depăși 16 000 persoane, din care cca. 3350 se află în România (2750 în com. Cerna, jud. Tulcea), fiind veniți în 1925—1929 și după al doilea război mondial.

Traian Udrea, dr., *Arhiva Sabin Manuila — sursă de documentare istorică și demografică*. În ciuda rîndirii înainte de 1940, a luat atitudine critică față de legionari și de hitlești. În lucrări, el pune în lumină politica, pe teritoriile românești de peste Carpați, a guver-

nului de la Budapesta de maghiarizare forțată a secuilor, românii, evreilor, slovacilor, șvabilor, țiganiilor etc. Cu toate mașinațiunile comise la recensământul din 1910, majoritatea absolută a populației ultra-montane se declara românească. Din analiza comparată a datelor, referitoare la anii 1910, 1919, 1930 și 1938—1939, S. Manuila a conchis că aici, sub presiunea naturală a elementului românesc majoritar la sate, fără ingerințe din partea statului român, se va realiza românizarea accelerată și a orașelor mijlocii și mari. Istoria i-a dat dreptate.

Radu Vasile, lect. univ. dr., *Nupțialitatea și natalitatea în România în 1870—1899*. Peste jumătate din bărbați contractau căsătoria la 19—25 ani și cam 30 % între 26—30 ani în mediul rural; în cel urban însă, peste jumătate se însurau la 26—30 ani. Peste jumătate din femei se măritau la orașe între 19—25 ani; la sate — trei sferturi. Dacă pe țară, în cei 30 de ani discutați numărul nașterilor s-a dublat, la orașe el s-a redus în 1875—1879 față de 1870—1874, iar în cele trei decenii a crescut doar cu aproape o treime. Astfel, într-o epocă de rapidă dezvoltare și modernizare a României, s-a produs o puternică mărire a populației sale, sursa principală fiind natalitatea, care acoperea și intensă, deși în scădere, mortalitate, mai ales infantilă; România era totodată o țară de însemnată imigrație.

Notele bibliografice. Prof. univ. dr. *Vladimir Trabici* a prezentat, în mai multe ședințe, noutăți demografice din literatura românească și străină; „Annales: Economies, Sociétés Civilisations”, Paris, 39, 1984 (bibliotecară Mariana Mihăilescu, prof. Bogdan Murgescu/Tirgoviște); Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Editura Facla, Timișoara, 1986 (cerc. șt. Mircea Suciuc); Jorge Carvalho Avroteia, *A evolução demográfica portuguesa. Reflexos e perspectivas*, Lisboa, 1985 (prof. Șarolta Solcan); Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986 (dr. Costin Feneșan); N. V. Juhnëva, *Étničeskij sostav i étnosocial'naja struktura naselenija Peterburga. Vtoraja polovina XIX-načalo XX veka. Statističeskij analiz*, ed. K. V. Čistova, Leningrad, 1984 (cerc. șt. Marian Stroia).

Al VII-lea Simpozion de Demografie istorică, pe tema „Populația, factor al dezvoltării sociale: așezările urbane” (25 mai 1988), s-a desfășurat sub auspiciile Institutului de Istorie „N. Iorga” și ale Laboratorului, fiind condus de prof. Ștefan Ștefănescu. Acțiunea — corolar firesc al Simpozionului din 1986 („Evoluția agricolă și spațiul demografic”) — se dovedește importantă în condițiile amplelor avansări actuale și de viitor, petrecute în România și, în general, în lume.

Victor Săhleanu, dr. doc., *Ecologia istorică a așezărilor umane — domeniu interdisciplinar*. Ecologia a devenit tot mai actuală pe măsura operării de către om a unor modificări în mediul biotic și abiotic; problema este actuală în țara noastră, aflată în procesul de mare dinamism al transformării planificate a naturii, al urbanizării, sistematisării teritoriului și a localităților. Pentru a înțelege relațiile dintre ecologie și fenologie (înfățișarea concretă) a localității, trei comportamente umane sînt esențiale: economic, ecologie și demografic; echilibrul și dezechilibrul din ecosisteme depind de aceste comportamente, ceea ce se constituie în teorema centrală a ecologiei umane. Relațiile demografice—ecologie s-au concretizat în diferite modalități în decursul istoriei, o strînsă legătură existînd între viața biologică, cea economică și cea culturală de fiecare zi a populațiilor; urbanistica și igiena trebuie să țină seama de toate aceste constatări.

Lajos Demény, dr., *Izvoarele istoriei demografice urbane transilvane în sec. XVI—XVII*. Se investighează valoarea documentelor breslelor, a registrelor vamale, a însemnărilor zilnice și a cronicilor. Scotelile orășenești de venituri și cheltuieli sînt cele mai sigure surse pentru reconstituirea structurii socio-profesionale. O importanță demoistorică aparte au protocoalele acțiunilor de judecată, cu zeci și chiar cu sute de martori la un singur proces; din ele rezultă structura pe vîrste, ocupațiile și starea socială, relațiile dintre mediul urban și cel rural; activitățile agreste continuau să dețină o pondere însemnată nu numai în gospodăriile țirgoveților, dar chiar și în cele ale locuitorilor orașelor mari.

Stelian Brezeanu, lect. univ. dr., *Începuturile demografice ale unei mari capitale — Constantinopole. Sursele unei investigații*. a) Se cercetează topografia urbană, ca fruct al poliției demografice imperiale. Byzantion sub Septimius Severus (193—211) se extinde la cca. 200 ha. În timpul lui Constantin cel Mare (306—337), orașul ajunge cam la 700 ha. Pe vremea lui Theodosios I (379—395) sursele arată „marea de oameni” ce inundă capitala, care se extinde și în afara incintei constantiniene. În epoca lui Theodosios II (408—450) suprafața așezării atinge 1400 ha, popularea noii incinte încheindu-se sub Justinian (527—565). b) Aceste date se confruntă cu altele, mai puțin sigure, oferite de aprovizionarea și c) habitatul constantinopolitan. Cifrele ce se pot stabili (Tabel 2) oferă puține certitudini, dar investigarea pune în lumină o dezvoltare urbană de un nou tip.

Tabel 2

Populația constantinopolitană, sec. IV—VI e.n.

Anul	Către 324	380	430	Mijlocul sec. VI
Locuitori	20—30 000	100—150 000	200—300 000	Peste 500 000

Maria Matilda Alexandrescu—Dersca Bulgaru, dr., *Politica demografică aplicată de sultani la Istanbul (1453—1596)*. Repopularea și reclădirea orașului a preocupat de la început, când populația s-a reconstituit din prinși de război bizantini și foști locuitori ai capitalei refugiați în alte orașe. Apoi, din toate teritoriile în care, treptat, se instaura stăpânirea otomană, s-a recurs la *sürgün* „deportare”, care determina multe împotrivi. Prosperitatea economică a orașului încuraja de asemenea așezarea unui număr însemnat de oameni. Istanbulul devenise cel mai mare oraș din Europa spre sfârșitul sec. XVI (Tabel 3), fiind — Imperiul fiind confruntat cu mari frământări sociale — politica demografică a sultanilor lua o orientare, diametral opusă celei anticrioare.

Tabel 3

Populația Constantinoplei/Istanbulului, sec. XII—XVI

Perioada	Sec. XII	Mai 1453	1477—1478	1520—1535	Către 1550	1571—1580
<i>Hane „casă”</i>			16 324 ^a + alții ^b	79 997	120 000	
Suflete	Aproape 1 mln.	50 000/ 70 000	70—80 000/ 100 000	400 000	600 000	700 000

^a Cu Galata; ^bOstași, elevi în *medrese*, robi.

Bogdan Teodorescu, prof. dr., *Aspecte demografice în orașul muntean medieval în vremea lui Matei Basarab*. Centrele urbane erau așezate în cele mai populate regiuni ale țării: din cele 1594 sate menționate în documentele epocii, peste 200 erau în Argeș și Mușcel, unde întîlnim Curtea de Argeș, Cîmpulung și Pitești; în fiecare din jud. Vilcea (128 așezări), Dolj (124), Ilfov (122), Buzău (112) și Dimbovița (100) era cite un centru urban; în Prahova se aflau trei — Ploiești, Gherghița și Tîrșor. În documentele vremii mai apar Brăila și Orașul de Floci. Evoluind lent de la condiția de sat la cea de oraș și fiind implantate în mijlocul unei populații numeroase și active, din rîndurile cărcia își recrutasu mereu locuitorii, așezările urbane s-au născut din adinci rațiuni de ordin economic, politic sau militar. Se prezintă compoziția socială a orașului; populația majoritară era românească.

Alexandru Roz, prof. dr. (Arad), *Arad — evoluția așezării și populației pînă în sec. XIII, mărturie a autohtoniei și permanenței românești*. Zona — cu intense vestigii dacice și ale romanizării autohtonilor — a cunoscut obști, cnezate și voievodate, atestate încă de la începuturile evului mediu. O cetate de pămînt și lemn s-a ridicat pe locul celui mai vechi cartier al urbei, iar la est de ea, Ahtum și-a edificat o mare cetate de apărare. La 1177, în jurul cetății se menționează 12 așezări rurale, cu proprietăți comune (= uniune de obști). După nume, se constată că majoritatea țăranilor erau români, practicînd agricultura, creșterea vitelor, viticultura, pescuiala, meșteșugurile. Aradul era totodată un important loc de țîrg, port pe Mureș (sare și altele). La sfîrșitul sec. XII, zona actuală a municipiului se evaluează cu citeva mîi de locuitori, populație autohtonă, stabilă. Noile structuri feudale deveneau tot mai evidente.

Victor Andrei, prof. dr., *Problema apariției țîrgului Roman. Ipoteze noi*. La nașterea așezării urbane au concurat multipli factori: existența unui vad comercial, pe linia de contact dintre regiuni de producții diverse; prezența unei terase netezi, cu apărare naturală, într-un punct rutier legat de centrele de comerț interne și externe; situarea în zonele centrale ale

teritoriului românesc est-carpatic etc. Dintr-o nedeie ancestrală s-a ajuns la un iarmaroc, transformat printr-o evoluție îndelungată în tirg permanent; spre el afluiua elemente comerciale și meșteșugărești din sate, de peste Carpați, de la Liov și Cetatea Albă (inclusiv sași și armeni). În hărțile străine, localitatea poartă numele *Targorod*, ce se întilnește pentru prima oară în harta Moldovei, editată la Colonia în 1595.

Emil Ioan Emandi (Muzeul Suceava), *Contribuții la cunoașterea demografiei orașului Suceava în evul mediu și epoca modernă*. Cercetarea arheologică a precizat că, la începutul sec. XIV, Suceava era de-acum o localitate preurbană, extinsă pe 3–4 ha; în veac. XV a ajuns pînă la cca 100 ha, cu 1000–1200 case. Călătorii străini (1608–1643) aminteau 1000–1500 case (în majoritate români, 300–400 case de armeni, 12–40 de catolici). A urmat o perioadă de treptată reducere a populației (1653–1774), apoi una de sensibilă creștere (*Tabel 4*), pe cînd tot mai hotărit feudalismul ceda locul capitalismului, iar Curtea din Viena modifica statutul așezării (oraș comercial liber — 1786; dreptul de a ține tirg anual — 1815 etc.) și incuraja o nouă pătură meșteșugărească-negustorească, eterogenă sub aspect național.

Tabel 4

Populația orașului Suceava, 1774–1891

	1774	1785	1813	1819	1833	1840	1856	1880	1891
Case	448 ^a	485	865	—	935 ^d	—	1 046	—	—
Capi de familie	—	—	— ^b	865 ^c	625 ^e	79 ^f	987 ^g	—	1974
Locuitori	—	—	4 133	—	—	—	—	10 104	10 088

^aSuceava 365, Cutul Mitropoliei 29, Ițcani 47, Zanica 7; ^b225 meseriași, 163 negustori, 160 țărani, 51 nobili, 20 funcționari etc.; ^c în care 532 contribuabili, împărțiți în șase clase; ^dparcele cu construcții; ^e proprietari (se consemnează 233 meseriași, din care 143 români); ^f din care 302 practicau diferite profesii comerciale/meșteșugărești; ^gproprietari.

Eugen Denizc, cerc. șt., *Orașele Castiliei în sec. XVI*. Se analizează evoluția lor, cu perioade de creștere, de stagnare și de involuție. Desfășurările urbane au ca fundal procese sociale, care înglobază provincia în ansamblu.

Dan A. Lăzărescu, dr., *Urbanizarea spațiului mioritic în viziunea unor observatori străini*. Despre București se afirmă a fi „ville immense, parsees d'arbres en fleurs”, plutôt un vaste jardin qu'une ville européenne” (Fr. Recordon, 1821). O poșhiță groasă de orientalism învăluia societatea românească, iar „la nation était la Boiarie...” (J. A. Vaillant, 1867 — cu referire la 1829), guvernul și boierimea nefiind „naționale, ci numai boierești” (I. Codru Drăgușanu, anii 1830); în Moldova, „cea mai mare parte a boierilor dorește continuarea haosului administrativ... samavolniciei și jafului...” (Liprandi, 1828). În anii 1830 și ulterior sint însă remarcate rapidele prefaceri din orașele moldo-muntene: dezorientalizarea și europenizarea progresivă a înaltei societăți și aparatului de stat, a politicii și administrației, a sistemului educativ și culturii etc. Se consemnează intensificarea luptei eliberatoare, marile eforturi ale revoluționarilor. Se observă considerabile schimbări urbanistice. Ritmurile urbanizării moldo-muntene se asemănă cu cele cunoscute în epocă și de alte țări meridionale: Grecia, Turcia, Italia, Spania, Portugalia.

Iosif I. Adam, dr., *Populația orașelor Transilvaniei după recensămintele din 1900 și 1910*. Caracteristica principală a evoluției demografice a provinciilor noastre de dincolo de munți în anii 1869–1910 constă în creșterea importantă a populației totale (cu 23,7%), în orașe în general sporul fiind incomparabil mai mare (69,2%), iar în orașele municipii încă și mai pronunțat (93,6%), cu toate că în așezările urbane creșterea naturală a fost mai redusă, emigrarea peste hotare proporțional mai mare, iar epidemia de holeră din 1872–1873 a provocat mai multe victime. Explicația constă în masivele strămutări sat—oraș în legătură cu dezvoltarea industriei și a serviciilor, așa cum se întimpla simultan și în vechea Românie. Se profila tot mai hotărit caracterul muncitoresc al populației urbane: 40,7% din „persoanele cu venit” de la orașe erau în 1910 ocupate în industrie, minerit și transporturi.

La diverse activități, prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu a reliefat că Laboratorul se înfățișează tot mai evident drept o instituție de nivel național. Tematica sa este orientată precumpănitor spre problemele istoriei populației României, indiferent de perioadă și provincie istorică; spre chestiunile trecutului și ale contemporaneității; spre domenii practice și metodologice. Laboratorul s-a născut din nevoia de interdisciplinaritate, cercetători bine cunoscuți — din diferite discipline științifice — propunând în ședințele noastre rezultatele muncii lor de mulți ani. Tot mai des ei sosesc din alte centre ale țării; în 1987—1988 ne-au vizitat doi colegi din Arad, cîte unul din Suceava și Tirgovîște. Receptăm tot ceea ce este mai important în cercetarea românească actuală de valoare demoistorică, indiferent de localitatea unde lucrează și publică autorul. Valorificarea personalităților științifice naționale — constantă a activității instituției — se plasează pe același plan.

Laboratorul de Demografie Istorică a urmărit în mod constant încadrarea istoriei românești în spațiul european, fără de care ea însăși nu se poate înțelege în mod profund. Se continuă tradițiile științei țării de cercetare a istoriei lumii sub unghiul de vedere al preocupărilor istoriografice actuale, tradițiile stabilirii „locului românilor în istoria universală”. În *Bibliographie Internationale de la Démographie Historique* prezența instituției noastre este foarte bine simțită, se întăresc legăturile cu principala revistă de profil — „Annales de Démographie Historique” —, precum și cu Comisia Internațională de Demografie Istorică. Lărgirea relațiilor externe a permis completarea unor colecții și a fondului de carte demoistorică ale Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”.

Pentru întărirea conducerii Laboratorului de Demografie Istorică, semnatul acestui raport (secretar în anii 1981—1988) a devenit vice-președinte al Comitetului director la 25 mai 1988, cînd secretariatul a fost încredințat dr. Costin Feneșan.

NOTE

¹ Precedentul raport al Laboratorului, cel de-al șaptelea: „Revista de Istorie”, 40, 11, 1987, p. 1127—1136. Cei ce vor utiliza date și concluzii ale comunicărilor, rezumativ prezentate în rapoarte, sînt rugați să citeze autorii comunicărilor.

² C. Istrati, *Statistici administrative și fiscale privind populația Moldovei între anii 1808 și 1812*, în „Anuarul Institutului Ist. Arh. + A. D. Xenopol”, Iași, 24, 2, 1987, p. 384, *Anexa 5*; p. 385.

³ „Revista de Istorie”, 40, 11, 1987, 1131.

⁴ R. Popa, *La începuturile enului mediu românesc. Țara Hațegului*. Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 49, 77, 143, 164, 207—208: se demonstrează convingător realismul și străvechimea mecanismului extinderii și restrîngerii habitatului. În funcție de specificul condițiilor istorice. Ideea a fost evidențiată de Lucia Apolzan, *Carpații — tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1987.

⁵ Dintre lucrările dezbătute la Laborator au mai apărut comunicările: G. Brătescu, L. Mărghitan, R. Popa, S. Rădulescu-Zoner și Irina Gavrilă, I. Scurtu; recenziile: Ileana Căzan-Neagu, Eug. Denize, C. Vekov. „Scînteia” a menționat două comunicări: 11 și 18 martie 1988.

⁶ A se vedea comunicarea dr. Elena Scărlătoiu.

Louis Roman

DOUĂ DECENII DE DEZVOLTARE A CERCETĂRII ISTORICE AGRARE ÎN ROMÂNIA

În zilele de 15—18 iunie 1988 au avut loc la Baia Mare lucrările celui de al X-lea Simpozion Național de Istorie și Retrologie Agrară a României, la care au luat parte peste 200 de specialiști (istorici, arheologi, etnografi, economiști, sociologi, juriști, tehnicieni de diferite profesii ș.a.).

Comunicările au fost prezentate în 8 secții: Agricultură generală, Cultura plantelor, Cultura pomilor și arbuștilor fructiferi, Economie forestieră, Creșterea animalelor, Apicultură, Relații, instituții și ideologii agrare și Viața rurală.

Simpozionul s-a desfășurat în prezența prof. dr. doc. Tiberiu Mureșan, președintele Academiei de Științe Agricole și Silvicultură, prof. dr. doc. Mihnea Gheorghiu, președintele Aca-

demenie de Științe Sociale și Politice și Vasile Moise, directorul general al Direcției Generale a Arhivelor Statului.

Acest important eveniment științific, prin conținutul său a confirmat faptul semnificativ că în rindul cercetătorilor istoriei agrare s-a produs o reorientare a preocupărilor, ele îndreptându-se tot mai mult spre obiective utilitare, legate de problemele actuale ale agriculturii și mediului rural.

După aproape două decenii de la prima reuniune a cercetătorilor trecutului agrar din România, oricine își poate pune întrebarea firească: Ce s-a realizat în acest răstimp? Bilanțul constă numai în creșterea numărului de manifestări, sau se poate vorbi și de o acumulare calitativă? Pentru a răspunde la această întrebare, va trebui să trecem în revistă bilanțul fiecărui simpozion, obținând în final imaginea generală a ceea ce s-a realizat.

Citeva precizări preliminare. Reuniuni ale cercetătorilor istorici agrare au loc și în alte țări și anume acolo unde există instituții specializate, în jurul cărora se mobilizează cercetătorii respectivi. Astfel, au loc reuniuni anuale în R. F. Germania, unde există o societate de istorie agrară (Gesellschaft für Agrargeschichte) cu sediul la Stuttgart/Hohenheim, și în Statele Unite ale Americii de Nord, unde funcționează două asemenea instituții: Agricultural History Society și Association of Living Historical Farms and Agricultural Museums. Forma de simpozion este utilizată numai de Societatea de Istoria Agriculturii și ea a demarat tot în anul 1969, ca și în România. Dispunind de o organizație proprie, cercetătorii americani au posibilitatea să se întâlnească în fiecare an. În plus, în ultimul timp, reuniunile lor au căpătat un caracter specializat, obiectiv spre care tindem și noi, în România. Am suplinit această modalitate, în cadrul simpozioanelor românești, prin organizarea secțiilor de specialitate. În afara manifestărilor menționate, diferite muzee cu specific agrar organizează sesiuni ocazionale, care dau posibilitate cercetătorilor să aducă la cunoștință publică rezultatele investigațiilor. Este însă important de menționat că pe de o parte nici o reuniune științifică agrară din străinătate nu și-a propus scopuri utilitare, valorificabile, iar pe de altă parte niciărei nu s-a înregistrat nici cel mai mic progres din punct de vedere teoretic, pentru simplul motiv că nu s-a propus un asemenea obiectiv.

Reuniunile istoricilor agrari din România au avut de la bun început ca obiectiv valorificarea informațiilor din trecut. Desigur, acest scop nu s-a putut realiza decât parțial, dar semnificativ este faptul că a crescut numărul comunicărilor referitoare la producția agricolă, scăzând corespunzător ponderea celor de importanță pur istorică. Este deci evident că asistăm la o schimbare de preocupare și, în același timp, de optică la cercetătorii istorici agrare și totodată la formarea unei noi conștiințe istorice, **conștiința istorică utilitară**, născută din fuziunea multiprofesională a celor preocupați de trecutul, prezentul și viitorul fenomenului agrar în ansamblu.

Pe acest fundal al intereselor reciproce, topite într-o nouă conștiință, s-a cristalizat încet-încet teoria istoriei agrare, izvorâtă din practică și destinată tot practicii social-economice. Elaborarea și asamblarea ideilor fundamentale ale acestei teorii este indisolubil legată de simpozioanele de istorie agrară românească.

Care au fost etapele parcurse? Primul simpozion, organizat la Cluj-Napoca în anul 1969, a reușit să reunească pentru prima oară în istoria vieții științifice din țara noastră, pe cei care studiau trecutul agrar al poporului român, atrăgând atenția publicului asupra unei ramuri de cercetare în care se activa independent și izolat. Cîștigul teoretic înregistrat atunci a constat în precizarea criteriilor de apreciere concretă a utilității, actualității și eficienței cercetărilor istorice agrare, dîndu-se astfel un răspuns prompt tuturor celor care considerau știința istorică agrară drept un domeniu al curiozităților din trecut, care ne pot completa cunoștințele de cultură generală, dar nu pot satisface necesitățile practice actuale sau de perspectivă.

Următorul simpozion, desfășurat la Iași în anul 1971, a avut o importanță deosebită. În urma unei anchete internaționale întreprinse în rindul unor specialiști, s-a putut clarifica o serie de noțiuni de bază, care circulau în lumea științifică cu conținut foarte variat. Atunci s-a dat pentru prima oară o definiție completă a noțiunii de „istorie agrară”, prin aceasta înțelegîndu-se „știința care se ocupă cu evoluția, în timp și spațiu, a agriculturii și silviculturii, a instituțiilor, relațiilor și ideologiilor agrare, precum și a vieții rurale, din punct de vedere economic, tehnico-științific, social, cultural și politic”. Pornind de la această definiție, a apărut drept logică necesitatea de a da o definiție separată pentru noțiunea de „istoria agriculturii”, pînă atunci confundată cu istoria agrară: „partea istoriei agrare care studiază numai procesul de producție agricolă”. Dar, dacă acceptăm istoria agrară drept o știință, era necesar să se precizeze ce fel de știință este sau, mai bine zis, cărei grupe de științe trebuia afiliată. Ni s-a părut evident că istoria agrară este în primul rînd istorie și, ca atare, nu poate face parte decât din grupa științelor sociale, fiind deci exclusă varianta științelor

tehnice, adică a științelor agricole. Mai exact, istoria agrară nu este o știință agricolă, ci una socială, cu o particularitate unică: este o știință socială interdisciplinară, deoarece și fenomenul agrar este extrem de complex, la studierea sa contribuind zeci de specialități individualizate.

Simpozionul care a avut loc în 1974 la Timișoara a permis analiza statistică a majorității cercetărilor de istorie agrară care se desfășuraseră până atunci în România, pe baza unei anchete naționale și din care a reieșit că la acea dată problemele istoriei agrare generale dețineau 2,5% din totalul cercetărilor, cele ale istoriei agriculturii și silviculturii 25%, cele ale instituțiilor, relațiilor și ideologiilor agrare 65% iar cele ale vieții rurale 7,5%. Analiza respectivă a atras astfel atenția cercetătorilor că trebuie să-și reorienteze preocupările spre procesul de producție agricolă, ca fiind mult mai important atât pentru prezent, cât și pentru viitor.

Al patrulea simpozion, desfășurat la Slobozia în 1976, a permis discutarea și clarificarea problemelor referitoare la prezentarea fenomenului agrar în muzee. Atunci s-a prezentat pentru prima oară definiția muzeului de agricultură ca „instituție cultural-utilitară care, prelucrând elementele materiale ale activității omului în procesul istoric al producției agricole, le conservă și le prezintă publicului pentru a ilustra evoluția, dezvoltarea și perspectivele agriculturii din punct de vedere istoric, tehnic, științific, economic, juridic și organizatoric”. S-a precizat de asemenea obiectul muzeelor de agricultură, sarcinile generale și funcțiile acestora și s-a elaborat un sistem practic de clasificare. Totodată s-a subliniat cu tărie necesitatea înființării muzeului de agricultură al României, subordonat Ministerului Agriculturii, și s-a demonstrat că singurul loc unde o asemenea instituție ar putea da rezultate practice este Capitala țării, unde se găsește ministerul de specialitate, Academia de Științe Agricole și Silvici și cel mai mare institut de învățământ superior agronomic, în celelalte localități putând fi înființate numai muzee locale sau specializate.

Simpozionul care s-a desfășurat în județul Covasna în anul 1978 a agrementat prima clasificare internațională a domeniilor de cercetare ale istoriei agrare, care a devenit astfel un instrument de bază pentru orientarea cercetărilor, arătând totodată în mod clar legătura organică existentă între diferitele ocupații agricole, ca forme concrete ale aceleiași ocupații generale de bază: agricultura, și nu ca forme separate de aceasta, după formula atât de des utilizată de unii cercetători care considerau de ex. că viticultura, pomicultura, legumicultura și creșterea animalelor ar fi ocupații diferite de agricultură. Pe linia clarificărilor terminologice, s-au delimitat clar noțiunile de agrar, agricol și rural, deseori confundate, arătându-se și interferențele acestora. Tot cu aceeași ocazie s-a subliniat rolul informațiilor beletristice ca sursă importantă de documentare pentru cercetarea istorică agrară. Concluziile aceleiași manifestări au precizat de asemenea principalele direcții de orientare și principalele căi de dezvoltare a cercetărilor de istorie agrară în perioada actuală, corresponszătoare cu necesitățile societății.

Anul 1980, prin simpozionul de la Buzău, a permis analizarea rolului pe care îl are arta ca izvor al cercetărilor istorice agrare, atrăgând astfel atenția asupra posibilităților foarte mari pe care le oferă această sursă, în special pentru perioada de dinaintea inventării fotografiei.

Orientarea spre o cercetare utilitară impunea adâncirea mai departe a aspectelor teoretice și mai ales necesitatea delimitării noii orientări în ansamblul cercetării istorice. Această nouă orientare, spre care tindea întregul efort de clarificare a elementelor de bază, conceptuale, a fost materializată în 1982, cu ocazia simpozionului de la Suceava, prin lansarea noțiunii de „retrologie”, ca denumire sintetică a istoriei utilitare.

În sfârșit, fundamentarea teoretică a acestei discipline de sine-stătătoare, precizarea principiilor și metodelor sale, este strâns legată de simpozionul de la Craiova din 1984.

Acest proces îndelungat de cristalizare era evident necesar. Dacă nu s-ar fi petrecut în România, n-ar fi fost departe momentul cînd, în alt punct al globului, ar fi avut loc o desfășurare similară.

Așadar, se poate afirma acum că, în linii mari, obiectivele avute în vedere la demararea reuniunilor istoricilor agrari au fost atinse și anume:

— s-au clarificat noțiunile fundamentale, înregistrându-se astfel un progres în unificarea limbajului și a conținutului termenilor;

— s-au stabilit parametrii cercetărilor, ceea ce facilitează delimitarea eforturilor și permite asamblarea lor în vederea efectuării sintezelor atât de necesare și de așteptate;

— s-a creat o opinie favorabilă pentru reorientarea cercetărilor spre obiective de interes major, utilitare, în concordanță cu cerințele dezvoltării societății;

— s-a contribuit la creșterea interesului social-politic pentru studierea faptelor și evenimentelor legate de practicarea agriculturii, valorificându-se astfel dovezile multiple pe care cercetarea istorică agrară le aduce în sprijinul afirmării continuității poporului român pe

același teritoriu, pe această linie situându-se și tema de cercetare inclusă în planul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” privind elaborarea unei istorii agrare a României;

— în sfârșit, se poate de asemenea afirma că întâlnirile periodice ale cercetătorilor trecutului agrar au avut un rol de liant între oameni cu diferite profesii de bază, interdisciplinaritatea fiind recunoscută ca o condiție a succesului unei cercetări istorice agrare competente.

După cum se vede, mult sau puțin, timpul nu s-a scurs fără a se înregistra rezultate. Din contră, acestea, așa cum am arătat, pot constitui adevărate jaloane pentru dezvoltarea eficace a investigațiilor științifice, deoarece ele se înscriu într-o logică firească, conform cu cerințele societății în continuă înnoire.

Eugen Mewes

SESIUNI ȘTIINȚIFICE ORGANIZATE DE SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE ÎN CINSTEA ÎMPLINIRII A 140 DE ANI DE LA REVOLUȚIA ROMÂNĂ DE LA 1848 : TÎRGOVIȘTE, TURNU-MĂGURELE ȘI ISLAZ

În ziua de 3 iunie 1988, la Tirgoviște, Societatea de științe istorice, filialele ei din București și județul Dîmbovița, cu sprijinul Inspectoratului școlar din acest județ, au organizat o sesiune științifică în legătură cu împlinirea a 140 de ani de la Revoluția din 1848. La sesiune au mai participat reprezentanți din partea filialelor județelor Argeș, Giurgiu, Prahova. Sesiunea a avut, totodată, rolul de sesiune științifică anuală, obișnuită, a Societății de științe istorice, de aceea, în afară de comunicările dedicate special evenimentului aniversat, au fost prezentate numeroase teme referitoare la toate perioadele istoriei României, inclusiv subiecte de metodologie. Prin urmare fiind cu o bogată problematică, sesiunea s-a desfășurat în ședință plenară, și în ședințe pe trei secțiuni.

În plen, au fost prezentate comunicările: *Exigențe actuale ale predării istoriei în învățământul gimnazial și liceal, în conformitate cu sarcinile ce decurg din documentele partidului, din opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președinte Republicii Socialiste România*, Gheorghe I. Ioniță, decanul facultății de istorie și filosofie, a Universității din București; *Ideea de unitate și independență națională în revoluția română de la 1848, Nichita Adăniloaic*, vicepreședinte al Societății de științe istorice; *Revoluția română de la 1848 și afirmarea sentimentului patriotic*, Constantin Mocanu, vicepreședinte al filialei din București a Societății de științe istorice; *Rolul educativ al istoriei în istoriografia noastră*, Ion Gh. Șendrulescu, secretar al Societății de științe istorice; *Sarcini ce revin profesorilor de științe sociale din documentele de partid, din Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, la ședința Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 29 aprilie a.c.*, cu privire la educația patriotică, umanist-revoluționară a tinerei generații, Georgeta Barău, secretar al Comitetului județean P.C.R. Dîmbovița.

La Secțiunea I, intitulată *Istorie veche și medie*, au fost prezentate comunicările: *Vestigii arheologice care atestă continuitatea pe teritoriul comunei Ghimpati, județul Giurgiu*, Emanoil Casan (Școala Ghimpați, jud. Giurgiu); *Închiderea fabricii de hirtie din Cîmpulung-Muscel, oglindită în documentele dîmbovițene*, Ion Florca (Școala nr. 8 Pitești, jud. Argeș); *Relațiile Țării Românești cu Austria în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu*, Constantin Șerban (Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, București); *Un nou izvor despre „galbenii” lui Constantin Brîncoveanu*, Cornel Popa (Liceul industrial nr. 3, sector 1, București); *Aspecte privind exploatarea salinelor Oțele Mari din județul Vâlcea în secolul al XIX-lea*, Rodica Tanțău (Academia de studii economice, București); *Aspecte inedite privind Curtea Domnească din Tirgoviște*, Mihai Oproiu (Liceul industrial nr. 2 Tirgoviște).

La Secțiunea a II-a, *Istoria modernă și contemporană a României: Contribuția forțelor democratice din județul Dîmbovița, conduse de P.C.R., la instaurarea Republicii*, Gh. T. Ionescu (Școala nr. 11, Tirgoviște); *Autorul Cîntării României*, Gheorghe Georgescu (Școala Suici, jud. Argeș); *Frământări sociale pe Ialomița superioară în preajma anului 1821*, Longin Vătășescu (Liceul industrial Fieni, jud. Argeș); *Începuturile mișcării muncitorești și socialiste din județul Dîmbovița*, Constantin Dincă (Liceul „Ienăchiță Văcărescu”, Tirgoviște); *Datarea exploatărilor petrolifere Băicoi, Țintea, Filipești și însemnătatea lor în istoria petrolului românesc*, Anton Moisiu, (Școala Liești-Băicoi, jud. Prahova); *Situația agriculturii din județul Argeș în*

perioada crizei economice din 1929—1933, Ion Scarlat (Școala Cuca, jud. Argeș); *Date noi despre campania electorală și alegerile parlamentare din decembrie 1937 din județul Dimbovița*, Dumitru Anghelescu (Liceul economic, Tirgoviște); *Contribuția cadrelor didactice la instaurarea guvernului revoluționar-democratic, muncitoresc-făianesc de la 6 mai 1945*, Marian Curculescu (Liceul agroindustrial Băleni, jud. Dimbovița).

La Secțiunea a III-a, *Metodica predării istoriei, economiei politice și filosofiei* comunicări relative la istorie au fost: *Contribuția istoriei la educarea elevilor în spiritul păcii*, Honorius Moșoc (Liceul economic, Tirgoviște); *Problematizarea la lecțiile de istorie*, Bogdan Teodorescu (Liceul sanitar, București); *Muzeul școlar — organizare și funcționalitate*, Gheorghe Dumitrescu (Școala nr. 4, Giurgiu); *Contribuții de ordin metodic în predarea cunoștințelor privind relațiile româno-otomane în evul mediu*, Viorel Panaite (Școala Urliți, jud. Prahova); *Opera didactică a pedagogului dimbovițean*, Ion Ciorănescu, Mihai Gabriel Popescu (Liceul industrial nr. 1, Tirgoviște); *Contribuții la monografia comunei Gherghița, județul Prahova*, Iancu Tudor (Școala Lacul Turcului, jud. Prahova); *Valențe educative ale lecției de istorie*, Valeria Ceachir (Institutul Politehnic, București); *Orientarea ideologică și politică a lecției de istorie*, Elena Liciu (Școala nr. 98, sectorul 3, București); *Valoarea educativă a textului istoric*, Petru Demetru Popescu (Liceul industrial nr. 21, sectorul 3, București); *Numismatică în predarea istoriei moderne și contemporane*, Ion Vrinceanu (Liceul industrial nr. 2, Moreni); *Predarea interdisciplinară în cadrul lecțiilor de istorie veche și medie a României*, Irina Georgescu (Școala nr. 1 Șolinga, jud. Dimbovița); *Interdisciplinaritatea în predarea cunoștințelor de istorie*, Roza Cojocaru (Școala Moroieni, jud. Dimbovița).

În ziua de 8 iunie 1988, Societatea de științe istorice, filialele ei din București și Teleorman, împreună cu Inspectoratul școlar județean Teleorman, și având sprijinul Cabinetului județean pentru activitatea politico-ideologică, a organizat, la Turnu Măgurele, o sesiune științifică pe tema: *140 de ani de la revoluția română de la 1848*.

Comunicările prezentate au fost: *Caracterul unitar al revoluției române de la 1848*, Nichita Adăniloaică, vicepreședinte al Societății de științe istorice; *Adunarea de la Islaz din 9/21 iunie 1848 și importanța sa istorică*, Ion Șendrulescu, secretar al Societății de științe istorice; *Orașul Turnu Măgurele în timpul revoluției de la 1848*, Bogdan Teodorescu (Liceul sanitar, București); *Momente ale revoluției de la 1848 la Roșiorii de Vede*, Argentin Porumbeanu (Școala nr. 1, Măldeni); *Români transilvăneni în revoluția română de la 1848 pe teritoriul județului Teleorman*, Ștefan Dragomir (Liceul agroindustrial Drăgănești-Vlașca); *Reflecția în literatură a revoluției române de la 1848*, Petru Demetru Popescu (Liceul industrial nr. 21, București); *Revoluția română de la 1848 în corespondența consulilor străini din principate*, Vasile Sigartău, secretar al filialei din București a Societății de științe istorice; *Istoriografia turcă despre revoluția română de la 1848*, Ali Ekrem Mehmet (Universitatea din București); *Revoluția română de la 1848 și sentimentul de patriotism*, Constantin Mocanu, vicepreședinte al filialei din București a Societății de științe istorice.

Cuvântul de închidere a fost rostit de Veronica Cornea, secretar al Comitetului județean de partid Teleorman.

Sesiunea științifică a continuat la Islaz, unde în urmă cu 140 de ani a fost citită vestita Proclamație a revoluției. Adunarea formată din numeroși locuitori, elevi, activiști de partid și de stat de pe plan local, a avut loc în fața monumentului ridicat în urmă cu mai mulți ani în cinstea revoluției. Au fost prezentate comunicările: *Ziua de 9 iunie 1848 în contextul revoluției*, Ilie Cainamisir, profesorul de istorie de la Școala din Islaz; *Locul revoluției române de la 1848 în cadrul istoriei naționale*, Ion Moraru, profesor la Școala din Poroschia, județul Teleorman. A urmat o frumoasă și bogată evocare literar-muzicală.

În comunicările de la aceste sesiuni autorii au reliefat importanța deosebită comportată de evenimentele revoluționare din urmă cu 140 de ani, caracteristicile și experiența lor istorică. Fie că au fost concentrate pe înfățișări de fapte concrete, unele mai puțin cunoscute, fie că au fost orientate pe teme mai generale, istorice-ideologice, toate comunicările au contribuit la evidențierea, și cu aceste prilejuri, a faptului că revoluția de la 1848 a avut rădăcini adânci în întreaga istorie a luptelor pentru libertate socială și națională, unitate și independență. („18 veacuri” de ființă și trudă a poporului român, ca să parafrazăm cunoscutul enunț al lui Nicolae Bălcescu), au înfățișat conexiunea ei cu evenimentele remarcabile de același tip care i-au premers, așa cum au fost cele din anii 1784 și 1821, față de care — după cum și în această privință gindea tot același înflăcărat revoluționar Nicolae Bălcescu — revoluția de la 1848 a fost continuare firească. Revoluția română s-a desfășurat

desigur, ca parte componentă a revoluției europene, a fost chiar — observa încă din acel timp Karl Marx, — avanpostul ei în răsăritul Europei, însă — tot potrivit cuvintelor marelui militant român menționat — revoluția europeană a fost ocazia nu cauza revoluției române. Căci revoluția română a comportat o necesitate istorică proprie, o mobilizare a forțelor social-politice ale poporului român. Așa cum a subliniat în epoca noastră tovarășul Nicolae Ceaușescu : „Revoluția de la 1848 a constituit o necesitate obiectivă a dezvoltării forțelor de producție, a desfășurării energiei maselor largi populare, care au constituit forța motrice a luptelor revoluționare pentru lichidarea orânduirii feudale și trecerea la o orinduire superioară — burghezo-democratică”. În comunicări, în cuvintările de deschidere și de închidere a sesiunilor, s-a arătat, de asemenea, cum a fost receptată Revoluția și dezvoltate idealurile ei de poporul român în anii care i-au urmat, de partidul său comunist în anii edificării societății socialiste, care prin natura sa e diferită de societatea precedentă specifică perioadei moderne, însă care — societate socialistă — a asimilat creator marile tradiții în cuprinsul cărora aportul Revoluției din 1848 a fost eminent.

Constantin Mocanu

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

* * * *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române C. Transilvania*, vol. IV, 14—25 mai 1848, Edit. Academiei, București, 1988, 598 p.

Consacrat desfășurării și urmărilor imediate ale Adunării de la Blaj din 3/15—5/17 mai 1848, volumul de documente menționat însumează o serie de piese editate și inedite care pun în lumină profunzimea și amplitudinea unor implicări evenimentiale ale națiunii române din Transilvania de o importanță copleșitoare. El deschide astfel o vastă panoramă informativă alcătuită din materiale de o mare densitate și varietate faptică și ideologică, emise în limbile română, maghiară și germană și culese după eforturi perseverente și stăruitoare efectuate în timp de istorici, din arhivele românești și străine.

Ceea ce reliefează cu precădere această colecție sînt limitele în care se circumscrie mișcarea socială și națională românească în raport cu principiile și concluziile formulate la Blaj. Căci după cum în mod incontestabil se dovedește, semnificația doleanțelor românești din petiție, dar mai ales percepția limitelor și a felului lor de concretizare dobindeau înțelesuri și reacții diferite în sinul maselor populare, al fruntașilor acestora și al autorităților guberniale. Este deci vorba — prin acest volum de documente — de proiectarea unei imagini diferențiate, nuanțate și complexe asupra unor evenimente locale și generale provocate cu precădere atît în timpul desfășurării adunării de la Blaj, cit și în zilele imediat următoare.

Volumul oferă citeva mărturii importante referitoare la rolul decisiv al conferinței fruntașilor din catedrală din ziua de 2/14 mai, în privința definitivării formulărilor programatice. Sub acest raport se vedește că în dezbateri au survenit confruntări între fruntași radicali și cei moderați, triumfînd în final punctul de vedere al acestora din urmă, fără însă a se altera principiile de bază. S-a renunțat, de pildă, la pretenția radicalilor de a se ține Blajul „ocupat” pînă la eliberarea lui Micaș și nu s-a mai susținut necesitatea delimitării pentru români a unui teritoriu național (p. 131), cu atît mai greu de efectuat cu cit erau pretutindeni, în unele zone viețuind amestecați cu unguri, secui și sași. În confruntarea aceasta de idei episcopul greco-catolic, Ioan Lemeni, apare ca principal element moderator, inclusiv în formularea jurămîntului adoptat de masele populare. În privința participării masive a țărănimii la adunare, noile mențiuni documentare întregesc pe acelea mai vechi din care se deducea că acesta venise la Blaj cu miile pentru că crezuse că „se va vesti slobozenie de la slujba domnească” (p. 312), emanciparea deci de servituți feudale. Tot astfel — conform noii documentații —, la reuniune „au fost prezenți mulți nobili în calitate de membri ai poporului român, care pînă acum se consideraseră unguri, dar aici s-au proclamat români” (p. 206). Apare deci incontestabil faptul că, în condițiile abolirii privilegiilor naționale și ale luptei pentru apărarea identității politice, acei români cu importante stări sociale pătrunși în rîndul nobilimii își revendică deschis naționalitatea, solidarizîndu-se cu masele populare din rîndul cărora proveneau.

De o remarcabilă importanță sînt piesele documentare care atestă un puternic curent antiunionist nu numai printre români, ci și printre sașii din Sibiu (p. 322—324, 371). Chiar sașii din Brașov și Sighișoara, mai înclinați să accepte uniunea, li opuneau o serie de condiții care, în fapt, urmăreau să apere identitatea politico-administrativă a Transilvaniei (p. 544—549, 548—550). Românii însă au respins-o categoric, indeosebi prin masele populare (p. 302). Sub acest raport este revelatoare o relatare din Cluj, la 20 mai 1848, a zece fruntași ai nobilimii care consemnau că, la Blaj, cu excepția unei fracțiuni ezitante de greco-catolici, cea mai mare parte a participanților au respins hotărît uniunea. Condiționînd uniunea de recunoașterea prealabilă a românilor ca națiune politică, fruntașii de la Blaj intenționau — în fapt — s-o blocheze, căci pătrunzînd în dietă și colaborînd cu sașii, ar fi putut s-o împiedice prin preponderență numerică. Din aceste motive, cei zece fruntași liberali ai nobilimii se opuneau oricăror concesiilor politice acordate românilor. Ei erau conștienți de necesitatea ca uniunea să se înfăptuiască de acea dietă privilegiată. „Noi sîntem deplin convinși că uniunea Transilvaniei cu Ungaria ori se va înfăptui la această dietă ori niciodată. Cine știe cînd vor mai fi condițiile europene atît de favorabile ca acum? Noi ne dăm seama că, dacă uniunea nu se va realiza cit se poate de repede, în scurt timp se va produce o asemenea

„Revista de istorie”, tom 41, nr. 12, p. 1237—1245, 1988

dezvoltare a naționalității române, încât ca va împiedica la o dietă ulterioară uniunea. În același timp se va da un exemplu periculos celorlalte naționalități existente în Ungaria” (p. 288).

Refuzând însă românilor dreptul de a-și trimite deputați în dietă proporțional numărului, nobilimea credea — cum atestă unele piese documentare — că prin concesii nesemnificative, anume de a i se acorda un loc episcopului ortodox, Andrei Șaguna, agitațiile românești în scopul impunerii identității lor politice ar putea fi diminuate și chiar lichidate (p. 62, 412—414). Evident că asemenea soluții, în conjunctura unei puternice mișcări de emancipare a națiunii române, vădea miopia unei întregi clase nobiliare care își înagina că în acel mod și-ar putea salva privilegiile politice.

Unele manifestări ale Adunării de la Blaj, dar și evenimentele ulterioare provocate de aceasta, îndeosebi multe reuniuni locale în care era implicată țărânumea română constituie prilej excepțional de dezvoltare și afirmare a sentimentului național. Numeroase informații, îndeosebi acelea provenite de la autoritățile guberniale sau de la oameni puși în slujba acestora dezvăluie o largă concepție dacoromână în care a fost organizată Adunarea de la Blaj, conferind deci acestuia — în lumina izvoarelor menționate — un mare rol pe planul luptei întregii națiuni pentru unitate statală. Într-un asemenea context, în satele îndeosebi, în rîndul țărânimii se afirmă puternic idealul întregirii românilor în dreptul lor național și implicit constituirea unei entități politice, transformarea Transilvaniei — unde ei erau majoritari — într-un stat românesc, punându-se astfel de acord instituțiile politico-administrative cu caracterul etnic al provinciei. Este, de asemenea, puternic vehiculată în aceleași medii sociale ideea statului național unitar român, alcătuit din toate provinciile care în antichitate erau cunoscute sub numele de Dacia. Este deci vorba de o bogată informație care-i arată pe români imediat după Adunarea de la Blaj puternic contaminați de dacoromânism, de ideea solidarității și unității cu toate provinciile naționale (p. 163, 205, 260, 261, 287, 302, 399, 463, 473, 474, 492, 524—525, 560). Tocmai asemenea mărturii se constituie ca justificări temeinice ale acelei faimoase consemnări a lui N. Bălcescu, anume că la Blaj, respingînd uniunea Transilvaniei cu Ungaria, românii afirmaseră hotărît: „Noi vrem să ne unim cu Țara!” Aceeași mișcare de apărare a identității naționale se afirma puternic și în rîndul românilor din Banat, prioritară fiind în răstimpul menționat — cum confirmă noile mărturii acțiunea de delimitare cultural-confesională de sîrbii din Voivodina (p. 145—147, 180—182, 223, 317—318, 335).

Numeroase informații din volum permit conturarea clară a unui proces început încă din faza pregătirii adunării, dar accentuat îndeosebi după închiderea acesteia, de contestare de către națiunea română a unei administrații considerată străină din interesele ei sociale și naționale. Este clar că o asemenea manifestare constituia o expresie a luptei românilor pentru apărarea identității politice, accentuată tocmai într-un moment cînd nobilimea pregătea deschiderea dietei din care îi excludea. Ca atare — din perspectiva informației publicate —, în diferite locuri masele țărănești respingeau statariul (p. 73, 535), uneori fiind antrenate chiar în revolte încheiate cu distrugerea spinzurătorilor instalate ca măsuri de descurajare a națiunii române. Negînd autoritățile guberniale și retransîndu-se în spatele împăratului pe care îl opuneau acestora luîndu-l drept protector, românii revendicau tot mai insistent necesitatea instituirii unei puteri locale naționale, în baza principiului egalei îndreptățiri a naționalităților (p. 132—133, 157, 228, 232—233, 312, 356, 427—428, 477). Dintre informațiile cele mai semnificative, demnă de relevant este relatarea judeului primar din Abrud în care consemna la 24 mai că preotul greco-catolic din Rosia Montană, Simion Balint, asociîndu-și grupuri de fideli atît pe străzi cît și în biserică revendică îndepărtarea administrației maghiare și instituirea unor „dregători români” (p. 476). Este deci o atestare categorică a faptului că procesul de organizare românească a instituțiilor administrative din Transilvania era deschis îndeosebi după Adunarea de la Blaj prin acțiunea efectivă a unor fruntași din rîndul maselor țărănești. Conducerea revoluției nu-l consacra însă decît începînd din septembrie.

O altă consecință a atitudinii țărânimii de respingere a autorităților guberniale — cum rezultă din colecție — este abolirea efectivă a obligațiilor și prestațiilor feudale, suspendarea deci a iobăgiei printr-o luptă efectiv declanșată de jos. Este relevantă, totodată, o puternică acțiune în rîndul altor categorii sociale, îndeosebi al jelerilor. În conjunctura unor puternice frămîntări sociale, în unele locuri, era pusă sub semnul întrebării însăși integritatea proprietății alodiale, ceea ce înpăimîntase o parte a nobilimii și o determinase să califice asemenea tendințe ca fiind inspirate de ideologia comunistă! (p. 89, 93—94, 104—106, 157, 159, 236, 250, 251—252, 269, 356, 362, 397 etc.). Pe temeiul acestei informații se poate aprecia că abolirea iobăgici de către dietă la finele lui iunie 1848 nu semnifica decît o consacrare a unei stări de fapt impusă de presiunea maselor populare.

Documentele publicate inserează multe alte informații privitoare la o problemă vastă și variată care conturează — pentru stadiul cronologic respectiv — diferite aspecte complexe ale revoluției românești. Din cuprinsul lor se ivesc numeroase nume de oameni, atît țărani cit și preoți indeosebi, care printr-o activitate tenace se impun ca adevărate personalități. Se poate astfel aprecia că, în zilele incediat următoare Adunării de la Blaj, direcțiile radicale ale mișcării românești de emancipare de servituți feudale și de apărare a identității naționale au fost imprimate tocmai de o serie de reprezentanți ai satelor care, în general, au depășit vederile și intențiile celor mai mulți membri ai Comitetului național, organul coordonator al revoluției.

Se poate deci afirma, că prin masivul volum de documente referitoare la revoluția română în Transilvania istoriografia actuală dispune de o indispensabilă sursă de aprofundare a unuia din cele mai importante implicații evenimentiale legate de desfășurarea și urmările imediate ale Adunării de la Blaj din 3/15—5/17 mai 1848.

Neîndoielnic că autorii acestei lucrări nu pot fi elogiați îndeajuns pentru tenacitatea și dificila lor muncă de publicare a unui tezaur documentar de mare însemnătate.

Apostol Stan

* * *Astra 1861 — 1950. Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. 125 de ani de la înființare, Sibiu, 1987, 520 p. + XIV p. planșe.*

Cu ocazia aniversării a 125 de ani de la întemcierea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, la Sibiu și Săliște, s-au desfășurat „zilele academice istorice” (sesiunea științifică „125 de ani de la înființarea Astorei”) sub egida Academiei Republicii Socialiste România, secția de științe istorice și filiala Sibiu al Societății de științe filologice din Republica Socialistă România, cu sprijinul Comitetului județean Sibiu al Partidului Comunist Român, a altor organe de partid și de stat, precum și a Bibliotecii Astra Sibiu, comunicări apărute într-un volum omagial la Sibiu în 1937, sub titlul: „Astra. 1861—1950. Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. 125 de ani de la înființare”.

În „Cuvînt înainte” se arată că înființarea la Sibiu a Astorei la 23 octombrie, 4 noiembrie 1861, din inițiativa lui Ioan Pușcariu, Andrei Șaguna, George Bariș și Timotei Cipariu „venea să împlinească voința testamentară a marelui erou și martir, a Craiului Munților atît de îndrăgit și prețuit de întreaga suflare transilvană, Avram Iancu, ca și a tribunilor săi, Axente Sever și Simon Balint și a tuturor marilor bărbați ai națiunii, ce au întrupat în cuget și fapta lor voința poporului” (p. 7).

Comunicările sînt semnate de academicienii: Radu P. Voinea, președintele Academiei Republicii Socialiste România (*La 125 de ani și De la Societatea Filosofoască a Neamului Românesc la Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*), Ștefan Pascu (*Rolul național-cultural al ASTREI*), Cristofor I. Simionescu (*ASTRA și Țările Române*), Caius Iacob (*Matematica românească de la Gheorghe Lazăr la Traian Lalescu*), precum și de alții, în total peste 50 de autori.¹

În volum se subliniază faptul că Astra a militat de-a lungul anilor pentru triumful idealurilor sociale și naționale politice ale românilor. Referindu-se la importanța Astorei, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, releva la 17 iunie 1967, în cartea de onoare a Bibliotecii Astra din Sibiu: „Prin generații succesive de cărturari iluștri care au militat neobosit pentru răspîndirea în mase a idealurilor de libertate națională și socială, Asociația ASTRA a adus o contribuție de preț la formarea conștiinței naționale a poporului nostru și la dezvoltarea culturii sale progresiste” (p. 511).

În volum se arată aportul Astorei la înfăptuirea unității politice a românilor, care s-a concretizat prin activitatea despărțămîntelor. „În 1918 erau 87 de despărțămînte și 523 de cercuri culturale. Bibliotecile, conferințele și cursurile, expozițiile și serbările organizate de către despărțămînte, în casele naționale și casele culturale edificate de ASTRA erau tot atîtea vibrante manifestări ale spiritului de solidaritate națională, ale dorinței de unire a poporului român într-un stat național unitar” (p. 67).

În comunicări se relevă faptul că prin mijlocirea despărțămîntelor, ASTRA își lărgeste aria de activitate cuprînzînd „Banatul, Crișana și Maramuresul” (p. 67)

Așa după cum a subliniat secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu : „Desfășurarea evenimentelor, istoria a confirmat pe deplin analiza politică făcută epocii primului război mondial de Lenin, ca și de alți gânditori și oameni politici, ducând la prăbușirea imperiilor absolutiste asupra, inclusiv la lichidarea Austro—Ungariei. Aceste împrejurări au creat noi premise și pentru eliberarea românilor din Transilvania, pentru realizarea unității noastre naționale (p. 326)².

În lucrarea „Despre dreptul națiunilor la autodeterminare”, scrisă în februarie—mai 1914, referitor la procesul desăvârșirii statelor, naționale independente, Vladimir Ilici Lenin, sublinia pe bună dreptate : „Și numai un orb nu poate să vadă în acest lanț de evenimente-trezirea unei *serii întregi* de mișcări naționale burghezo-democratice, a unor tendințe de a forma state naționale independente și unitare”.³

Volumul prezentat reprezintă rezultatul unui vast travaliu științific, în câmpul căruia au fost cuprinse materiale arhivistice, volume de documente, presa vremii, scrieri mai vechi despre ASTRA, aparținând unor membri marcanți ai ei sau ale unor intelectuali iluștri ce i-au sprijinit activitatea, precum și lucrări sau studii publicate pe această temă de-a lungul anilor.

Ion Babici

NOTE

¹ Menționăm între alții pe Antonie Plămădeală, Alexandru Dobre, dr. Victor V. Grecu — sub redacția căruia a apărut lucrarea — Mihail Chiorean, Vasile Curticăpeanu, Paul Abrudan, Liviu Botezan, Nicolae Jurcă, Pamfil Bilțiu, Ioan Berinde, Eugen Glück, Vasile Crișan, Ioan Holhoș, Pamfil Matei, Gelu Neamțu, Liviu Mărghitan, Toma Lupaș, Lucia Hângănuț-Vătășan etc.

² Nicolae Ceaușescu, *Istoria poporului român*, Edit. Militară, București, 1988.

³ V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a doua, vol. 25, Edit. politică, București, 1964, p. 291.

* * * *General Henri Berthelot and Romania, Mémoires et Correspondance, 1916—1919*, Ediție și introducere bibliografică de Glenn E. Torrey, East European Monographs, Boulder, Columbia University Press, New York, 1987, LXV + 260 p.

Prestigioasa editură „Columbia University Press” din New York a publicat în 1987 o nouă lucrare — ce poartă numărul 219 — în colecția „East-European Monographs”. Cunoscutul istoric american Glenn E. Torrey — care a prefațat și însoțit lucrarea cu o documentată introducere biografică despre autorul memoriilor și corespondenței inedite privitoare la România — pune la dispoziția specialiștilor și publicului cititor o sursă valoroasă, ce are marele merit de a aduce noi informații despre marele efort românesc în războiul eliberator din anii 1916—1919, și, deopotrivă, despre personalitatea unuia din marii comandanți francezi de la începutul acestui secol. Editorul este el însuși un bine cunoscut specialist în istoria primului război mondial, fiind autorul unor contribuții valoroase consacrate situației și participării României la marea conflagrație din anii 1914—1918. Studiul său *Campația României din 1916: impactul ei asupra beligeranților* se distinge prin noutatea viziunii istoricului american, relevând însemnătatea consecințelor politice și strategice ale operațiilor militare de pe frontul românesc din anul 1916 (*East Central Europe Society in World War I*, New York, 1985, p. 528—546.)

Henri Mathias Berthelot — născut la 7 decembrie 1861 la Feurs, în provincia Loire — a îmbrățișat, asemeni tatălui său, cariera armelor, absolvind mai întâi Școala Militară Saint-Cyr (1883), și apoi Școala superioară de război (1890).

La izbucnirea primei conflagrații mondiale, el avea gradul de general de brigadă (1913) și o bogată experiență dobândită atât în funcțiile de comandă pe care le-a deținut, cât și-n cele de concepție și conducere; secretar al Comitetului de Stat Major (1907) și respectiv subșef al Marelui Stat Major (1913—1914). În primii doi ani de campanie, generalul Berthelot a comandat diferite eșaloane de nivel tactic și operativ — Divizia 33 infanterie rezervă, corpurile 3 și 32 armată, sectorul „Soisson” — în octombrie 1916 fiind numit șef al Misiunii militare franceze în România.

272 din cele 1 000 de pagini dactilografiate ce constituie *Memoriile* — însoțite de prevederea testamentară de a nu fi publicate decât după 30 de ani de la moartea autorului lor (28 ianuarie 1931) — cuprind intervalul 1 octombrie 1916 — mai 1919, când Henri Berthelot

a îndeplinit prima sa misiune în România, la acestea adăugându-se o bună parte din alte 105 pagini de notițe zilnice pentru perioada mai 1918 — mai 1919, când generalul francez s-a aflat din nou în țara noastră (1 octombrie 1918 — 4 mai 1919).

Sursa editată de Glenn E. Torrey reunește, în 223 de pagini, notițele cotidiene pentru 471 din cele 800 de zile cât a durat dubla misiune a generalului Berthelot în România. Inserate cronologic, lucrarea mai conține 109 scrisori sau fragmente epistolare — expediate de autor cumnatei Louise (85) și nepotului său Georges (24).

Insemnările din prima misiune îndeplinită de generalul Berthelot în România sînt grupate în nouă părți, prima și ultima descriind călătoriile ocazionate de această însărcinare oficială, celelalte tratînd aspecte majore ale evoluției politico-militare pe frontul oriental: „Apărarea frontierelor” (octombrie și noiembrie 1916); „Invazia” (Bătălia și retragerea); „Trista iarnă a anului 1917”; „Revoluția rusă” (martie 1917); „Refacerea armatei române”; „Bătăliile române” (iulie, august 1917 — Speranțe, decepții, reacții); „Trădarea rusă” (Trei luni de așteptare).

Partea a doua a lucrării descrie — cu ajutorul însemnărilor zilnice — modul cum a fost receptată de autor misiunea îndeplinită între 1 octombrie 1918 și 5 mai 1919, la acestea adăugându-se cîte o sinteză privind evoluțiile politico-militare din România și Rusia în intervalul 7 octombrie 1918 — 5 mai 1919.

Studiul lucrării memorialistice — editate în anul împlinirii a șapte decenii de la marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz — oferă nenumărate argumente ce susțin ideea că generalul Berthelot a oferit românilor — pe lângă serviciile rezultate din consilierea comandamentului național în cadrul relațiilor interaliate — și o inedită sursă de documentare istorică privitoare la marea război de apărare și întregire deplină de stat a națiunii noastre.

Redactate în maniera reportajului concis de campanie, notațiile zilnice dovedesc, în egală măsură, realismul, conciziunea, competența, profesionalismul remarcat de toți cei ce l-au cunoscut îndeaproape pe generalul Berthelot.

Paleta însemnărilor reunite în lucrarea editată de Glenn E. Torrey este deosebit de largă, autorul memoriilor dovedindu-se a fi un observator consecvent și atent al principalelor evenimente ce s-au derulat — în ultimii ani ai primei conflagrații mondiale — în spațiul românesc sau a faptelor produse pe alte meridiane care aveau importanță pentru statul român și relațiile sale cu aliații din cadrul Antantei.

Ajuns în România la 15 octombrie 1916, și conducînd o misiune militară franceză formată din 400 de ofițeri și 1000 de subofițeri, generalul Berthelot era împuternicit să trateze cu Marele Stat Major Român „Toate problemele care interesează războiul de coaliție purtat în prezent împotriva puterilor din Europa centrală și aliaților lor (coordonarea acțiunilor armatelor Antantei, ajutorul mutual între aceste armate, planurile de operații, efective, aprovizionări etc.)”. Cunoscind nemijlocit desfășurarea acțiunilor militare, el a remarcat — la scurt timp de la sosire — eroismul și tenacitatea cu care românii au angajat bătălia pentru apărarea trecătorilor Carpaților, în care sens, la 30 octombrie, nota că „Succesul de la Jiu se confirmă și se întregeste (...) Germanii se retrag în dezordine” (p. 14).

Cauzele care au dus la retragerea armatei române, pe aliniamente succesive, pînă în Poarta Focșanilor sînt analizate în totalitatea manifestărilor și determinărilor lor.

Șeful misiunii militare franceze deslușește între acestea: lungimea exagerată a fronturilor de apărare, presiunea crescîndă a inamicului, condițiile neprilene de stare a vremii, insuficiența amenajărilor genistice, superioritatea numerică și ca dotare a adversarilor, frecvențele schimbări de dispozitiv și manevra de forțe între cele două fronturi, gravele disfuncționalități ce decurgeau din neîndeplinirea de către aliații României a angajamentelor asumate prin tratatul și convenția din 4/17 august 1916 (p. 18—20). Cunoscind încă înainte de sosirea sa în România intențiile Înalțului Comandament rus la 12 octombrie, în legătură cu propunerea generalului Alexeev de retragere a armatei române pe linia Siretului, generalul francez nota: „sînt puțin stupefiat de această declarație și nu mă pot împiedica să spun că nu merită osteneala de a pune România să meargă cu noi, sfătuit-o de la început, să abandoneze Oltenia și Muntenia, adică mai mult de jumătate din teritoriul ei” (p. 5). Mai tîrziu la 31 ianuarie 1917, el își exprima opinia că Rusia țaristă vrea să tragă beneficii pe seama României prin eforturi de recucerire a teritoriului ocupat de Puterile Centrale: „cu cît mai mic va fi efortul armatei române la redobîndirea teritoriului ei, cu atît mai mare va fi prețul pe care îl va cere Rusia” (p. 45).

Refacerea și reorganizarea armatei române (ianuarie — iunie 1917) își găsește o amănunțit ă reflectare în memoriile sale, Berthelot notînd, la 9 martie 1917, că „În pofida întemperiilor și a bolilor (...) instrucția se execută mai metodic și cu multă atenție” (p. 52), noua fizionomie a oștirii române făcîndu-l, la 19 mai 1917, pe Albert Thomas să exclame cuprins de admirație: „Ai zice că sînt soldați de-ai noștrii” (p. 74).

Proiectata abandonare a frontului de pe Carpați și Dunăre și retragerea administrației și armatei române în Ucraina sau Caucaz — soluție respinsă cu vehemență de către întreaga națiune română — constituie subiectul multor notații zilnice inserate în lucrare, din acestea desprinzându-se nenumărate indicii despre sacrificarea de către aliați a cauzei României, stat ce a susținut — timp de peste doi ani — un efort de campanie, raportat la partenerii de coaliție, disproporționat cu resursele sale materiale, umane și militare.

Cea mai clocovită demonstrația de voință și acțiune a întregului popor, hotărât să-și realizeze cu forțele proprii idealurile de libertate, independență și unitate, făcută în marile înclăștări cu inamicul din vara anului 1917 găsește ecou și în scrisoarea expedită de generalul Berthelot la 16 august: „Bravii noștri români continuă să se bată cu multă insuflecție (...). Trupele române rezistă cu succes eforturilor germanilor” (p. 99).

Martor ocular al bătăliei de la Mărășești, șeful misiunii militare franceze nota, la 24 august 1917: „Duminică trecută germanii au făcut un efort suprem. Ei au masat patru divizii pe un front de zece kilometri și — precedați de o avalanșă de obuze — au atacat diviziile 10 și 13 infanterie române. Românii au rezistat remarcabil și, trecind la contraatac, au respins pe germani dincolo de tranșeele lor de plecare, înjumătățindu-le efectivele” (p. 101).

Cunoscând contextul general în care a evoluat raportul de forțe pe frontul oriental după evenimentele din toamna lui 1917 și primele luni ale anului următor, generalul Berthelot nota la 2 martie 1918, că ar fi fost necesară redactarea „unei declarații colective a statelor Antantei, prin care să se recunoască faptul că trupele române și-au făcut cu bravură și cinste datoria față de România și că tratatul de pace impus de Germania este nul și neavenit, că ei vor solicita revizuirea sau anularea tratatului la momentul negocierilor pentru pacea generală” (p. 162).

Atitudinea aliaților față de confirmarea internațională Marii Uniri din 1918 — împlinire a unei necesități legitime, obiective, realizare a voinței și acțiunii întregii națiuni române — i-a oferit generalului Berthelot ocazia să „constat că, din nefericire, interesele României treceau după cele ale inamicilor noștri. Li s-a dat de înțeles ungarilor, și în egală măsură bulgarilor, că se ținea cont de dorințele lor” (p. 219) și aceasta în timp ce în străvechile provincii românești aveau loc „abuzuri comise de bulgari în Dobrogea, de unguri în Transilvania și de sârbi în Banat”, iar românii se abțineau „de la orice intervenții” (p. 219).

Se cuvine a preciza și faptul că generalul Berthelot — apărind scopurile politico-strategice ale aliaților, și în primul rând ale Franței, în sud-estul Europei — s-a situat de nenumărate ori pe poziția specifică a ofițerului-consilier aparținând unei mari puteri dispusă să negligeze sau chiar să sacrifice interesele unui partener de coaliție de talie mică sau mijlocie. Este evident în acest sens rolul implicit avut de șeful misiunii militare franceze în atragerea spre spațiul românesc a cât mai multe forțe ale inamicului — slăbindu-se astfel presiunea adversarilor de pe celelalte fronturi — , rezultat la care s-a ajuns și ca urmare a influenței negative pe care generalul Berthelot a avut-o în elaborarea unor decizii de campanie ale Marelui Cartier General Român. În acest sens ni se pare edificatoare și realistă aprecierea generalului Alexandru Averescu care — rememorând evenimentele din anii 1916—1919 — preciza că „generalul Berthelot mi-a spus că el se găsește în țara noastră pentru a apăra interesele Franței, iar nu pe acelea ale României și că va cere orice sacrificiu, atunci când este vorba să cruțe un strop de singe francez” (*Notițe zilnice din război. 1916—1918*, București, 1935, p. 323—324).

De asemenea, unele impresii și observații de natură subiectivă ale generalului Berthelot la adresa fizionomici poporului român și armatei sale — mai ales cele din primele luni ale campaniei anului 1916 — trebuie puse pe seama necunoașterii aprofundate a realităților, ideilor preconceptuate cu care a sosit în țară șeful misiunii militare franceze.

Pe măsură ce s-a implicat în evenimentele românești, aceste aprecieri devin tot mai elogioase. Însemnările zilnice ale lui H. Berthelot consemnând constant faptele de eroism, curajul, tenacitatea, spiritul de sacrificiu, alte trăsături și virtuți alese ce au caracterizat dintotdeauna poporul român.

Având un bogat aparat științific, fiind însoțite de o documentată ilustrație (fotografii de epocă, hărți despre desfășurarea operațiilor pe fronturile orientale și române), două anexe deosebit de utile (statul nominal al misiunii franceze, respectiv lista ofițerilor căzuți în România), *Memoriile* generalului Berthelot constituie o lucrare deosebit de valoroasă, demersul editorului finalizând cu profesionalism actul îmbogățirii patrimoniului de restituiri istorice privitoare la prima conflagrație mondială, locul și rolul deosebit al României în războiul întregirii statale depline, al luptei pentru apărarea independenței și integrității sale teritoriale.

Ilie Șchipor

BARTOLOMÉ BENNASSAR, *Histoire des Espagnols*, vol. I, VIe—XVIIe siècles, vol. II, XVIIIe—XXe siècles, Armand Colin, Paris, 1985, 560 + 560 p.

Accastă lucrare, una dintre cele mai recente sinteze referitoare la istoria Spaniei, deși apare sub semnătura lui Bartolomé Bennassar, este de fapt rodul unei colaborări, coordonată de prof. de la Bordeaux, la care au participat hispaniști francezi de renume și anume Pierre Bonnassie, Pierre Guichard, Marie-Claude Gerbet, Jean-Pierre Amalric, Lucienne Domergue, Jacques Beyrie și reputatul istoric spaniol, care semnează postfața, Antonio Domínguez Ortiz. Lucrarea, de dimensiuni mijlocii și cu un stil adaptat pentru marea public cititor, oferă o viziune globală asupra evoluției poporului spaniol de-a lungul secolelor, punind de asemenea la dispoziție, într-o formă accesibilă, ultimele rezultate ale cercetărilor întreprinse în acest domeniu.

Încă din introducere Bennassar arată că obiectivul colectivului de autori este acela de a scoate în evidență atît momentele de grandoare, cit și pe cele de prăbușire ale Spaniei; de fapt este vorba de o istorie a spaniolilor și nu a Spaniei, care se referă la cei care aveauermenii unei conștiințe hispanice cu mult timp înainte de apariția Spaniei ca stat. Prin aceasta autorii se situează în afara disputelor care au frământat și frământă hispanistica istorică, din Spania sau din alte țări, în privința a însăși conceptului de istorie națională, privit fie ca un spațiu geografic, fie ca un popor (sau un ansamblu de popoare), fie ca o cultură sau un stat.

Punctul de plecare al autorilor îl constituie Spania vizigotă. Autorul capitolului referitor la această epocă, Pierre Bonnassie, nu neagă faptul că Hispania romană a constituit antecedentul absolut necesar; de la ea Spania vizigotă a moștenit potențialul uman, puțin transformat de sosirea a citorva sute de mii de germani, la fel ca și limba și religia, bazele culturii și personalității sale. Dar, plecînd din secolul V, evoluția acestei părți occidentale a Europei nu va mai fi legată de cea a marelui ansamblu creat de geniul politic al Romei. P. Bonnassie abordează cîteva aspecte foarte importante pentru Spania vizigotă și anume: raporturile dintre germani și hispano-romani, dintre sclavi și oamenii liberi, dintre bărbați și femei, dintre păgîni și creștini, dintre arieni și catolici. El consideră, de asemenea, că vizigoții au avut meritul de a uni toată Spania dar, în același timp, slăbinirea lor a conținut germeii propriei distrugerii, cum ar fi criza sclavagismului și anarhia provocată de luptele pentru tron.

Spania musulmană și Spania reconchistei sint abordate de Pierre Guichard și Marie-Claude Gerbet. De fapt este vorba de evul mediu spaniol care a fost foarte deosebit de cel din restul Europei și care și-a lăsat amprenta pînă în zilele noastre. El se caracterizează printr-o simbioză etnică și culturală între autohtoni, arabi, berberi și evrei, dar și printr-o ruptură printr-un conflict permanent, care a provocat cuceriri și recuceriri, războaie care au produs distrugeri atît de mari încît o mare parte a țării a trecut printr-o etapă de deșertificare aproape totală înainte de a începe să se repopuleze. Acum se afirmă rolul hotărîtor al Castiliei explicat, cel mai bine, după părerea autorilor, de faptul că ea s-a orientat către Atlantic, deci spre un spațiu nelimitat, plin de promisiuni, în timp ce expansiunea mediteraneană a confederației catalano-aragoneze, deși plină de glorie, nu oferea perspective atît de largi și se lovea de puternice rezistențe: a Franței, a statelor italiene și a lumii musulmane.

Capitolul consacrat Regilor Catolici, aparținînd tot lui Marie-Claude Gerbet, trece în revistă, cu o mare competență, principalele probleme ale unei epoci încercate de evenimente, care se constituie în punctul de plecare al Spaniei moderne și a statului spaniol. Acum se pun temeliile indestructibile ale unei Spanii unite, se crează premisele secolului de aur politic și cultural, dar apar și germeii intransigenței și fanatismului religios care vor contribui la decăderea, pe toate planurile, caracteristică secolului XVII.

A doua parte a primului volum intitulată sugestiv *Generațiile apogeei și declinului (1516—1700)* și avîndu-l ca autor pe Bartolomé Bennassar se ocupă de ceea ce mulți istorici consideră a fi miezul istoriei spaniole: secolul de aur. Clasele și categoriile sociale sînt descrise în trăsăturile lor esențiale, caracteristicile generale fiind ilustrate și îmbogățite prin exemple concrete. Este vorba mai ales de aspectele decisive ale vieții umane: nașterea, căsătoria, moartea; viața materială: locuința, alimentația, îmbrăcăminte; gradul de cultură, trăsăturile care modelează mentalitatea, bucuriile și spaimile omului de rînd, sărbătorile, epidemiile, credințele populare, existența plină de riscuri a minorităților marginalizate. Toate acestea alcătuiesc o frescă de o varietate și de o bogăție infinită.

Cel de-al doilea volum al lucrării se deschide cu analiza secolului XVIII întreprinsă de Jean-Pierre Amalric. Deși o epocă mai puțin spectaculoasă, acest secol este deosebit de important în istoria Spaniei din mai multe considerente. În primul rînd el reprezintă o ruptură radicală cu trecutul: ruptură dinastică, instituțională, de echilibru demografic și economic — centrul (Castilia) fiind înlocuit de preponderența zonelor litorale (Catalonia, Țara Bascilor

Guipúzcoa, Valencia etc.). Apoi este vorba de refacerea Spaniei, de recuștigarea parțială a prestigiuului său internațional, în epoca primilor regi din dinastia de Bourbon care au aplicat o politică a despotismului luminat, avînd și concursul unor oameni politici cu idei avansate pentru acea vreme, cum ar fi Ensenada, Aranda, Floridablanca, Jovellanos etc. În fine, este problema crizei și prăbușirii luminismului spaniol determinată, în concepția autorului, de revoluția franceză care a mers prea departe pentru exponenții acestei orientări, ceea ce i-a determinat să se retragă pe poziții mult mai rigide, să respingă transformările mult prea rapide pentru propria lor viziune.

Secolul XIX și prima parte a secolului nostru, pînă la declanșarea războiului civil, sînt analizate de Lucienne Domergue și Jacques Beyrie. În primul rînd este scoasă în evidență marea importanță a războiului antinapoleonian care a marcat o ruptură însemnată în istoria Spaniei, a pus capăt perioadei denumită în istoriografie a Vechiului Regim, iar în al doilea rînd este subliniat faptul că în deceniile care au urmat societatea spaniolă s-a caracterizat prin slăbiciunile structurale ale burgheziei, obligată să ajungă la un compromis cu nobilimea și printr-o intensificare a exploatării maselor populare ceea ce explică numeroasele frămîntări sociale și cronică instabilitate politică.

Primele decenii ale secolului XX sînt pline de contraste. Pe de o parte Spania devine o țară semiindustrializată, dar pe de alta contradicțiile economice, sociale și politice se adîncesc. Lupta clasei muncitoare se intensifică, masele populare pătrund cu putere pe scena istoriei, iar clasele mijlocii sînt tot mai nemulțumite de situația lor.

Un fenomen foarte interesant care s-a făcut simțit din ce în ce mai puternic după războiul antinapoleonian a fost și acela al laicizării tot mai pronunțate a societății spaniole, biserica și ideologia ei pierzîndu-și considerabil influența.

Această evoluție a determinat ca proclamarea republicii în 1931 să fie făcută pe fondul unei grave crize economice, de adîncire a contradicțiilor sociale, de amplificare a șomajului și sărăciei maselor. Republica a încercat inițial să rezolve complexe probleme cu care era confruntată prin consolidarea poziției micilor proprietari de pămînt și prin crearea unui sistem coerent și eficient de instrucțiune publică. Dar situația va impune o radicalizare tot mai mare a măsurilor, o eferescență socială crescîndă, dar și o regrupare a forțelor conservatoare, care se organizează în așa-numita Falangă spaniolă, expresia politică cea mai reacționară a lor.

Războiul civil, epoca franchistă și cea postfranchistă, pînă în 1982, sînt abordate de Bartolomé Bennassar.

Războiul civil, declanșat de forțele reacționare la 18 iulie 1936, este prezentat nu din punct de vedere al desfășurării sale, cunoscută de altfel din numeroase alte lucrări, ci din perspectiva suferințelor provocate poporului spaniol. Cifrele aduse în discuție de autor în acest sens sînt deosebit de semnificative: între 600 000 și 1 000 000 de victime omenești, distrugerea a 8 % din fondul locativ, a 40 pînă la 70 % din parcul de automobile și cel feroviar, a o treime pînă la jumătate din șeptel, scăderea producției industriale cu 20—30 %. Este scoasă de asemenea în evidență cruzimea represiunilor la care s-au dedat forțele franchiste atît în timpul războiului, cît și după aceea, arbitrarul și abuzul care au însoțit preluarea puterii și a controlului asupra țării din partea lor, a forțelor retrograde și reacționare. Principalii beneficiari ai victoriei lui Franco au fost clasele dominante, marii proprietari funciari, marea burghezie, oligarhia financiară, clerul înalt. Demn de remarcat este și faptul că felul în care este prezentat războiul, insistîndu-se în primul rînd asupra suferințelor oamenilor, se constituie într-o reușită pledoarie pentru pace, devenind astfel un adevărat mesaj pentru o lume frămîntată de amenințarea holocaustului nuclear.

În ceea ce privește Spania în epoca lui Franco ea s-a caracterizat prin dictatură politică, restrîngerea drastică sau eliminarea drepturilor cetățenești elementare, prin favorizarea deschisă și abuzivă a celor avuți, dar și printr-o intensificare a luptei clasei muncitoare, a studențimii, a intelectualității, a unor păături tot mai largi ale populației. Dacă pînă în 1960 situația economică a fost foarte dificilă, după această dată economia cunoaște o dezvoltare rapidă pînă la 1975, cînd Spania devine a zecea putere economică a lumii.

Dar această dezvoltare a avut un caracter fragil din mai multe puncte de vedere. În primul rînd este vorba de creșterea tot mai mare a diferenței dintre veniturile celor bogați și a celor săraci. Apoi dezvoltarea s-a făcut inegal în diferite zone ale țării; numai Madridul și Barcelona cu zonele adiacente, produceau aproape o treime din venitul național al țării. S-au făcut investiții foarte mici în sectorul cercetării ceea ce a redus simțitor competitivitatea produselor spaniole și prezența masivă a capitalurilor străine a fost cauza pentru care creșterea industrială a Spaniei s-a făcut pe baza unui model de dependență tot mai mare față de capitalul internațional. Toate aceste puncte slabe ale economiei spaniole s-au făcut simțite în 1975 cînd se declanșează criza economică, cu efecte mai puternice aici, datorate tocmai acestei dependențe.

În fine perioada postfranchistă se caracterizează, după părerea autorului prin două mari tendințe; democratizarea vieții politice, regimul franchist neputând supraviețui morții întemeietorului său, și deschiderea autentică a Spaniei spre lumea exterioară. Descompunerea regimului franchist a fost determinată de dezvoltarea economiei, de opoziția tot mai mare a maselor largi populare în frunte cu clasa muncitoare și partidul comunist, de pierderea sprijinului unei părți importante a claselor și categoriilor sociale privilegiate, elocvență în acest sens fiind poziția bisericii catolice, devenită tot mai liberală, de descompunere a mișcării falangiste.

În ansamblul, lucrarea coordonată de renumitul istoric Bartolomé Bennassar este interesantă și aduce noi puncte de vedere și o nouă abordare a istoriei Spaniei. Ea ocolește sistematic factologia, detaliile de ordin politic care pot fi întâlnite în marile tratate și are în vedere mai mult aspectele legate de viața umană, de mecanismele intime ale diferitelor procese istorice. Astfel se insistă asupra aspectelor economice și sociale mai puțin cunoscute, sînt abordate problemele de demografie istorică, de mentalitate colectivă, viața de zi cu zi a oamenilor cu principalele ei aspecte: condițiile de locuit, alimentația, îmbrăcămintea, nașterea, căsătoria și moartea, bucuriile și spaimile, credințele și idealurile lor. Această abordare nouă explică și folosirea pe larg a literaturii beletristice și a jurnalelor de călătorie, devenite izvoare indispensabile.

Bineînțeles că spațiul limitat pe care l-au avut la dispoziție autorii i-a împiedicat să abordeze pe larg și alte aspecte foarte interesante cum ar fi cele culturale, America hispanică, destinul spaniolilor care și-au părăsit țara în diferite epoci, dar acest lucru nu scade cu nimic valoarea de ansamblu a lucrării care va rămîne, după opinia noastră, un punct de referință în cadrul istoriografiei hispaniste prin maniera modernă de luare în discuție a diferitelor aspecte, prin sintetizarea rezultatelor celor mai recente cercetări întreprinse în acest domeniu, prin ridicarea unor probleme care-și așteaptă rezolvarea și deschid noi cîmpuri de investigație cercetării istorice.

Eugen Dcnize

* * * „Studii și cercetări de documentare.” Educație-Învățământ, XXVIII, 3—4, București, 1986.

Sumarul numărului 3—4 (1986) al revistei cuprinde o serie de materiale ce se constituie în extrem de actuale și pertinente demersuri științifice într-un domeniu pe cit de vast pe atât de complex, acela al temeiurilor și coordonatelor informării și documentării. În cele ce urmează ne vom referi la acele intervenții al căror obiect îl constituie premisele obiective ale cercetării științifice a istorie .

Revista își informează de la început cititorii asupra comandamentelor înalte, patriotice și științifice care au stat la baza dezbaterii, cu ajutorul unor personalități marcante din domeniul istoriei, a „impactului informării documentare asupra unei discipline esențiale a științelor sociale”; opiniile au fost exprimate pornindu-se de la șapte întrebări ce vizau, cum s-a arătat, problematica rolului și locului informării pentru cadrul didactic și pentru cercetătorul din domeniul istoriei.

Acad. Ștefan Pascu se referă la un aspect axiologic esențial, acela al interdependenței (nu numai în cazul științei, dar și al literaturii și artei) dintre valoare și documentare (precedată firește de cultura de specialitate necesară). Aspectele axiologice sînt împletite de autor cu cele metodologice. Acad. Ștefan Pascu corelează valoarea învățămintelor istoriei cu necesitatea urmării „vechii, dar nelincheitei” maxime „sine ira et studio” ce trebuie să caracterizeze orice demers istoriografic. În acest sens se fac scurte referiri la Congresul internațional de istorie de la Stuttgart (1980), creator al unui spirit nou, „spiritul de la București” ce s-a regăsit parțial la Stuttgart (1985) (Orice creație de valoare se întemeiază pe informare și documentare” — p. 239—249).

O argumentată și energică pledoarie pentru calitate și seriozitate științifică îl reprezintă studiul prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de Istorie „N. Iorga” din București, membru corespondent al Academiei R.S.R., intitulat „Documentarea amplă, pe cit posibil exhaustivă, este absolut obligatorie în cercetarea istorică” (p. 255—263). Analizînd tehnica muncii intelectuale și particularitățile ei în cercetarea istorică prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu subliniază caracterul imperativ al permanenței stăpînirii a *informației* documentare dar și al folosirii unor *metode și tehnici noi* impuse de apariția unor domenii noi de investigație. Implicînd *erudiția și spiritul critic*, cerînd istoricului să fie un gînditor, istoria se află într-un permanent dialog cu alte discipline științifice. Autorul consideră pe bună dreptate tîndința spre interdisciplinalitate și cuantificare drept un simptom favorabil al impactului marxismului asupra metodologiei contemporane a istoriei. Prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu contestă puțința de a se vorbi despre competența în domeniul istoriei „fără permanentizarea climatului de cercetare care presupune capacitatea de a se revizui datele cunoașterii științifice în lumina celor mai recente rezultate” (p. 256—257). Alături de informare, competență, cercetarea presupune o riguroasă disciplină a muncii în formarea căreia un rol deosebit îl pot juca profesorii tînărului cercetător. Autorul înfățișează, în continuarea gîndurilor sale, laturile majore ale progresului în cercetarea istoriei: căutarea, descoperirea și interpretarea critică a izvoarelor necesare. Faptele trecutului sînt puse în valoare de „inteligența vie, suplă, ingenioasă, perspicace a istoricului”; întrebările pe care acesta și le pune „declanșează mecanismul investigației izvoarelor”. Activitatea și aportul istoricului sînt însă condiționate și de elaborarea unor instrumente bibliografice, dîndu-se exemplul marelui Nicolae Iorga a cărui bibliotecă a constituit fondul inițial și de bază al bibliotecii Institutului ce-i poartă numele. În finalul demersului său prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu se referă la legăturile științei istorice cu viața practică și sarcinile epocii prezente, fapt ce li conferă calitatea de „știință a acțiunii” și impune necesitatea ca lucrările și manualele de istorie să pună accentul pe aspectele care au unit popoarele în acțiunile pentru progres, pace și cooperare.

Importanța documentării științifice pentru istorie și arheologie, considerată „o problemă mereu actuală” este analizată de prof. dr. doc. Mircea Petrescu-Dîmbovița, directorul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași. Materialul domniei sale vizează valorificarea muncii de informare, investigația bibliografică, însemnătatea dialogului prilejuit de diferite manifestări științifice. Autorul respinge acele „cărți scrise pe baza rezumării altor lucrări „fără a recurge critic la o bibliografie exhaustivă”. Cunoașterea limbilor de circulație interna-

țională este considerată o premisă firească a cercetării științifice. Specialistului adevărat îi revine de asemenea obligația de a trata cu circumspecție anumite tendințe nesusținute științific, M. Petrescu-Dimbovița citind în acest sens „dacomania”. Autorul accentuează necesitatea unor lucrări temeinice de istorie națională ale arheologilor și istoricilor noștri, publicate pe cât posibil în limbi de circulație universală, aceasta reprezentând o premisă a impunerii punctelor de vedere românești în istoriografia internațională contemporană (p. 279—280).

Materialul prof. univ. dr. Virgil Cândea intitulat „Documentarea este o activitate la fel de exigentă ca și cercetarea” (p. 281—286) contestă „deosebirea de valoare” între bibliotecari, bibliografi, documentariști (socotii pe nedrept „auxiliari ai cercetării”) și „oamenii de știință”. Este în același timp respinsă o cercetare „senină”, „neangajată” a istoriei, subliniindu-se că istoricul națiunii sale nu poate să nu fie patriot” (p. 282—284). În încheierea materiaului sînt abordate laturile etice ale documentării și cercetării, astfel încît continuatorilor să nu le fie lăsată „obligația de a repara curge un drum rău netezit, greșit orientat”.

Alte intervenții publicate de revistă se referă la raportul învățămînt-cercetare (materialul regretatului acad. E. Condurachi, „Într-un învățămînt modern, informarea și documentarea reprezintă un imperativ” p. 250—254) sau la tradițiile normelor de editare științifică a textelor (Dan Simonescu, „Un reprezentant de seamă al criticii textelor și tehnicii edițiilor : prof. dr. Demostene Russo” — p. 287—298).

În concluzie putem afirma că cei preocupați de problemele axiologice și metodologice ale cercetării științifice pe baze moderne a istoriei găsesc în acest număr al revistei o incontestabilă bogăție de idei, de natură să determine o meditație profundă asupra modalității redării trecutului.

Sever Catalan

* * * „*L'histoire*”, Paris, 1978—1986, nr. 1—95.

Interesul pentru cunoașterea trecutului, pasiunea pentru a-i descifra momentele mai puțin studiate, se traduce în Franța de aproape un deceniu prin publicarea sub egida lui Société d'éditions scientifiques a periodicului „*L'histoire*”¹. Propunîndu-și să depășească tipul istoriei evenimentiale, anecdotice sau de popularizare, comitetul de redacție, din care fac parte reprezentanți marcant ai științei istorice franceze contemporane, precum : Robert Delort, Michel Winock, Jean-Pierre Rioux, Philippe Joutard, Jean Lacouture, Jean-Noël Jeanneney, acționează pentru a prezenta într-o formă accesibilă marelui public cele mai noi rezultate ale cercetării de specialitate. Prin articole de o înaltă ținută științifică, autori de renume, ca : Georges Duby, Jean Delumeau, René Rémond, Pierre Chanu, François Crozet, Emmanuel Le Roy Ladurie, Michel Vovelle, Jacques Le Goff, Maurice Agulhon, André Kaspi și mulți alții², au încercat să reconstituie pagini frămîntate și neclucitate ale istoriei umanității. În cele aproape 100 numere revista, de apariție lunară, a inserat articole, studii, comunicări, anchete semnate de istorici francezi și europeni, ce au vizat un registru problematic foarte vast. Probleme, ca de exemplu : mormintele neolitice, alimentația în perioada Vechiului Regim, tipul de armament utilizat în decursul confruntărilor militare, fenomenul colonizării, statutul și modul de viață al clerului, igiena și implicațiile sale asupra vieții omului, cauzalitatea acțiunilor revendicative ale proletariatului, rasismul în istorie și numeroase altele, au constituit obiectul preocupării a numeroase intervenții bine documentate și înfățișate într-o manieră originală³. Spațiul cronologic parcurs se întinde din preistorie și pînă în zilele noastre⁴. Demn de menționat este și apelul foarte larg la cercetările cu caracter interdisciplinar, cu privire la demografie, genealogie, sociologie, heraldică, psihologie ș.a.m.d. Nu lipsesc extrem de interesante portrete ale unor personalități istorice, ca : Babur Sah, Pierre de Coubertin, Concino Concini, Voltaire, Elvis Presley, Walter Rathenow, Ronald Reagan, frații Gracchi, Ernst Thälmann și alții.

Revista a închinat numere speciale unor subiecte, precum : perioada interbelică (Nr. 58), sentimentul de dragoste de-a lungul veacurilor (Nr. 63), viața cotidiană în colonii (Nr. 69), marile epidemii (Nr. 74), rezistența antifascistă (Nr. 80), gastronomia în istorie (Nr. 85). În paginile revistei se regăsesc rubrici permanente. Astfel, în *Voir et Entendre*, *Radio—Television—Cinéma—Video* coordonatorul Pierre Assouline cercetează cele mai recente producții pe teme istorice difuzate prin mijloacele de mass-media. În *Voyage dans le temps*, ziariști, istorici și geografi ne propun călătorii pe drumurile istoriei în cele mai diverse zone ale lumii — din Insula Paștelui la piramidele maya, din Sahara în ținuturile polare. Se adaugă și unele dezba-

teri sau anchete cu participarea unor specialiști consacrați cu privire la : momentul apariției primelor ființe umane, catastrofele naturale, statul în Evul Mediu, raporturile Europa creștină — Orientul islamic, războiul din Vendea. Demonstrând o atenție deosebită pentru istoria socio-economică, orașelor Veneția, Cracovia, New York, Nürnberg, Bruges, Siena, Florența li s-au dedicat analize cuprinzătoare și pline de substanță. Un spațiu larg se acordă informației bibliografice în rubricile *Les Nouvelles de L'histoire*, *Magazine de L'histoire*, *L'histoire à Lu*, *Livres du Mois*. Pe lângă simpla menționare a celor mai recente apariții editoriale aflăm și comentarii de întindere, recenzii pe marginea unor lucrări de specialitate. *Guide pratique* înscrie la zi conferințele și reuniunile științifice ce abordează teme istorice. O mențiune specială merită condițiile grafice de excepțională calitate și iconografia variată. Subliniem, de asemenea, că revista a manifestat o atenție foarte redusă pentru istoria României, poate cu excepția simplei mențiuni pe hărțile incluse.

Așadar un periodic de prestigiu, deși destinat cercurilor largi de cititori, desfășoară o bogată activitate editorială, ce-și aduce contribuția la progresul istoriografiei franceze, a celei europene în general.

Mihai Manea

N O T E

¹ Vezi și însemnările lui Lucian Boia în „Analele Universității București — seria Istorie” Anul XXVII, 1978, p. 128—129; Anul XXVIII, 1979, p. 159—160; Hervé Coutau-Bégarie, *Le phénomène „Nouvelle Histoire”, Strategie et idéologie des nouveaux historiens*, Paris, 1983; *L'Etat des sciences sociales en France*, Sous la direction de Marc Guillaume, Paris, 1985, Anexă; „L'histoire”, *Index Analytique 1978—1984*, Edité par André et Claudine Zysberg, Paris, 1986.

² „L'histoire”, *Index Analytique 1978—1984*, p. 88—94.

³ *Ibidem*, p. 62—75.

⁴ *Ibidem*, p. 8—59.

REVISTA DE ISTORIE

INDEX ALFABETIC

ANUL XLI, 1988

GENERALITĂȚI, ISTORIOGRAFIE, TEORIA ȘI METODA ISTORIEI

	Nr.	Pag
GEORGESCU TITU, Istoria cu fața spre viitor	2	135
GRIGORIU PAUL, Activitatea istoriografică a lui Gheorghe Ionescu-Gion . . .	6	609
IONESCU-NIȘCOV TRAIAN, Grigore G. Tocilescu și slavistica cehă din cursul secolului al XIX-lea	10	961
OPRIȚESCU MIHAI, Patriotismul dimensiune a istoriei naționale	8	745
SEFTIUȚ ILIE, Contribuția tovarășului Nicolae Ceaușescu la întărirea unității și solidarității tuturor faptelor revoluționare, progresiste și antiimperialiste ale contemporaneității	1	87
STOICESCU NICOLAE, 100 de ani de la nașterea istoricului Silviu Dragomir (1888—1962)	5	525
SURPAT GHEORGHIIE, Concepția secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu cu privire la unitatea dintre socialism și democrație	1	21
ȘTEFĂNESCU ȘTEFAN, Președintele Nicolae Ceaușescu despre istoria poporului român ca sursă a unității și independenței sale	1	13
VOINEA RADU P., Contribuția tovarășului Nicolae Ceaușescu la dezvoltarea științei și culturii românești	1	5
* * * Cercetarea istorică în lumina ultimelor documente de partid	7	645
* * * Scrisoare de felicitare adresată de Institutul de istorie „N. Iorga” tovarășului Nicolae Ceaușescu cu prilejul împlinirii a peste 55 de ani de activitate revoluționară și aniversării zilei de naștere	1	3
* * * 70 de ani de la făurirea statului național unitar român	12	1141

ISTORIA ROMÂNIEI

Istorie contemporană

BOTORAN CONSTANTIN, CONSTANTIN STAN, Acțiuni comune ale românilor, cehilor și slovacilor în lupta pentru făurirea statelor naționale unitare și independente și pentru recunoașterea internațională (1916—1920)	11	1083
BUDRIGĂ VASILE, Constituirea Marii Adunări Naționale și adoptarea primei constituții socialiste a României (martie—aprilie 1948)	8	797
BUDRIGĂ VASILE, Perfecționarea organizării administrative teritoriale a României în anii 1965—1986	1	47
CONSTANTINIU FLORIN, 23 August 1944: o zi decisivă a celui de-al doilea război mondial	8	751
DASCĂLU NICOLAE, Diplomația franceză și unirea românilor din 1918 (I) . . .	11	1099
DASCĂLU NICOLAE, Diplomația franceză și unirea românilor din 1918 (II)	12	1185
DOBRINESCU VALERIU FLORIN, Gh. I. Brătianu și unele probleme ale consolidării statului național unitar	12	1177
DUȚU ALESANDRU, D., Armata română în revoluția din August 1944 și în războiul antihitlerist	8	757
IACOV ION, Partidul Comunist Român în fruntea luptei antifasciste din România, 1933—1939	5	467
MOCANU VASILE, Contribuția poporului român la înfrângerea fascismului . . .	12	1211
OPREA IOAN ȘT., Evoluția constituțională, construcția și dezvoltarea statului român în anii edificării bazelor socialismului	2	153

„Revista de istorie”, tom 41, nr. 12, p. 1251—1256, 1988

www.dacoromanica.ro

PAȘCALĂU GHEORGHIIE, Din relațiile culturale dintre România și Marea Britanie (1929—1939)	5	480
PĂIUȘAN RADU, Participanți bănățeni la lupta pentru unitate națională	12	1165
PETREANU ELISABETA, Coordonate ale politicii României în sud-estul Europei promovate de președintele Nicolae Ceaușescu	1	67
PETREANU ELISABETA, Impactul evenimentelor din August 1944 asupra politicii externe românești. Orientări imediate și de perspectivă	8	769
PORȚEANU ALEXANDRU, Partidul Național Român din Transilvania — factor de seamă în lupta pentru făurirea Marii Uniri	11	1043
RUS TRAIAN, Atitudinea democratică a Consiliilor Naționale Române în perioada octombrie—decembrie 1918	11	1067
STANCIU ION, Theodore Roosevelt, Vasile Stoica și cauza unității românești	12	1199
TUDOR GHEORGHIIE, Evoluția statului socialist român în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate	1	37
UDREA TRAIAN, Naționalizarea mijloacelor de producție industrială — moment hotărâtor pentru trecerea la făurirea societății socialiste	6	557
UDREA TRAIAN, Semnificația istorică a făuririi partidului unic al clasei muncitoare din România (1948)	2	125

Istorie modernă

BARBU PAUL, Ioan Maiorescu, activitatea sa politică și diplomatică (1848—1859)	4	419
CHIRIȚĂ GRIGORE, Transilvania în conștiința politică românească (1859—1862) Contribuții documentare	12	1147
DENIZE EUGEN, Spania și literatura română din epoca modernă — traduceri, reflexe, influențe	5	499
DUMITRAȘCU GHEORGHE, STOICA I.ASCU, Mărturii de epocă privind solidaritatea românilor în mișcarea de unitate națională	10	943
HUREZEANU DAMIAN, 1848 — moment innoitor în istoria României	4	367
IOSA MIRCEA, Comerțul exterior al României în primul deceniu al secolului al XX-lea (I)	2	171
IOSA MIRCEA, Comerțul exterior al României în primul deceniu al secolului al XX-lea (II)	3	299
LIU NICOLAE, Intelectualii români în Revoluția de la 1848	4	404
POPA ANGHEL, Legislații, ordine și regulamente aplicate în armata modernă din Moldova în perioada 1832—1834	6	567
STAN APOSTOL, Unitatea națională prin legături între cărturari în anii anteriori revoluției de la 1848	4	386
STANCIU ION, Un călător american despre România la 1877 Edward King	7	649

Istorie medie

ACHIM VIOREL, O instituție românească în Banatul medieval : adunările obștești din districte	2	191
BĂDĂRĂ DORU, O ediție necunoscută a Psaltirii în versuri a lui Dosoftei	3	275
BĂLAN CONSTANTIN, Domnia și personalitatea domnitorului Constantin Brâncoveanu. Unele considerațiuni	9	841
CERNOVODEANU PAUL, Ofițeri englezi din perioada războaielor napoleoniene despre țările române (1802—1813)	7	659
DENIZE EUGEN, Ștefan cel Mare și războiul otomano-vențian din 1499—1503	10	977
GAVRILĂ IRINA, BOGDAN MURGESCU. Credit și creditori în timpul lui Constantin Brâncoveanu	9	861
HOLBAN MARIA, Misiunea secretă a unui colonel prusian la Poartă și drumurile sale prin țările române (1790—1792)	7	697
MUNTEANU BREASTA M., „Moldova la 1787” în viziunea contelui D’Hauterive”	7	709
MURGESCU BOGDAN, Impactul conjuncturii europene asupra comerțului românesc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (I)	5	514
MURGESCU BOGDAN, Impactul conjuncturii europene asupra comerțului românesc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (II)	6	587
PANAITE VIOREL, Reprezentanța diplomatică a Țării Românești la Poarta Otomană în epoca lui Constantin Brâncoveanu	9	877
PENELEA GEORGETA, Țările române în timpul războiului din 1806—1812 văzute de ofițerii superiori ruși A. de Langeron și P. V. Ciceagov	7	673

PIPPIDI ANDREI, Călătoriile ducelui de Richelieu prin Moldova	7	683
ȘERBAN CONSTANTIN, Relațiile lui Constantin Brâncoveanu cu Austria	9	895

Istorie veche

CONOVICI NICOLAE, GEORGE TROHANI, Sanctuare și zone sacre la geto-daci	2	205
MATEI MIRCEA D., Aspecte ale problemei continuității urbane între antichitatea sclavagistă și evul mediu	3	257
SUCEVEANU ALEXANDRU, Așezarea getică și cetatea romană de la Independența (Jud. Tulcea)	6	597

Istorie universală

BUDURA ANA, Aspecte ale procesului de creare a Frontului Național Unit Anti-japonez al poporului chinez	10	993
BUȘE CONSTANTIN, America latină și primul război mondial (I)	2	219
BUȘE CONSTANTIN, America Latină și primul război mondial(II)	3	313
CRUCEANU VIOREL, Republica Ghana pe drumul independenței	6	621

DOCUMENTAR

BERINDEI DAN, Întregiri și îndreptări la genealogia Brâncovenilor	9	918
BUSUIOCNEANU ANDREI, Documente medievale românești în S.U.A.	10	1009
ȚIGHIILIU IOLANDA, Chipurile Brâncoveanului, preliminarii pentru un portret	9	913

MEMORII, CORESPONDENȚĂ, ÎNSEMNĂRI

ISAR NICOLAE, Știri despre revoluționarii exilați de la 1848 și cauza Unirii într-o corespondență inedită	4	437
---	---	-----

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

GUBOGLU MIHAIL, Contribuții despre aianii dunăreni și instituția aianat'ului în Imperiul Otoman	3	227
LIU NICOLAE, Preocupări științifice franceze sub semnul apropiatului bicentenar al revoluției de la 1789	8	813
MOCANU CONSTANTIN, O remarcabilă operă intrunind mărturii documentare despre Marea Unire din 1918	11	1113

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

AIFTINCĂ MARIN, Decernarea premiilor Academiei	3	345
AIFTINCĂ MARIN, Sesiune de comunicări științifice la Academia Română	1	109
ANDREESCU ȘTEFAN, Călătorie de studii în R. P. Bulgaria	2	241
BERCIU DUMITRU, Al X-lea Simpozion național de tracologie	1	105
BERINDLI DAN, Congres internațional dedicat bicentenarului Revoluției franceze	2	237
BOZGAN OVIDIU, Înființarea Seminarului științific de istorie modernă și contemporană românească și universală la Facultatea de istorie-filozofie din București	6	631
CĂZAN-NEAGU ILEANA, Călătorie de documentare în U.R.S.S.	5	543
CĂZAN-NEAGU ILEANA, Ședințe de comunicări la Institutul de istorie „N. Iorga” colectivul de istorie universală	7	722
CHIRIȚĂ IONEL, Simpozionul științific „File de cronică argeșcană”	5	541
DĂRJA ILEANA, Pe urmele lui Ovidiu	3	348
FENEȘAN COSTIN, Analiza critică a izvoarelor medievale — cerință fundamentală a eticii și probității profesionale	10	1024
GAVRILĂ IRINA, Călătorie de studii în U.R.S.S.	3	354
GHEORGHIU TEODOR OCTAVIAN, Răspuns unei recenzii (despre arhitectura medievală de apărare din România)	3	349
LIU NICOLAE, Zilele Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași	11	1125
MANOLESCU RADU, Activitatea științifică a cadrelor didactice de la Facultatea de istorie-filozofie (secția istorie-filosofie) în anul 1987	4	445

MATEI DORIN, Activitatea Laboratorului de Studii Otomane în anii 1986—1987	9	922
MEWES EU'GEN, Două decenii de dezvoltare a cercetării istorice agrare în România	12	1231
MOCANU CONSTANTIN, Sesiunea științifică anuală a Academiei de Studii Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. Contribuții în domeniul istoriei.	8	819*
MOCANU CONSTANTIN, Sesiuni științifice organizate de Societatea de Științe istorice în cinstea împlinirii a 140 de ani de la revoluția română de la 1848: Tirgoviște, Turnu-Măgurele și Islaz.	12	1234
MOCANU CONSTANTIN, Simpozion dedicat împlinirii a 300 de ani de la începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu	9	921
OPRIȚESCU MIHAI, Sesiunea științifică anuală a Institutului de istorie „Nicolae Iorga”	10	1023*
PAPACOSTEA SERBAN, Călătorie de documentare în R. D. Germană	4	449
PĂVĂLOIU MARIANA, Sesiunea științifică „Dunărea și Marea în istoria poporului român”	1	107
PĂVĂLOIU MARIANA, Sesiunea științifică: „Dunărea și Marea în istoria poporului român”	8	821
PIENARU' NAGY, Ședințe de comunicări la Institutul de istorie „N. Iorga” — sectorul de istorie medie a României	6	631
PIENARU' NAGY, Simpozionul științific „Probleme filozofice și metodologice ale culturii românești din epoca de tranziție de la feudalism la capitalism (epoca brâncovencască)”	11	1123*
POPESCU EMILIAN, Cîteva precizări în legătură cu continuitatea urbană între antichitate și evul mediu	11	1119
ROMAN LOUIS, Laboratorul de demografie istorică în anul universitar 1987—1988	12	1225
STOICESCU NICOLAE, Notă despre <i>Istoria românilor din Dacia Traiană</i> , vol. V—VI, ediția I. Vlădescu	7	723
STROIA MARIAN, A XI-a sesiune de comunicări științifice și referate a Institutului de Marină „Mircea cel Bătrîn”	11	1128
STROIA MARIAN, Călătorie de documentare în U.R.S.S.	2	239
ȘERBAN CONSTANTIN, Manifestare științifică consacrată împlinirii a 150 de ani de la apariția „Gazetei de Transilvania”	8	821
UDREA TRAIAN, Sesiunea: „Continuitatea și ascendența civilizației românești la Dunărea de Jos”	11	1127
ȘERBAN CONSTANTIN, Simpozionul științific anual de la Complexul muzeal Golești	3	346
UDREA TRAIAN, Simpozion științific închinat împlinirii a 1 900 de ani de la urcarea pe tron a regelui Decebal	2	235
* * * Activitatea Institutului de istorie „N. Iorga” în anul 1987	5	535
* * * Dezbateri științifică privind începuturile epocii fanariote	2	236*
* * * Programul celui de-al XVII-lea Congres Internațional de Științe istorice — Madrid — 1990	7	721
* * * Simpozion consacrat Unirii Principatelor	4	447
* * * Cronica	2	241
* * * Cronica	6	633

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

APOLZAN LUCIA, <i>Carpații-tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risifile pe nălțimi</i> , Edit. științifică și enciclopedică, București, 1987, 381 p. (<i>Leus Roman</i>)	9	934
BĂLAN ȘT., N. MIHĂILESCU, <i>Istoria științei și tehnicii în România — date cronologice</i> , Edit. Academiei, București, 1985, 488 p. (<i>Vasile Munteanu</i>)	2	247*
BENNASSAR BARTOLOMÉ, <i>Histoire des Espagnols</i> , vol. I, <i>VIe—XVIIe siècles</i> , vol. II, <i>XVIIIe—XXe siècles</i> , Armand Colin, Paris, 1985, 560+560 p., (<i>Eugen Denizé</i>)	12	1243*
BERNARD HENRI, <i>Panorama d'une défaite. Bataille de la Belgique-Dunkerque (10 mai 4 juin 1940)</i> . Edition Duculot, Gembloux, 1984, 184 p., (<i>Florin Constantin</i>)	2	252
BOIA LUCIAN, <i>Probleme de geografie istorică</i> , București, 1985, 191 p. (<i>Eugen Denizé</i>)	1	119
BOICU LEONID, <i>Principatele Române în raporturile politice internaționale (secolul al XVIII-lea)</i> , Edit. Junimea, Iași, 1986, 296 p. (<i>Gheorghe F. Anghel</i>)	6	635*

- BULEI ION, *Sistemul politic al României moderne — Partidul Conservator*, Edit. politică, București, 1987, 596 p. (*Mircea Iosa*) 5 545
- BURNS THOMAS S., *A History of the Ostrogoths*, Indiana University Press, Bloomington, 1984, XVI + 299 (*Alexandru Madgearu*) 10 1037
- CEAUȘESCU, ILIE, General-locotenent dr., *Independența poporului român — obiectiv fundamental al politicii Partidului Comunist Român*, Edit. militară, București, 1986, 366 p. (*Ion Apostol*) 1 113
- CHEVALLAZ GEORGES ANDRÉ, *Histoire generale de 1789 à nos jours*; Lausanne, Payot, 1985, 504 p.; *Constantes Helvétiques. Identité vaudois*, Lausanne, 1985, 58 p. (*Damian Hurezeanu*) 5 553
- DOBRINESCU VALERIU FLORIN, *Relații româno-engleze (1914—1933)*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1986, 184 p. (*Gheorghe Pascalău*) 7 730
- DURAND YVES, *Vivre au pays au XVIII-e siècle, Essai sur la notion de pays dans l'ouest de la France*, Presses Universitaires de France, Paris, 1984, (*Mihai Manea*) 5 549
- ERLANGER PHILIPPE, *Isabelle la Catholique*, Librairie Academique Perrin, Paris, 1987, 286 p. (*Ovidiu Bozgan*) 10 1038
- FRAGE ARLETTE, *La vie fragile. Violence, pouvoirs et solidarité à Paris de XVIII-e siècle*, Hachette, Paris, 1987, 358 p. (*Mihai Manea*) 9 938
- GILLINGHAM JOHN, *Industry and Politics in the Third Reich. Ruhr Coal, Hitler and Europe*, Franz Steiner-Verlag, Stuttgart, 1985, 180 p. (*Tatiana Duțu*) 2 248
- GYÉMÁNT LADISLAU, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790—1848*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1986, 518 p. (*Gheorghe F. Anghelescu*) 4 453
- HERLEA ALEXANDRU, *Studii de istorie a dreptului, II, Dreptul de proprietate*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 198 p. (*Tudor Voinea*) 3 359
- HOLT P. M., *The Age of the crusades. The Near East from the eleventh century to 1517*, London, New York, 1986, 207 p. (*Ileana Căzan-Neagu*) 9 936
- IORDACHE ANASTASIE, APOSTOL STAN, *Apărarea autonomiei Principatelor române, 1821—1859*, Edit. Academiei, București, 1987, 216 p. (*Ion Stanciu*) 1 117
- JANÁČEK JOSEF, *Ceske dějiny. Doba predbelohorská, 1526—1547*, Kniha I, díl 2 (Istoria Cehiei, epoca „Înainte de lupta de la Muntele Alb, 1526—1547”, Cartea I-a, partea a II-a), Edit. Academiei cehoslovace de științe, Praga, 1984, 359 p. și 90 reproduceri (*Traian Ionescu-Nișcov*) 3 363
- KAPLAN STEVEN L., *Le pain, le peuple et le Roi. La bataille du libéralisme sous Louis XV*, Librairie Academique Perrin, Paris, 1986, 461 p. (*Mihai Manea*) 6 639
- LĂZĂRESCU DAN A., *Imaginea României prin călători, vol. I, 1716—1789*, Edit. Sport—Turism, București, 1985, 334 p. +il; vol. II, 1889—1821, 1986, 350 p. + il (*Paul Cernovodeanu*) 2 243
- LE GOFF JACQUES, *Les intellectuels au Moyen Age*, IIe édition, Éditions du Seuil, Paris, 1985, 231 p. (*Eugen Denize*) 7 737
- MAIOR LIVIU, *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900—1914*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1986, 193 p. (*Ovidiu Bozgan*) 11 1134
- MAREȘ AL., *Filigranele hirtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea*, Edit. Academiei, București, 1987, 424 p. (*Ludovic Dmeny*) 9 931
- MAXIM MIHAI, *Limba turco-osmană*, Tipografia Universității din București, 1984, 272 p. (*Viorel Panaile*) 6 636
- MĂRZA IACOB, *Școală și Națiune (Școlile de la Blaj în epoca renașterii naționale)*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1987, 238 p. (*Paul Cernovodeanu*) 11 1132
- NEDELEA MARIN, *Aspecte ale vieții politice din România în anii 1922—1926*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1987, 268 (*Constantin Mocanu*) 8 829
- OLTEANU CONSTANTIN, *Evoluția structurilor ostășești la români*, Edit. militară, București, 1986, 287 p. (*Ion Apostol*) 11 1131
- OPATRNY JOSEF, *Antecedentes históricos de la formación de la nación cubana*, Universidad Carolina, Praga, 1986, 254 p. (*Eugen Denize*) 8 833
- PĂSLARU ȘTEFAN, *Republica la români. Ideal și împlinire*, Edit. militară, București, 1987, 197 p. (*Ilie Ionescu*) 8 832
- PLĂMĂDEALĂ ANTONIE, *Lăzăr-Leon Asachi în cultura română*, Sibiu, 1985, 524 p. (*Iuliu Bud*) 4 455

- ROUTENBOURG V. I., *Italianski gorod ot rannego sverednevekovia do vozrojenis Ocerki*, Izdatelstvo „Nauka”, Leningradskoe otdelenie, Leningrad, 1987, 176 p. (*Ludovic Demény*) 7 734
- SAVY M., PIERRE BECKOUCHE, *Atlas des Français*, Hachette, Paris, 1985, 332 p. (*Ileana Căzan-Neagu*) 3 363
- STAN APOSTOL, *Revoluția română de la 1848. Solidaritate și unitate națională*, Edit. politică, București, 1987, 448 p. (*Nichita Adăniloae*) 4 451
- THEODORESCU RAZVAN, *Civilizația românilor între medieval și modern*, vol. I—II, Edit. Meridiane, București, 1987, 276 + 228 p. (*Florin Constantin*) 7 729
- ZAHARIA GHEORGHE, *Unitatea națională statală, independența și progresul social-esența vieții poporului român*, Edit. militară, București, 1986, 416 p. (*Georgeta Tudoran*) 1 115
- * * * *Astra 1861—1950. Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, 125 de ani de la înființare*, Sibiu, 1987, 520 + +XIV p. + planșe (*Ion Babici*) 12 1239
- * * * *Bolívar y Europa en las crónicas el pensamiento político y la historiografía*, volumen I, Siglo XIX. Investigación dirigida por Alberto Filippi. Prólogo de J. L. Salcedo Bastardo, Ediciones de la Presidencia de la Republica Comité Ejecutivo del Bicentenario de Simon Bolívar, Caracas, 1986, 1086 p. (*Eugen Denizte*) 4 461
- * * * *Cinq siècles de relations franco-suisses, Hommage à Louis Edouard Roulet*, Neuchâtel, 1985, 359 p. (*Mihai Manea*) 8 835
- * * * *Dionisie eclesiarhul, Hronograf (1764—1815)*, Ediției Dumitru Bălașa și Nicolae Stoicescu, Edit. Academiei. R. S. România, București, 1987, 183 p. (*Paul Cernovodeanu*) 3 360
- * * * *Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România 1922—1933*, Edit. politică, București, 1987, 365 p. (*Daniela Bușă*) 5 548
- * * * *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române C. Transilvania*, vol. IV, 14—25 mai 1848, Edit. Academiei București, 1988, 598 p. (*Apostol Stan*) 12 1237
- * * * *General Henri Beilhelot and Romania, Memoirs et Correspondence, 1916—1919*, Ediție și introducere bibliografică de Glenn E. Torrey, East European Monographs, Boulder, Columbia University Press, New York, 1987, LXV + 260 p. (*Ilie Schipor*) 12 1240
- * * * *Greece and Great Britain during the World War I*, Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, 1986, 257 p. (*Tatiana Dușu*) 11 1235
- * * * *Istoria militară a poporului român*, vol. IV, Edit. militară, București, 1987, 1105 + 28 p. il color + hărți (*Marian Stroia*) 10 1033
- * * * *Lettres inédites d'Ernst Renan à ses éditeurs Michel & Calmann Lévy*, Introduction, notes et commentaires Jean Yves Mollier, Paris, 1986, 343 p. (*Dan Berindei*) 5 522
- * * * *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1986, 415 p. (*Tatiana Dușu*) 10 1036
- * * * *Répertoire d'études balkaniques 1966—1975*, vol. I, *Histoire*, 1983; vol. II, *Histoire de la culture*, 1984, Edit. Academiei bulgare de științe, Sofia, 571 + 232 p. (*Traian Ionescu-Nișcov*) 6 638

REVISTA REVISTELOR DE ISTORIE

- MANEA MIHAI, „L'histoire”, Paris, 1978—1986, nr. 1—95 12 1249
- CATALAN SEVER, *Studii și cercetări de documente. Învățămînt*, XVIII, 3—4, București, 1986 12 1247

★

- Index alfabetic (*Mihai Opreșcu*) 12 1251

Mihai Opreșcu

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile : Probleme ale istoriografiei contemporane, Cronica vieții științifice, Cartea românească și străină de istorie, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, trimiterile infrapaginate fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului. Numele autorilor va fi precedat de inițială, titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se va trimite pe adresa Comitetului de Redacție, B-dul Aviatorilor, nr. 1, București — 71247.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE
REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE
DACIA, REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
— SERIA ARTĂ PLASTICĂ
— SERIA TEATRU—MUZICĂ—CINEMATOGRAFIE
REVUE ROUMAINE DE L'HISTOIRE DE L'ART
— SÉRIE BEAUX-ARTS
— SÉRIE THÉÂTRE—MUSIQUE—CINÉMA

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

Valoarea temporală a informației cartografice.

Învățământul preuniversitar în Evul mediu.

Tratatul din 7 martie 1395 : semnificația sa politică și cronologică.

Rolul factorului demografic în Spania secolului de aur.

Independența Americii Latine, marile puteri europene și S.U.A.

Nicolae Iorga și Revoluția franceză.

Înființarea consulatelor franceze în țările române și impactul asupra spiritului românesc.

Considerații privind cauzele prăbușirii Veneției.

Problemele învățământului în parlamentul român. Pe marginea criticii reformelor școlare a lui Take Ionescu.

Ecoul unor evenimente istorice românești în presa norvegiană.

Oamenii de știință și viața politică a României.

Renașterea națională — fenomen constitutiv al formării României moderne.

Concepții privind industrializarea țării în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Promovarea de către socialiștii români a idealului păcii la congresele internaționale.

Reacții în România față de atacarea Belgiei în 1914.

Legislația electorală în România după Marea Unire.

Poziția statelor europene față de războiul italo-etioopian văzută de diplomația S.U.A.

Opinii ale economiștilor români din perioada interbelică cu privire la încadrarea țării noastre în circuitul economie internațional.

Contribuția Biroului pentru servicii strategice al S.U.A. la victoria Națiunilor Unite.

Demografia istorică în lume la sfârșit de mileniu

RM ISSO 567 - 630

I. P. Informația c. 2851

43 856

Lei 15